

HU ISSN 1586-0655

GAZDASÁGTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

A Miskolci Egyetem Közleménye

2004, 3. Kötet (1. Füzet)

MISKOLC, EGYETEMI KIADÓ

Szerkesztőbizottság:

- Elnök: Dr. Szintay István egyetemi tanár
- Alelnök: Dr. Tóth László egyetemi tanár
- Titkár: Dr. Bozsik Sándor egyetemi docens
- Tagjai: Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár
Dr. Fekete Iván egyetemi docens
Dr. Kocziszky György egyetemi tanár
Dr. Nagy Aladár egyetemi tanár
Pelczné dr. Gál Ildikó egyetemi docens
Dr. Piskóti István egyetemi docens
Dr. Szakály Dezső egyetemi docens
Dr. Illés Mária egyetemi tanár

E-mail: gazdek@gold.uni-miskolc.hu

Miskolci Egyetem
Gazdaságtudományi Kar

ELŐSZÓ

A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán működő „Vállalkozáselmélet és gyakorlat” Doktori Iskola a 2002-2003-as tanévben pályázott meg és nyert el a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázatok keretében „A globális vállalatok és a hazai kis- és középvállalkozások mikrointegrációja az észak-magyarországi crossborder kapcsolatokban, összefüggésben az EU keleti bővítésével” c. pályázatával egy 3 évre szóló kutatási támogatást.

A kutatás alapgondolatát két lényeges körülmény adta számunkra. Az egyik, hogy az utóbbi években a nemzetközi kutatásokban is felértékelődött a kkv-k vizsgálata. Ennek fontosságát az Európai Unió a 2001-2005 közötti időszakra vonatkozó, Többéves Vállalkozásfejlesztési Program (Multiannual Programme for Enterprise and Entrepreneurship and in Particular for SMEs) 2000. december 20-ai határozatában azzal támasztotta alá, hogy a kkv-k képezik a gazdaságok gerincét („backbone-ját”). Ezzel mintegy azt ismerték el, hogy a multik ugyan szintén alapvető fontosságúak a gazdaság működése, fejlődése szempontjából, de azok jönnek-mennek, a kormányzat ráhatása tevékenységükre pedig igen csak korlátozott. A kkv-k viszont maradnak, a GDP-hez való hozzájárulásuk jelentős, a foglalkoztatottaknak pedig abszolúte nagyobb hányadának adnak munkát, mint az óriáscégek. Ugyanakkor a legtöbb országban gondot okoz megfelelő kezelésük, gazdálkodásuk segítése, bekapcsolásuk a nemzetközi munkamegosztásba, egyszóval versenyképességük, életképességük tartós biztosítása. Az elmúlt évtizedek vállalatgazdasági és menedzsment kutatásai főként a nagyvállalatok problémáira irányultak, ezért összehasonlíthatatlanul kevesebbet tudunk a kicsikről és működésük törvényszerűségeiről.

Magyarországon e tekintetben hasonló a helyzet, mint a legtöbb európai országban. Többéves előzmények után a 2002-ben elfogadott, és az EU által jóváhagyott Nemzeti Fejlesztési Terv Gazdasági Versenyképesség Operatív Programja (GVOP) a kis- és középvállalatok fejlesztése érdekében fogalmaz meg fontos prioritásokat. Ezek segítik a kkv-k számára a hitelprogramok és fejlesztési tőkeprogram révén finanszírozási forrásokhoz jutást. A versenyképesebbé válás érdekében szükséges beruházásokhoz, üzleti szolgáltatások igénybe vételéhez, hálózatok fejlesztéséhez, korszerű

minőségbiztosítási és vállalatirányítási rendszerek bevezetéséhez, saját honlap kialakításához pedig vissza nem térítendő támogatások nyújtását.

A másik alap gondolat a regionalitással függ össze. Az Észak-Magyarországi Régió a gazdasági fejlettség és dinamika tekintetében közismerten az ország legelmaradottabb térségei közé tartozik. Az ebből a helyzetből történő elmozdulás egyik lehetséges útja a kkv-k fejlődésének segítése. Az Egyetem, mint a régió szellemi központja meggyőződésünk szerint ebben fontos szerepet játszhat, mindenek előtt a helyzet pontos felmérése, megismerése, valamint a stratégiai lehetőségek feltárása tekintetében. Szándékunk szerint ennek érdekében a régió érdekelt intézményeivel, szervezeteivel is szeretnénk szorosabb kapcsolatot kialakítani.

A kkv kutatások Karunkon természetesen nem előzmény nélküliek. Mindenek előtt dr. Fülöp Gyula kutatási tevékenységét kell megemlítenünk. Tapasztalataira és segítő közreműködésére feltétlenül számítunk a jövőben.

A kötetben szereplő öt kisebb lélegzetű dolgozat a projekt keretében végzett munka első, kezdeti eredménye. A dolgozatok tematikailag különböző aspektusokból tárgyalják a kkv-k egyes problémáit. Ez a munka jelenlegi fázisában teljesen normálisnak mondható, a további elemzésekhez jó kiindulási alpnak tekinthető. Reméljük, hogy a példa további fiatal (és tapasztaltabb) munkatársunk számára csinál kedvet a kutatásba történő bekapcsolódáshoz. A Kar vezetése azzal járul hozzá a kutatás sikeréhez, hogy egy külön, tematikus számot szentel a témakörnek az egyetemi kiadványok keretében. Ez, a publikációs lehetőséget biztosító gesztus is azt mutatja, hogy érdemes „befektetni” ebbe a szakmai munkába.

A dolgozatok részletes ismertetésétől és értékelésétől itt most eltekintünk azzal, hogy az olvasóra bízunk, érdemesnek tartja-e a témával való foglalkozást, esetleg a munkába történő bekapcsolódást. Erre egyébként mindenkit biztatunk, akit érdekel egy ilyen jellegű közös munka és tanulási folyamat.

Abban bízhatunk, hogy nemcsak disszertációk születnek a témakörrel összefüggésben, ezek nemcsak azt bizonyítják, hogy fiataljaink megfelelnek a tudományos követelményeknek, hanem kutatásaik hozzájárulnak a gyakorlati feladatok megoldásához, különösen ebben a régióban.

Azt is várjuk, hogy a műhelymunka nemzetközi szintűvé szélesedik, hiszen egy elnyert CEEPUS pályázat keretében 2004-2005-től a környező országok egyetemeivel az ebben a témakörben folyó kutatásokhoz EU-források is igénybe vehetők lesznek, valamint oktatók és hallgatók nemzetközi cseréjére is mód nyílik. A nemzetközi együttműködés azért is hasznos lehet, mert az EU-n belül hozzánk hasonló, feltörekvő gazdaságoknak a témával összefüggő tapasztalataiból kölcsönösen profitálhatunk.

Miskolc, 2004. május 3.

Dr. Tóth László
egyetemi tanár,
a projekt koordinátora

KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK SZEREPE AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ GAZDASÁGÁBAN A 90-ES ÉVEKBEN

Nagy Zoltán

egyetemi adjunktus

Miskolci Egyetem, Regionális Gazdaságtan Tanszék

The Northern-Hungarian region according to some datas is in the ultimate position in the rank of regions in Hungary (Number of enterprises, Unemployment rate, Enterprises with foreign direct investment...). Because of the unfavorable situation of North-Hungary, it needs to patronize the small and medium enterprises in more and more increased way. This could be one of the base factors of the region's further development, while we can't forget the influence of the big companies on small and medium enterprises.

Das Nördlich-ungarische Gebiet gemäß einigen Daten ist in der allerletzten Position im Rang der Gebiete in Ungarn (Anzahl Rate der Unternehmen, Arbeitslosenquote, Unternehmen mit ausländischer direkter Investition). Wegen der unvorteilhaften Lage von Nord-Ungarn müssen die kleinen und mittelmäßigen Unternehmen immer mehr patroniert werden. Dies könnte einer der Grundfaktoren von der weiteren Entwicklung des Gebiets sein, während wir den Einfluss von den großen Firmen auf kleinen und mittelmäßigen Unternehmen nicht vergessen können.

A tanulmány célja az észak-magyarországi régió kis- és középvállalkozásai gazdasági szerepének bemutatása, a régió kedvezőtlen helyzetének megjelenítése a vállalkozásokhoz kapcsolódó főbb *mutatószámok* tekintetében. Az észak-magyarországi régió a legtöbb összehasonlító adat szerint a régiók rangsorának utolsó helyét foglalja el, ami mindenképpen a helyzet megváltoztatásának, a régió ilyen irányban is történő fejlesztésének igényét veti fel. Nyilván a vállalkozásokra vonatkozó kedvezőtlen mutatószámok összefüggnek olyan más gazdasági mutatókkal (GDP, munkanélküliség) amely a régiót a „legfejletlenebbé, legelmaradottabbá” teszi az ország régiói között.

A vizsgálat szempontjából kiemelt jelentőségű egy *főre jutó bruttó hazai termék*, és a regisztrált, valamint a működő *vállalkozások*

számának mutatói kedvezőtlen képet jeleznek. E mellett sejtetik, hogy a régiók rangsorában mind az abszolút, mind a fajlagos adatok szerint az utolsó helyre kerül Észak-Magyarország.

Az ipari forradalom óta a nemzetgazdaságokban mindig megfigyelhető volt, hogy a kisebb-nagyobb vállalatok egymás mellett működtek. Az olajválság hatására vált egyértelművé, hogy sokszor a kisebb vállalatok rugalmasabban reagálnak a változásokra, és sajátos szerepet játszanak a világgazdaság működésében. Amellett, hogy ezen vállalkozások fontos szerepet játszanak a foglalkoztatásban, lehetőséget adhatnak a vállalkozásnak, a kezdeményezésnek, az önállóbb, innovatívabb munkának. Ezek előtérbe kerülése a magyar gazdaság számára is egyre fontosabbá válik, hiszen a jól működő, erős kis- és középvállalkozások a gazdaság alkalmazkodóképességének növekedését, a piaci verseny élénkítését is szolgálhatják. Igaz ez akkor is, ha általában a kis- és középvállalkozások (főleg a kisebb méretűek, vagy a mikrovállalkozások) munkatermelékenysége alacsonyabb, mint a nagyvállalkozásoké (KSH, 2002). Ezek a változások is jelzik, jól, *hatékonyan működő gazdaság nem létezik kis- és középvállalkozások nélkül*. Manapság a nagyvállalatok részéről egyre erősebbé váló *outsourcing* is segítheti fejlődésüket, hiszen ilyen módon a nagyvállalatok sokszor kis- és középvállalkozásokhoz helyezik ki a tevékenységük egy részét.

Magyarországon a II. világháború után a magánszektor jelentéktelen volt, döntően a nagyvállalati struktúra uralkodott. Csak a 70-es, 80-as évek enyhébb gazdaságpolitikája hatására növekedett a kisvállalkozások száma. Természetesen a rendszerváltás jelentős változásokat hozott, hiszen a magánszektor megerősödésével a kis- és középvállalkozások kialakulásához, fejlődéséhez, megerősödéséhez jó lehetőségek kínálkoztak. Ennek a folyamatnak hatásaként 1989-ben már 359.997 vállalkozást regisztráltak, és ezek túlnyomó része egyéni vállalkozás volt (97,8%-uk kisvállalat, 1,4%-uk középvállalat, 0,8%-uk nagyvállalat).

A rendszerváltást követő években a közép- és nagyvállalatok aránya tovább csökkent, és kialakultak a ma is megfigyelhető arányok (99,3% kisvállalat, 0,6% középvállalat, 0,1% nagyvállalat). Az arányok kismértékű változása mellett nagyarányú változás történt a vállalkozó szervezetek számában, hiszen 2001-re ez 1.124.835-ra változott.

A foglalkoztatottak aránya, a bruttó hazai termékhez való hozzájárulás aránya is megváltozott, hiszen, míg a rendszerváltás előtt

nagyjából 1/3-2/3 volt az arány a kis- és középvállalkozások és a nagyvállalatok között, addig az Európai Unióban már akkor is 2/3-1/3 volt az arány, amely mára Magyarországra is jellemző (KSH, 2002). A rendszerváltás utáni néhány évben voltak jelentősek a változások, a vállalkozások száma 1995-re majdnem elérte a mai mértéket. Ennek bizonyítéka, hogy a regisztrált vállalkozások száma 1989 és 1995 között 6 év alatt 192%-kal nőtt, addig 1995-től 2001-re csak 6%-kal.

A 90-es évek első felében a *tulajdonviszonyok* és a *méretstruktúra* átrendeződése meghatározó folyamat volt. A gyökeres változások mellett a bruttó hazai termék előállításának nagyarányú csökkenése, a virtuális teljes foglalkoztatottság összeomlása, a munkanélküliség megjelenése mind-mind negatív változásként következett be. A nagyvállalatoknál kb. 2 millió munkahely szűnt meg, amit a létrejövő kis- és középvállalkozások nem elégséges mértékben tudtak pótolni. Ezen változások is szerepet játszottak abban, hogy a *gazdasági aktivitás rátája ma is a legalacsonyabbak közé tartozik Európában*. A regisztrált vállalkozások egy része nem működik, hiszen a működő vállalkozások aránya Magyarországon 1995. december 31-én 57,5% volt, ami azóta kedvezőbbé vált, és kb. 75-80%-os stabil értéket mutat (KSH).

A vállalkozások területi megoszlása 2001-ben

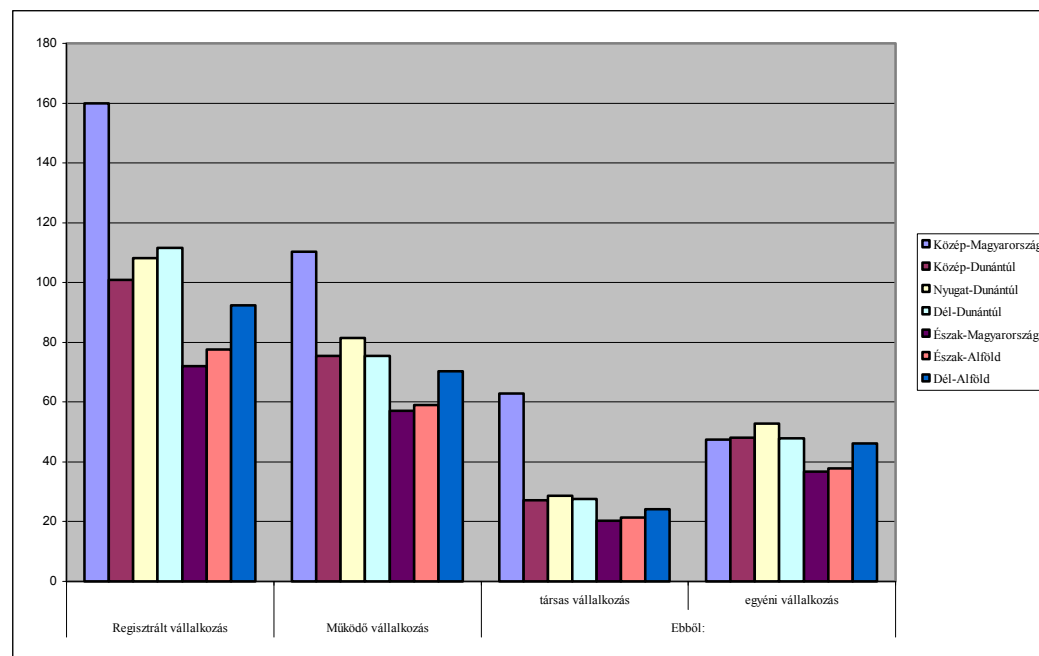
A vizsgálatok csak a bejegyzett székhely szerint történhetnek, ez torzításokhoz vezethet, de kijelenthető, hogy ezek nélkül is a területi vizsgálatok minden mutató szerint Közép-Magyarország (természetesen Budapest kiemelkedő szerepe miatt is) óriási túlsúlyát mutatják. A regisztrált vállalkozások 41%-a, a működő vállalkozások 39%-a Közép-Magyarországon van bejegyezve (ezen belül is óriási Budapest túlsúlya, hiszen az ország összes regisztrált vállalkozásának 31, működő vállalkozásának pedig 28%-a található itt). A közép-magyarországi régió kiemelkedő szerepét bizonyítja, hogy adatai a rangsorban utána következő régióknál is legalább 3-szor nagyobb értéket mutatnak, ahogy a 1. táblázatban látható.

1. táblázat
A vállalkozások száma régiók szerint 2001. június 30-án

Régió	Regisztrált vállalkozás	Működő vállalkozás	Ebből:	
			társas vállalkozás	egyéni vállalkozás
Közép-Magyarország	453.453	313.182	178.629	134.553
Közép-Dunántúl	111.566	83.450	30.028	53.422
Nyugat-Dunántúl	106.259	80.083	28.076	52.007
Dél-Dunántúl	108.389	73.421	26.871	46.550
Észak-Magyarország	91.341	72.287	25.640	46.647
Észak-Alföld	118.097	89.812	32.362	57.450
Dél-Alföld	123.640	94.039	32.298	61.741
Külföld	643	257	72	185
Összesen	1.113.388	806.531	353.976	452.555

Forrás: KSH

Az 1000 lakosra vetített adatok alapján az átlagtól (80) való pozitív irányú eltérés szembeötlő Közép-Magyarország (110), és Budapest (127), valamint a negatív irányú Észak-Magyarország (57) és Észak-Alföld esetében (59). Jellemző a közép-magyarországi régió meghatározó fontosságára, hogy mellette az átlagot csak a nyugat-dunántúli régió tudta meghaladni (81), a másik három régióban átlag alatti a mutató értéke. Ezt érzékelteti a 4. táblázat. A társas vállalkozások a szövetkezetek kivételével Budapestre koncentrálnak, míg az egyéni vállalkozások területi eloszlása kiegyenlítettebb.

Forrás: A KSH adatai alapján szerkesztette a szerző

1. ábra

Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma régiók szerint 2001. június 30-án

A 2001 június 30-án összesített adatok szerint a régiók közül a *legkevesebb regisztrált vállalkozás és működő vállalkozás is egyaránt az észak-magyarországi régióban van.* Az egyéni vállalkozások számában azonban nem utolsó a régió, a nyugat-dunántúli régió területén kevesebb egyéni vállalkozást találunk. A régió megyéi a népességszámnak megfelelően eltérő adatokat mutatnak, hiszen Borsod-Abaúj-Zemplén megye minden mutató szerint több vállalkozással rendelkezik, mint Heves és Nógrád megye együttesen. Az abszolút számoknál azonban beszédesebbek az egy lakosra jutó adatok. Sajnos ezen mutatószámok minden összehasonlításban az észak-magyarországi régió utolsó helyét mutatják.

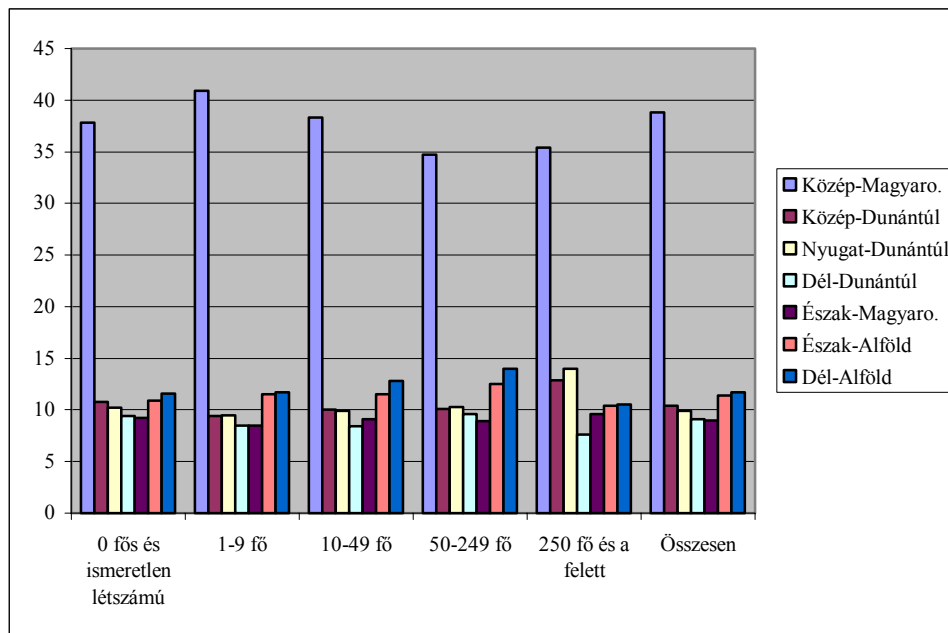
Ezek közül például az 1000 lakosra jutó 72,1 regisztrált vállalkozás rendkívül alacsony adatot jelent, hiszen még a Közép-Magyarországi adat 50%-át sem éri el. A működő vállalkozások terén sem kedvezőbb a helyzet, a régió adata (57,1) itt is az utolsó helyezést jelenti a régiók rangsorában. A megyei adatok alapján felállított rangsorban is kedvezőtlen kép mutatkozik az Észak-magyarországi régió számára.

A regisztrált vállalkozások számában Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád adata a 18. és a 19., míg a működő vállalkozások számában csak Jász-Nagykun-Szolnok megyét előzik meg, és itt Nógrád megelőzi Borsod-Abaúj-Zemplén megyét is, így a 17. és 18. helyet foglalják el az országban. Az előző mutatók alapján csak Heves megye adatai kedvezőbbek.

Az 1000 lakosra jutó regisztrált vállalkozások regionális adata csak 64,9%-a az országos adatnak, míg a működő vállalkozásoknál ez a mutató 70,9%. A megyei adatok a regisztrált vállalkozások számánál Borsod-Abaúj-Zemplén esetében 62,4%, Heves esetében 72,7% és Nógrád esetében 61,7% az országos átlaghoz viszonyítva. A működő vállalkozásoknál Borsod-Abaúj-Zemplén megye adata 67,2%-a, Heves megyéé 79,4%-a Nógrád megyéé 70,7% a az országosnak. A társas és egyéni vállalkozások esetében is az országos átlag alatti adatok láthatók. Ezek az országos adatoknál alacsonyabb mutatók is magyarázhatják a *GDP-ben és a jövedelmi mutatókban való lemaradást* a régióban. Ezek mellett egyben jelezhetik, hogy az országos átlaghoz való felzárkózás egyik lehetősége lehet a kis- és középvállalkozások mind jelentősebb támogatása és erősítése.

A működő vállalkozások *nagyságkategóriák* szerinti megoszlása nem mutat jelentős eltéréseket az országos adatoktól sem a régió, sem megyei esetében sem. A működő vállalkozások megoszlása területi

egységek szerint a fajlagos és abszolút adatokból várható alacsony arányokat mutatja, hiszen az ország összes vállalkozásának csak 9,0%-a található a régióban, és így a régió és megyéi is kisebb részen részesednek az országos adatokból, mint amit a népességi súlyuk indokolna, hiszen Borsod-Abaúj-Zemplén az ország népességének 7,3%-át, Heves a 3,2%-t, Nógrád a 2,2%-át képviseli, míg a régió összesen a 12,6%-át.

Forrás: A KSH adatai alapján szerkesztette a szerző

2. ábra

A működő vállalkozások megoszlása (%) területi egységek szerint az egyes nagyságkategóriákban 2001. június 30-án

A működő vállalkozások megoszlása *gazdálkodási formák szerint* az egyes területi egységekben már mutat bizonyos eltéréseket az országos átlagtól. Megfigyelhető, hogy a korlátolt felelősségű társaságok és a részvénytársaságok az országos átlagtól alacsonyabb adatokat mutatnak, csakúgy, mint a betéti társaságok, viszont a szövetkezetek és az egyéni vállalkozások esetében az országos átlagtól magasabb adatok láthatók.

Regionális összehasonlítások

A 90-es évek jelentős változásokat hoztak a gazdaság minden területén. Az évtized elején érzékelhető gazdasági visszaesés 1993-ban érte el mélypontját, majd a kilencvenes évtized második felében kibontakozó fellendülés után a bruttó hazai termék a 2001-es évre 8%-kal haladta meg az 1989-es szintet (KSH, 2002).

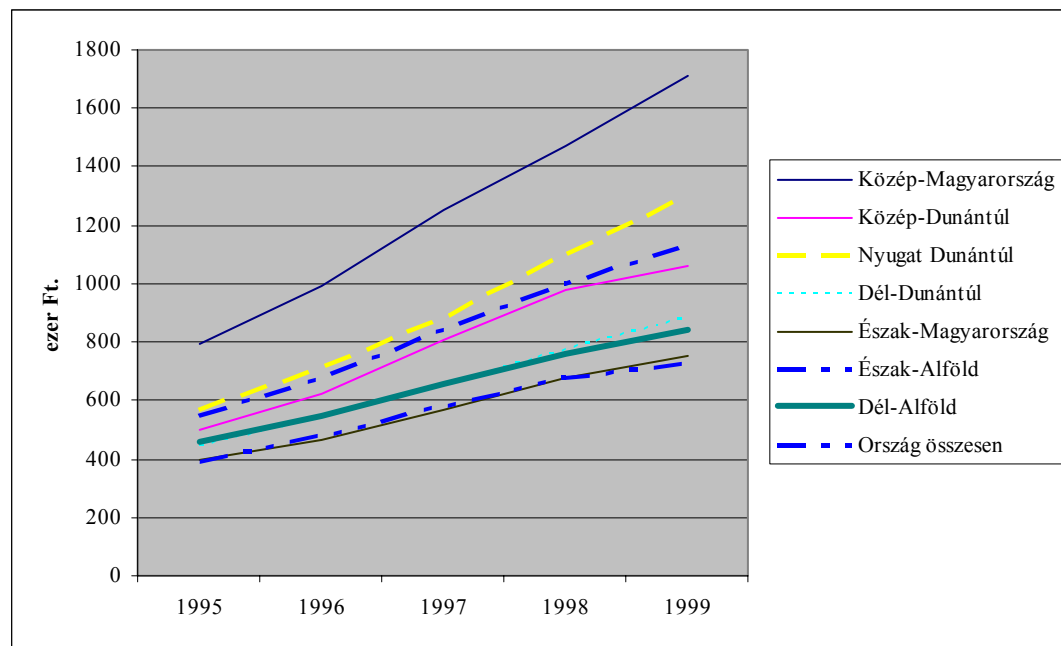
Bruttó hazai termék

2.táblázat
Bruttó hazai termék beszerzési áron

Régió, Megye	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Közép-Magyarország	1.816	2.296	2.867	3.604	4.220	4.875
Közép-Dunántúl	407	555	693	899	1.088	1.178
Nyugat-Dunántúl	435	565	708	879	1.091	1.282
Dél-Dunántúl	358	448	532	645	757	860
Észak-Magyarország	380	519	605	729	867	955
BAZ	221	312	356	433	508	557
Heves	100	134	163	198	236	264
Nógrád	59	73	86	98	123	135
Észak-Alföld	478	604	734	893	1.034	1.108
Dél-Alföld	490	627	751	892	1.030	1.135
Ország összesen	4.365	5.614	6.894	8.541	10.087	11.393

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1994-2000 alapján
összeállította a szerző

A 2. táblázatban látható adatok a bruttó hazai termék jelentős fejlődéséről tanúskodnak a 90-es évek második felében mind az ország egészére, mind a régiókra vetítve. Az észak-magyarországi régió pozícióját tartotta a régiók rangsorában, hiszen 1995-ben és 1999-ben is az utolsó előtti helyet foglalta el. Ha a fejlődés ütemét vizsgáljuk, akkor látható a lemaradás az országos átlaghoz képest is, és a legfejlettebb régiókhoz képest is. Ezek mellett igaz, hogy egész Kelet-Magyarország fejlődési üteme lassabb, mint a nyugati országrészé. Jellemző, hogy a régión belül Borsod-Abaúj-Zemplén fejlődése a leglassabb, és Heves - amely más (fajlagos) összehasonlítások során is a régió legjobban teljesítő megyéje - közelíti meg leginkább az országos átlagot. Az Észak-magyarországi régió adatait az országos adatokhoz viszonyító 3. ábrából is a fokozódó lemaradás olvasható, míg 1995-ben a régió egy főre jutó bruttó hazai terméke 73%-a volt az országosnak, addig 1999-ben már csak 66%-a. Ha a legfejlettebb magyar régióhoz (Közép-Magyarország) viszonyítunk, akkor azt láthatjuk, hogy még jelentősebb a lemaradás, hiszen Észak-Magyarország 1995-ös adata a közép-magyarországinak 50%-a, az 1999-es adat viszont már csak 44%-a, ami óriási, és növekvő különbségeket tükröz.

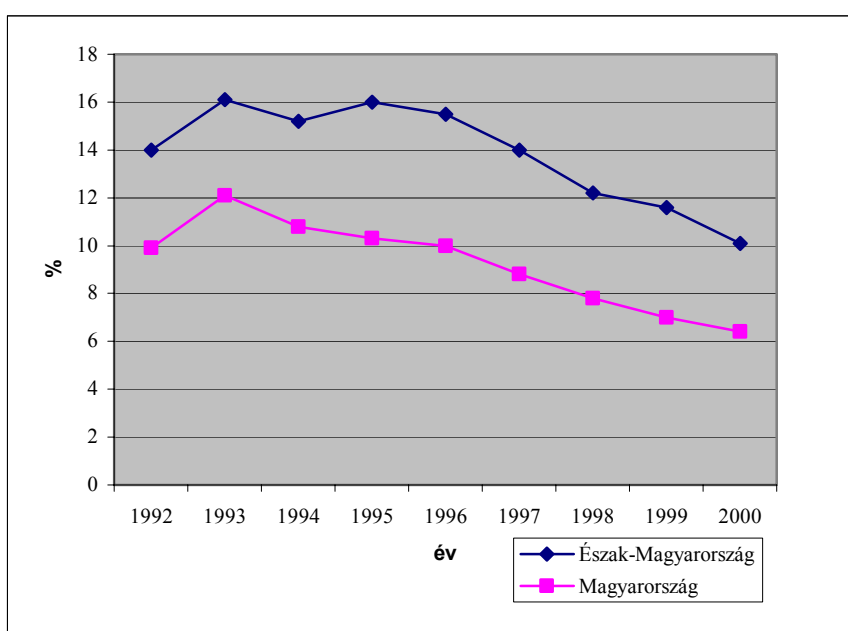
Forrás: A KSH adatai alapján szerkesztette a szerző

3. ábra

Egy főre jutó bruttó hazai termék (ezer Ft) változása 1995 és 1999 között

Munkanélküliség

Természetesen a *munkanélküliségi ráta* 90-es évekbeli változásai hasonlóak a bruttó hazai termék alakulásához, hiszen erős összefüggés van közöttük. Ezek alapján is rendkívül kedvezőtlen kép rajzolódik ki az észak-magyarországi régió számára. Látható, hogy az országos adatokhoz képest egyre nagyobb a különbség, ami jelen esetben azt mutatja, hogy a 90-es évek második felében lassabb a fellendülés, a munkanélküliség csökkenése, bár kétségtelen, hogy a mélypontot jelentő 16,1%-os munkanélküliségi rátához képest a 2000-es 10,1%-os érték hatalmas fejlődést takar. A munkanélküliségi ráta csökkenésének folyamata szerencsére a XXI. században is folytatódott, azonban még ma is magasabb a gazdaságilag egészségesnél.

Forrás: A KSH: A munkaerő-felmérés regionális idősorai alapján szerkesztette a szerző

4. ábra

A munkanélküliségi ráta alakulása a 90-es években

A vállalkozások száma és megoszlása

A regisztrált és működő vállalkozások számának alakulása régióként már nem mutat ilyen egyértelmű fejlődést az évtized második felében. Mint korábban már látható volt a vállalkozások számában az évtized elején történt jelentős fejlődés, ami jórészt a rendszerváltásnak volt köszönhető. Ebben az esetben a 90-es évek második felében inkább a *regisztrált és működő vállalkozások arányában* láthatóak jelentős *elmozdulások*.

Ezek szerint a *regisztrált vállalkozások* száma 1996 és 2000 között alig nőtt az egyes régiókban (sőt a Dél-Dunántúlon és a Dél-Alföldön csökkent), a *működő vállalkozások* száma, és így a regisztráltakhoz képest az aránya jelentősebb mértékben növekedett, mint ahogy a 3. és 4. táblázat adatai mutatják.

3. táblázat
Regisztrált vállalkozások száma régióként 1996-2000

Régió, megye	1996	1997	1998	1999	2000
Közép-Magyarország	424.783	408.374	421.948	431.446	447.587
Közép-Dunántúl	106.886	100.207	101.716	104.057	109.179
Nyugat-Dunántúl	96.113	91.628	94.715	97.949	103.923
Dél-Dunántúl	107.890	101.535	101.411	103.214	106.298
Észak-Magyarország	83.884	78.647	82.242	84.611	89.407
BAZ	47.291	44.468	46.390	47.205	49.603
Heves	23.212	21.695	22.636	23.676	25.344
Nógrád	13.381	12.484	13.216	13.730	14.460
Észak-Alföld	106.224	101.120	105.553	108.805	114.441
Dél-Alföld	123.236	116.119	118.420	118.672	123.013
Külföld	574	634	637	656	598
Ország összesen	1.049.590	998.264	1.026.642	1.049.410	1.094.446

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996-2000 alapján
összeállította a szerző

4. táblázat
Működő vállalkozások száma régióként 1996-2000

Régió, megye	1996	1997	1998	1999	2000
Közép-Magyarország	269.082	288.411	307.939	317.844	336.008
Közép-Dunántúl	69.080	72.409	77.801	80.396	85.526
Nyugat-Dunántúl	66.951	69.861	74.429	76.604	81.649
Dél-Dunántúl	64.635	67.903	71.345	72.632	74.999
Észak-Magyarország	60.665	62.490	67.019	69.871	74.406
BAZ	33.218	34.280	36.735	38.102	40.434
Heves	17.349	17.950	19.096	20.014	21.393
Nógrád	10.098	10.260	11.188	11.755	12.579
Észak-Alföld	79.818	82.924	87.558	90.474	95.405
Dél-Alföld	87.691	90.238	93.124	94.178	98.760
Külföld	123	-	255	216	271
Ország összesen	698.045	734.236	779.470	802.215	847.024

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996-2000 alapján
összeállította a szerző

Az országban 1996-ban a regisztrált vállalkozások 67%-a tartozott a működő vállalkozások közé, 2000-ben 77%-uk; az észak-magyarországi régió esetében 1996-ban 72%, 2000-ben 83% volt ez az arány. A regisztrált és a működő vállalkozások számának változását tekintve megállapíthatjuk: ezen mutató esetében nem volt lassabb a fejlődés, mint az országos. Az viszont mindenképpen figyelmeztető, hogy az észak-magyarországi régió rendelkezett minden évben a legkevesebb regisztrált és működő vállalkozással. Valószínűleg ez a mutató szoros korrelációban van a bruttó hazai termékkel, és a munkanélküliségi ráta alakulásával.

5. táblázat
A vállalkozások számának alakulása a 90-es években az észak-
magyarországi régióban

Év	Észak- magyarországi régió	Észak-magyarországi régió adata az országos %-ában	Magyarország összes
1996	60.665	8,6	698.045
1997	62.490	8,5	734.236
1998	67.019	8,5	779.470
1999	69.871	8,7	802.215
2000	74.406	8,8	847.024

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996-2000 alapján
összeállította a szerző

Az észak-magyarországi régióban a rendszerváltást követő évek általános visszaesése mellett az egykori hagyományos *nehézipar válsága* még nehezebb helyzetbe hozta a kis- és középvállalkozásokat. Egyrészt, ha voltak is kialakult kapcsolatok, akkor ezek a nagyvállalatok csődjével meggyengültek, esetenként megszakadtak, másrészt a magas munkanélküliség a fizetőképes keresletre gyakorolt negatív hatást. Mivel a kis- és középvállalkozások a 90-es évek elején még inkább a szolgáltatásokban, kiskereskedelemben működtek, és az exportban való részvételük a mai szintnél is alacsonyabb volt, a belső kereslet-csökkenés ezen vállalatok megerősödését hátráltatta. Ez a halmozottan nehéz helyzet az egyik oka annak, hogy máig is ebben a régióban a legalacsonyabb mind regisztrált, mind a működő vállalkozások száma, és egy főre eső aránya is.

Külföldi érdekeltségű vállalkozások

Többek között az infrastrukturális nehézségek, a gazdaság rossz állapota, a kisebb fizetőképes kereslet miatt is a *külföldi működő-tőke beruházások nem segítették a régió gazdaságát a kellő mértékben*. A külföldi működő-tőke beruházások számának alacsonyabb aránya is okozhatta azt a helyzetet, hogy nem alakult ki, nem erősödött meg kellően az hálózat, az a beszállítói rendszer, amely a kis- és középvállalatokra alapozva az egész régió gazdaságának fejlődését az ország gazdasági növekedéséhez tette volna hasonlatossá. Az észak-

magyarországi régió a külföldi érdekeltségű vállalkozások számában a már megszokott utolsó helyet foglalja el a régiók rangsorában. Ezért is okoz meglepetést, hogy a régió a külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének viszonylatában sokkal előkelőbb helyen szerepel a régiók rangsorában, 1993-ban és 2000-ben egyaránt a 4. helyen. Ezt az adatot a vállalkozások számával összevetve felmerülhet, hogy a régióban a jelentős jegyzett tőke inkább a nagyvállalatoknak köszönhető (TVK, Borsodchem, ÉMÁSZ...), és hiányzik a külföldi középvállalati befektetői kör. A hálózatosodás, a beszállítói hálózatok megerősödése szempontjából kedvezőtlen lehet az is, hogy a jelentős külföldi tőke az olyan iparágakban (vegyipar, energiaipar) jelenik meg leginkább, amelyek nem kapcsolódnak széles beszállítói körhöz (mint például: az autógyártás, az autó összeszerelés stb.)

6. táblázat

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának alakulása régióként 1993 és 2000 között

Régió, megye	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Közép-Magyarország	12.265	14.299	13.700	14.560	15.040	15.130	15.845	15.356
Közép-Dunántúl	1.470	1.661	1.749	1.815	1.915	1.747	1.775	1.635
Nyugat-Dunántúl	2.006	2.371	2.953	2.955	2.944	2.875	2.885	2.713
Dél-Dunántúl	1.355	1.470	1.800	1.943	1.897	1.778	1.762	1.523
Észak-Magyarország	681	763	790	787	821	830	832	800
BAZ	358	371	362	352	386	377	379	369
Heves	171	234	264	270	287	301	300	277
Nógrád	152	158	164	165	148	152	153	154
Észak-Alföld	832	909	961	1.018	1.256	1.348	1.196	1.160
Dél-Alföld	2.390	2.084	3.143	3.052	2.654	2.284	2.138	1.945
Ország összesen	20.999	23.557	25.096	26.130	26.527	25.992	26.433	25.132

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996-2000 alapján összeállította a szerző

7. táblázat

A külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjének alakulása régióként 1993 és 2000 között (milliárd Ft)

Régió, megye	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Közép-Magyarország	784,6	1.014,9	1.247,6	1.402,8	1.795,1	1.928,3	2.305,2	1.990,8
Közép-Dunántúl	90,3	102,1	126,1	150,4	189,8	183,7	244,0	220,0
Nyugat-Dunántúl	74,2	93,4	189,5	197,0	249,3	267,1	288,5	223,7
Dél-Dunántúl	35,0	41,0	77,5	87,2	92,2	91,2	62,2	51,4
Észak-Magyarország	44,9	50,2	122,3	206,1	217,1	228,3	212,1	162,4
BAZ	23,1	26,5	61,6	143,1	151,8	156,6	137,6	103,6
Heves	12,7	14,2	49,1	51,7	53,7	59,5	60,3	45,7
Nógrád	9,1	9,5	11,6	11,3	11,6	12,2	14,2	13,0
Észak-Alföld	40,8	51,7	110,5	122,4	135,3	131,7	123,3	105,1
Dél-Alföld	43,4	44,9	104,6	114,2	129,9	136,9	150,0	123,6
Ország összesen	1.113,2	1.398,2	1.978,1	2.280,1	2.808,6	2.967,2	3.385,3	2.876,9

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996-2000 alapján összeállította a szerző

Összefoglalás

Az előzőekben bemutatott kedvezőtlen helyzet javítása mindenképpen megkívánja az észak-magyarországi régióban a *kis- és középvállalatok fokozottabb támogatását, megerősítését*, mert ez lehet a *régió gazdasági fellendülésének az egyik alapja*, nem feledve a nagyvállalatok kis- és középvállalkozásokra gyakorolt erős hatását (beszállítói hálózatok, kapcsolatrendszerek, outsourcing). Ezek mellett természetesen szükség van a nagyvállalatok, és a külföldi működő-tőke vonzására is, hogy egy „egészséges”, sokszereplős gazdaság, piac alakuljon ki. A kis- és középvállalkozások támogatásának lehet egyik módja az *innovációs tevékenységük* kialakítása, támogatása. Az Európai Unió számos programmal segíti a kis- és középvállalkozások fejlődését, és ezen vállalkozások innovációs tevékenységének fejlesztését tartja legfontosabbnak. Ez összhangban van a lisszaboni csúcson megfogalmazott célokkal, melyek az Uniót a világgazdaság legdinamikusabban fejlődő, és legversenyképesebb gazdaságává kívánja tenni. Mivel az oktatás és az innováció kiemelt szerepet kap a megvalósítás során, a kis- és középvállalkozások innovatív tevékenységei előtérbe kerülnek. Magyarországon, és az Észak-magyarországi régióban is egyre fontosabb szerep juthat ilyen téren a kis- és középvállalkozásoknak, és ezek fejlődésénél figyelmet kell fordítani az innovációkat akadályozó tényezők gyengítésére, lehetőség szerinti megszüntetésére (az innováció magas költségei, a gazdasági kockázat, a pénzügyi gondok, a szervezeti merevség, a munkaerőhiány).

Felhasznált irodalom

1. Futó P. (1998): Az Európai Unió kis- és középvállalkozási szektorának helyzete és a közösségi KKV-politika. Európai Tükör, 1998. 6. sz.
2. Futó P.(1999): Kis- és középvállalkozási politika az EU-tagállamokban és régiókban. Európai Tükör, 1999. 1. sz.
3. Kisvállalkozás Fejlesztési Intézet (2000): A kis- és középvállalkozások helyzete 2000. Éves jelentés.
4. Kisvállalkozás Fejlesztési Intézet (2001): A kis- és középvállalkozások helyzete 2001. Éves jelentés

-
5. KSH (2002): Magyarország 1990-2001, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
 6. Román Z.(1998): A kis- és középvállalatok és az EU-csatlakozás Magyarországon. Európai Tükör,1998. 3. sz.
 7. Román Z.(2002): A kis- és középvállalatok a magyar gazdaságban Statisztikai Szemle 2002 Augusztus.

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE REGION OF KOŠICE

Ing. Marián Gál

Technical University in Košice

Faculty of Economics

The region of Košice has a very significant position in the system of regions within Slovakia. Its advantages are metallurgy industry and favorable agricultural lowlands that may become the major starting point for launching SME. One of the disadvantages is poorly diversified industry what causes higher unemployment than in other regions. If we compare the SME in Slovakia and in the region of Košice, we can find several characteristics: in our region they suffer from further disadvantages than in other regions, they are mostly concentrated in the soft industry and agriculture. They deserve the aid from the government and some other financial institutions that are dealing with SME.

Die Region von Košice hat eine sehr wichtige Position in dem regionalen System von Slovakia. Seine Vorteile sind: die Metallurgie und die günstigen landwirtschaftliche Gebiete, die der Ausgangspunkt für die gründenden klein und mittleren Unternehmungen sein können. Ein Nachteil ist die einfache Industrie, weshalb die Arbeitslosigkeit ist höher, als in anderen Regionen. Wenn wir vergleichen Slovakia und die Region von Košice, wir können einige Unterschiede finden: in unseren Region die KMU hat mehr Nachteile, als in anderen Regionen, diese Unternehmungen konzentrieren sich in der Leichtindustrie und in der Landwirtschaft. Diese Unternehmungen brauchen Unterstützungen von der Regierung und von anderen Finanzinstitutionen.

Characteristics of the Košice region

Košice region has a significant position within the regions of Slovakia. The regional capital city Košice is the second biggest and most meaningful center of Slovakia; it makes up the contra position to Bratislava and it is a center of the Eastern Slovakia. Natural potential has a stable and relatively unchangeable feature. It is especially an attractive natural environment. The advantage of our region is a border

with Hungary and Ukraine. These two countries have at once influenced the ethnic structure of the region. Hungarian and Russian nationalities are one of the biggest after the Slovak one. The most productive agricultural areas are the lowlands and folds with very good opportunities for the agricultural production. From the point of view of industrial structure, the most meaningful branches are metallurgy, steel production, construction, mining, energetic, and food industry. Traffic plays an important role as well.

The economic efficiency of the region means an important assumption for the effective sources' production that can be further redistributed. Thus, it is important for reaching all other goals, for instance in the social area or in the area of a life environment protection. The most important indicator in given region is a volume of produced gross domestic product respectively added value. Having the costs for living been calculated, the living standard of Košice region's inhabitants measured by its ability to produce can be compared with an average living standard in the Slovak Republic. What makes the living standard different with this region is very low level of industrial diversification, both regional and branch. While in other regions there is a whole range of industries entering the production chain, such industries are missing in focused region and this "hole" is covered by metallurgy. An absolute dominance of the metallurgy industry means one of the most significant risks.

Table 1.
SWOT analysis of the Košice region

<p style="text-align: center;">Strengths</p> <ul style="list-style-type: none"> • advantageous geographical locality for the development of trade and transit, • perspective of development of the over-regional networks and services, • mineral property, • diversified industrial base, • Košice – the second important city, • international traffic corridors, • good demographic potential. 	<p style="text-align: center;">Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> • development of international trade, • increasing of an export efficiency, • reaching the competitiveness by head industrial enterprises, • euro-regional activities, • good climate conditions for the development of agriculture.
<p style="text-align: center;">Weaknesses</p> <ul style="list-style-type: none"> • wrong industrial diversification, • weakly developed services, • high unemployment rate, • weak technical infrastructure, • high share of Roma inhabitants, • ecologic problems. 	<p style="text-align: center;">Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> • lack of diversification and big concentration of industry sensitive on economic cycles, • lack of services, • unsolved question of Romas, • leave of qualified people, • ineffective agriculture, • weak creation of working opportunities, • weak usage of disposable sources.

SME in the Košice region

In order to evaluate the effectiveness and functioning of the institutional framework of the SME support, it is important to provide the brief analysis of the most important SME problems. The small and medium size enterprises are the holders of the competitive advantage during the economic recession. On the other hand, comparing the SMEs with big enterprises, we could find their standard disadvantages:

- restricted accession to sources because of high risk or disadvantageous conditions,
- disadvantages resulting from range that turn up into the administrative intensity of SMEs as well as the financial barriers by launching the business.

Except of mentioned standard disadvantages, the SMEs in Košice region suffer from further non-standard disadvantages:

- discriminative tax from income,
- tax allowances for the foreign direct investors,
- high payroll taxes,
- complicated, blind and often changing legislation,
- juristic uncertainty,
- non-functioning capital market,
- few investments of the government comparing to the western regions and capital city,
- lack of motivation,
- low level of knowledge and experiences,
- lack of own capital.

The meaningful increasing of the economic activities of small and medium enterprises is mainly realized from the domestic sources within the Košice region. These sources are as follows:

- entrepreneurs from home region,
- innovative ideas, respectively know-how from region,
- usage of regional resources and specifics (natural potential, raw materials, cultural origins).

The most effective way is usage of domestic sources through the activities with high value added, mainly in the branches of services and final production's branches. Under the conditions of Košice region, the concrete example of increasing of economic activities of SMEs from domestic sources is also the development of the agriculture in the areas, where they are the most suitable: in the East Slovak Lowland. Within the last decade, a dramatic drop in the plant and animal production has been noticed, but still mentioned area belongs to the most favorable in Slovakia from the point of agricultural conditions. That is an eloquent example of domestic sources' usage. In order to sustain the most effective as possible, the development of agricultural first-production should be followed by the development of whole range of shared

branches of manufacturing industry, e.g. freezing industry, packing industry, milk industry, food processing, and so forth.

A further possible way of SME development is the activation of the travel rush. Thus, the SMEs can become a crucial element in the development of the Košice region. They are the key source of the employment in our region. Should every tradesman employ one brand new employee, the unemployment rate would decrease by half.

The support of SMEs is equally effective together with the support of big foreign investors connected with high foreign direct investments. The tradesmen can obtain several new supply and service networks. Nevertheless, it is important that such support of big investors will be consistent with stated global and partial goals of diversification increase and decrease of life environment load. The natural cause of increasing activities of SMEs is decreasing of unemployment. On the other hand, the major break for them is a too high taxation load, one of the greatest within the OECD countries.

Comparison of the SMEs in Slovakia and in the Košice region:

Table 2.

Establishment and cancellation of the entrepreneurial subjects from
2002/1/1 till 2002/12/31

	Newly-established entrepreneurial subjects corporations / physical persons	Canceled entrepreneurial subjects corporations / physical persons
Košice region	91 / 4 347	55 / 2 241
Slovakia	1 130 / 37 699	385 / 17 422

Table 3.
Local units according to the activities in the Slovak regions

Categories of the Statistic branch classification of the economic activities	Slovakia	Košice region
Number of local units	370 656	42 597
Agriculture, hunting, forestry	20 300	2 614
Fishery	59	10
Mining	154	37
Industrial production	58 704	6 297
Production and delivery of electricity, gas, and water	533	51
Building industry	48 617	3 598
Wholesale and retail shop, repair of motor vehicles, motorcycles, and consumption goods	126 829	16 370
Hotels and restaurants	16 262	1 532
Transport, storage, posts, and telecommunications	18 682	1 889
Financial brokerage	3 728	452
Estates, rent, and trading activities	53 023	6 358
Public administration and defense, obligatory social insurance	3	0
Education	2 773	354
Health care and social aid	8 912	1 350
Other societal, social, and personal services	13 897	1 688

Table 4
Small and medium enterprises according to the size structure

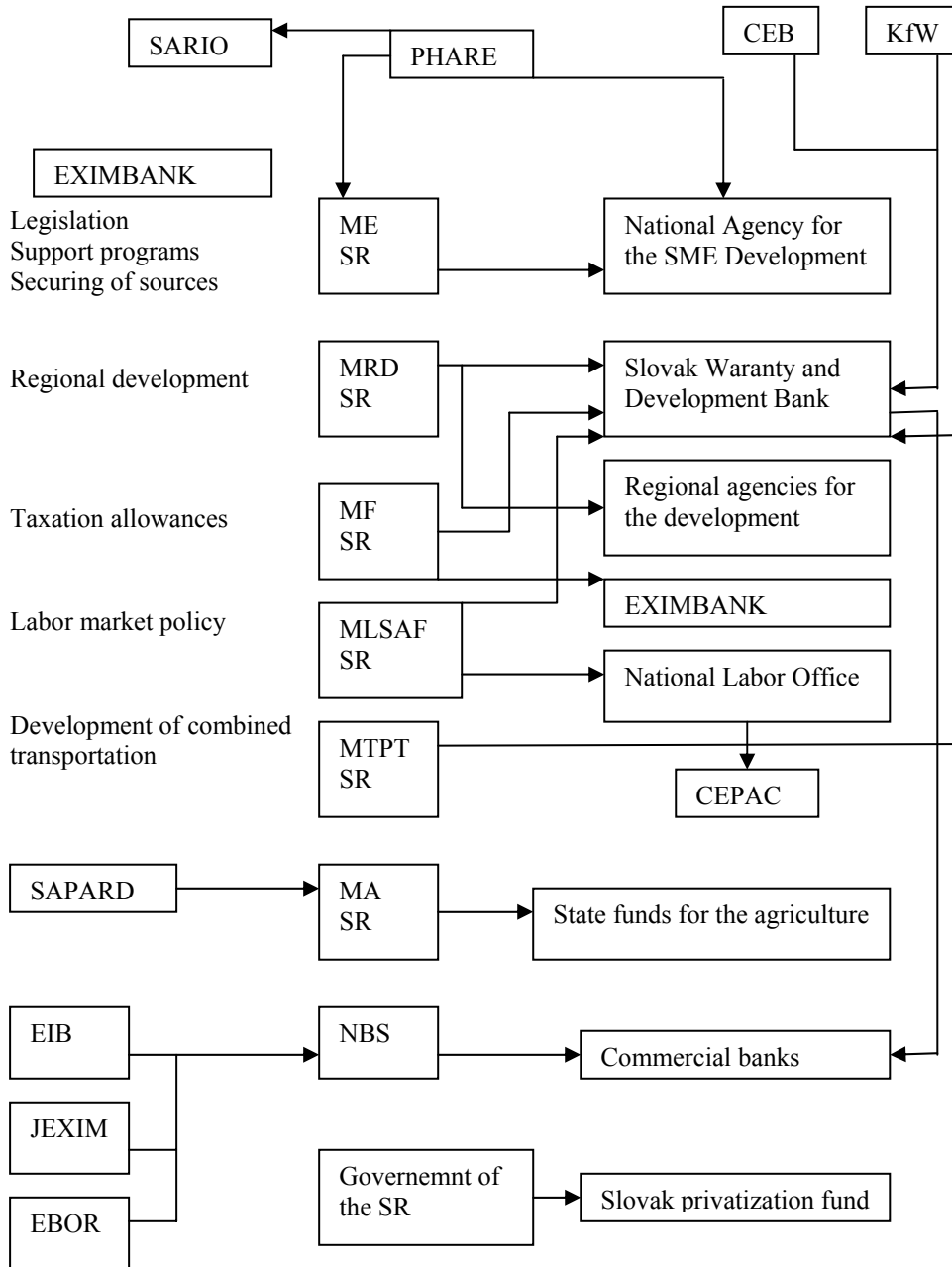
Size structures of enterprises	Slovakia number / change	Košice region number / change
Entrepreneurial subjects all together	121 461 / -55 074	13 798 / -6 335
Corporations	36 562 / -22 603	4 682 / -2 973
number of employees:		
- not found out	7 509 / -7 509	789 / -789
- 0 - 9	27 981 / -14 870	3 768 / -2173
- 10 - 19	1 072 / -439	125 / -42
- 20 - 49	0 / 154	0 / 19
- 50 - 249	0 / 56	0 / 11
- 250 and higher	0 / 5	0 / 1
Physical persons	84 899 / -32 471	9 116 / -3 362
- tradesmen	75 010 / -31536	7 551 / -3 211
- free jobs	9 889 / -936	1 565 / -151
- farmers	0 / 1	0 / 0

Table 5.
Activity of the small and medium enterprises till 2002/3/15

Indicator	Slovakia	Košice region
Number of enterprises together	Together / corporations / physical persons	Together / corporations / physical persons
- active	66 387 / 13 959 / 52 428	7 463 / 1 709 / 5 754
- inactive	55 074 / 22 602 / 32 472	6 352 / 2 980 / 3 372
Inactive enterprises according to the causes of inactivity:		
- the activity has not begun and will not begin within 12 months	6 457 / 2 480 / 3 977	936 / 413 / 523
- the activity has not begun but will begin within 12 months	2 099 / 958 / 1 141	304 / 162 / 142
- enterprise is in liquidation	2 617 / 2 509 / 108	428 / 345 / 83
- enterprise was cancelled	9 774 / 2 551 / 7 223	856 / 201 / 655
- enterprise contemporary stopped the activities	7 609 / 2 913 / 4 696	810 / 372 / 438
- other reasons of inactivity	26 518 / 11 191 / 15 327	3 018 / 1 487 / 1 531

Support of the SMEs in the Slovak Republic

Table 6
Institutional support of SMEs in Slovakia from public sources

Notes:

CEB – Bank for development of the European Council, **MA** – Ministry of Agriculture

MTPT – Ministry of Transportation, Post and Telecommunication,

NBS – National Bank of Slovakia

CEPAC – Centrum for long-term care, **MLSAF** – Ministry of Labor, Social Affairs and Family

EBOR – European bank for the development, **EXIMBANK** – Export – import bank

EIB – European investment bank, **MRD** – Ministry of Regional Development

JEXIM – Japanese export – import bank, **MF** – Ministry of Finance

KfW – Kreditanstalt für Wiederaufbau, **ME** – Ministry of Economy

Table 7: Proposals for improving the entrepreneurial environment in Košice region.

Barriers for the SME development	Proposals for improving the entrepreneurial environment in Košice region
<i>Non-stable macroeconomic conditions</i>	The macroeconomic factors play a key role in the process of development, such as inflation, interest rates, exchange rate, public finance deficit, foreign trade deficit. The inflation and interest rate are relatively stable in the Slovak Republic; it is important to sustain the stable exchange rate, balanced state budget and payment balance. It is necessary to stabilize the state budget expenditures and to provide enough high revenues, to develop the pro-export policy and support the Slovak SMEs in our region.
<i>Obtaining of financial means</i>	The entrepreneurs should get favorable conditions to obtain the financial sources. This can be provided by improving of a bank sector and financial market. Nevertheless, the financial market is not effectively functioning in whole Slovakia, nor it is in our region. The disposable means are usually not allocated effectively, mainly into the western parts of Slovakia.
<i>High taxation load</i>	The high taxation load acts as de-motivated, decreases the net income to entrepreneurs, it means one of the most important source of their financing. The small entrepreneurs try to decrease their profit in order to avoid the payment of taxes. The taxation reform provided in the Slovak Republic could mean the positive news for our entrepreneurs. Tax rate at the level of 19 per cent would turn in higher revenues, new possibilities for the investments and further improvement of the position of small entrepreneurs in the region.

<i>High payroll taxes</i>	The high payroll taxes mean the high labor costs for the entrepreneurs. Decreasing of this level would decrease the “black” labor market, increase the employment, legalize the labor relations.
<i>Legislative barriers</i>	The legislation in the Slovak Republic is for our entrepreneurs blind. The laws are often novelized, filled in and changed what cause the problems mainly to SME that have to provide the economic, administrative, accounting, and taxation activities in the enterprise only by themselves. Creation of suitable trading environment is therefore connected with better and stable legislation and independence of courts.
<i>Lack of motivation and threat from risk</i>	The central offices of state administration and of local municipalities must create such conditions for unemployed and brand new university graduates to sustain their motivation to launch the business and to loose the threat from risk. It is necessary to make up the network of institutions that would support the entrepreneurial activities and motivate their development.
<i>Low level of scientific knowledge and skills</i>	The basis for a business is the information, knowledge, and skills that entrepreneur must have in order to survive in the competition fight. It is important that local and regional governments secure several courses, trainings and life-long education for the current and future entrepreneurs.
<i>Role of SME in the region</i>	The role of SMEs can be clearly recognized in the sectors such as agriculture and light industry. Their position can positively influence the development of whole regions, especially in the areas with high unemployment and low level of incomes.

<i>Regional disparities</i>	Lowlands and high orientation on metallurgy characterize the Košice region. This could possibly mean high dependence on incomes from few sectors only, what could cause the financial troubles when such industry and agriculture will suffer from the world recession. Further, this region misses several huge investments that usually occur in western Slovakia because of developed infrastructure.
<i>Lack of own capital</i>	From the lack of own capital and financial means results the high instability and high volatility of financial equilibrium of small and medium enterprises. This barrier is a cause of high vulnerability and often of their bankrupt. That is why it is important that meaningful part of their income would remain in the enterprises. This net profit should be the basis for the own capital.

From all mentioned facts and data, one can recommend by searching for suitable development policies such programs that would support the small and medium enterprises. The world experiences, as well as situational analysis from Slovak Republic show that this is possible to solve most effectively with using the following tools:

Support of firms offering a venture capital when they decide to enter the region. It is a modern and non-discriminative way for SMEs financing. Its principle is to seek for the projects (ideas), which are often innovative but cannot be realized because of lack of means. Joint-venture company will support such a project in the form of capital entry, by its further development through its own know-how in management, brand name, contacts, effective control and in time, when supported company strengthens and reaches the required position at the market, it sells its own part either to the same enterprise or to the other investor. Specified way of financing thus becomes very effective and motivative for both parts.

Suitable taxation stimulus for launching businessmen, probable future discounts on regional taxes. Except of SME support, the taxation regional policy would be used to lure potential entrepreneurs.

Support by establishing the incubators and advisory centers for the launching entrepreneurs. The main aim is to activate the potential working power that remain inactive and thus loads the public finance.

Support of the small and medium enterprises can be also realized through the support of big investors to enter the region. The economy built on healthy entrepreneurial basis from domestic sources is therefore more stable than the one built through occasional strong investment impulses from abroad.

Establishment of micro enterprises focusing on economic activities: local handicraft, services and travel rush; support of SMEs focusing on food processing; creation of a farm relief in the rural areas, it means educating, training, communication with the scientific institutions and specialists; creation of "soft" infrastructure connected with life environment protection, spreading out of financial network to support launching traders; different activities focused on rural areas development.

Support of marketing infrastructure of agro-food sector in the rural areas, support of domestic producers in the distribution chains.

Literature:

1. www.statistics.sk: The official web page of the Statistic Office in the Slovak Republic. Document: Research of the SME in Slovakia 2002 – 2003.
2. www.vlada.sk: The official web page of the Government of the Slovak Republic. Document: The EU Report about the Accession of SR 2003.
3. www.kosice-region.sk: The official web page of the Košice region. Document: The strategy of the Košice's region development.
4. www.kosice.sk: The web page of the city of Košice.
5. www.mesa10.sk: The web page of the Non-profit Organization "MESA 10". Document: Small and Medium Size Enterprises.
6. Jakubíková, E.: Entrepreneurial Basis of Region of Košice in Slovakia. Yearbook from the international scientific conference REGIO 2002 and IMPA 2002 "Small and medium enterprises". Karlové Vary (Czech Republic) 2002.
7. Vravec, J.: Competitiveness of small and medium size companies in Slovak Republic. In: Regional competitiveness in transforming economies of Slovak and Czech Republic. Košice 2000.

**A HAZAI KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK
INNOVÁCIÓS LEHETŐSÉGEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁG RÉGIÓRA**

Sitkei Lili Eszter

PhD Hallgató

*Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Alapítvány Logisztikai és
Gyártástechnikai Intézet, Miskolci Egyetem*

Nowadays the economy and society of the developed countries have been changed by the achievement of the scientific research and technological development. The efficiency of economic activity has been decided by the knowledge. For the developed countries of the EU the innovation has become the key factor of the economic growth. It has created a competition, because mainly the big companies can afford the generally high cost of R&D. In long term it can result in unviable small and medium-sized enterprises, which can entail the disappearance of many workplaces. How can we solve this situation? What kind of facilities have the SME have to increase there innovation potential? What should the government do?

Inhaltsangabe

Heutzutage ändern die Ausbeute von wissenschaftlicher Forschung und technischen Entwicklungen die Wirtschaft und die Gesellschaft den aufgeschlossenen Länder. Die Wissenschaft determiniert die Effizienz der wirtschaftlichen Tätigkeit immer mehr. In die aufgeschlossenen Länder gibt die Innovation den Schlüsselfaktor dem Wirtschaftswachstum ab. Es macht Konkurrenz, weil die grosse Unternehmen die hohe Kosten der Forschung und Entwicklung meistens ihnen erlauben können. Nach langer Zeit ergibt es, dass mehr kleine und mittlere Unternehmen abwirtschaften. Wie kann man diese Lage auflösen? Wie können KMU ihre Innovationpotential steigern? Was kann die Regierung machen?

Bevezetés

A XXI. század meghatározó jelentőségű globális társadalmi-gazdasági folyamata a *tudásalapú gazdaság* kiépülése. Ebben az új

típusú gazdaságban csak azok az országok, régiók illetve vállalkozások lehetnek versenyképesek és sikeresek, amelyek a termelés szerkezetét a magas szellemi hozzáadott értéket megtestesítő termékek és szolgáltatások előállítására alakítják át. Ez a kihívás már ma is jelentősen formálja a fejlett országok gazdaságát, hatásai pedig egyre erősebben érezhetőek a munkaerőpiacon is.

Piacgazdaságban nemcsak a vállalkozások között van piaci verseny, hanem az egyes települések, kistérségek, megyék és régiók is versengenek a fejlesztési forrásokért, jövedelmező vállalkozásokért, elismert szakemberekért, intézményekért, autópályáért stb. A verseny miatt a gyenge gazdasági bázissal rendelkező régiók egyre inkább lemaradnak, fokozatosan nőnek a területi különbségek.

A *felemelkedés kulcsa* a versenyképesség, valamint az ezt ösztönző társadalmi és gazdasági feltételek kialakítása. Nemzetközi tapasztalat tanúsítja, hogy csak azok a szereplők sikeresek, amelyek magas színvonalú innovációra, új és nagy szellemi hozzájárulást megtestesítő termékek piaci bevezetésére képesek (pl. Írország, Finnország). A siker titka tehát, hogy az innováció beágyazódjon a régióba, a *területi politika* és az *innovációs politika* egymásra találva egymással összefüggésben és egymást erősítve érvényesüljön.

Az OECD-országok körében folytatott vizsgálatok egyértelműen arra utalnak, hogy az elmúlt időszakban jelentős arányú foglalkoztatásbővülés csupán a kutatás-intenzív, magas technológia-igényű területeken játszódott le. Az OECD (1996) jelentése kiemeli a tudás integrációjának, a technológiai ismeretek, a vállalati szervezeti tanulás és folyamatot támogató intézmények együttműködésének szerepét, mint az innovációs folyamat gazdasági sikerhez vezető fontos előfeltételét.

Mindezek tükrében, ebben a tanulmányban azt vizsgálom, hogy Magyarországon milyen *feltételek* adottak *a kis-és középvállalkozások számára az innováció tekintetében*, valamint bemutatom, hogy milyen a helyzet e téren az ország gazdaságilag egyik legelmaradottabb régiójában, az Észak-magyarországi régióban.

Innováció Magyarországon

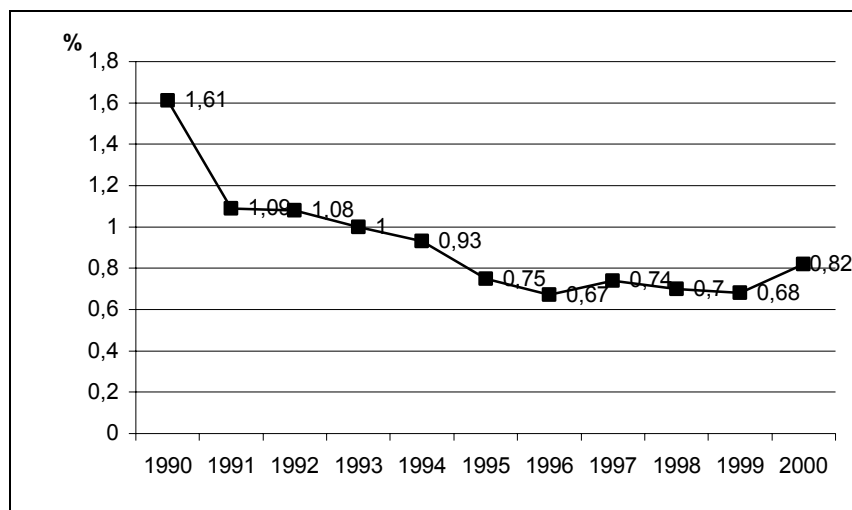
Ahhoz, hogy valamely vállalkozás helyzetéről, lehetőségeiről beszélhessünk, fontos ismerni az országos adatok alakulását. Meg kell

ismerkedni a meglévő intézményi környezettel, amely támogatja, serkenti a vállalkozások innovativitását.

Tények és adatok az innovációról

A kutatás-fejlesztési ráfordítások

Magyarországon a rendszerváltást követően a kutatás-fejlesztési tevékenységre fordítható *források* erősen beszűkültek, s a csökkenő tendencia a 90-es években is tartósan bizonyult. A nyolcvanas évek végétől napjainkig reálértékben mintegy 60 százalékkal estek vissza a magyar gazdaság egészének kutatás-fejlesztési ráfordításai. Ezen belül legnagyobb mértékben a vállalati kutatóhelyek ráfordításai csökkentek (hiszen jelentős részben maguk a kutatóhelyek is megszűntek), legkevésbé a pedig a felsőoktatási kutatóhelyeké, ahol a csökkenés 20 százalék alatti.

Forrás: Kutatás és Fejlesztés, KSH, Budapest, 2000

1. ábra

*K+F ráfordítások a bruttó hazai termék százalékában
Magyarországon, 1990-2000*

Míg 1988-ban a GDP 2,3 százalékát fordította az ország K+F finanszírozásra, addig a 1990-ben már csupán 1,6 százaléknyi GDP-arányos ráfordítás mutatható ki. 1993. után az arány egy százalék alá

csökkent, az utóbbi években pedig mindössze 0,8 százalék körüli. A hazai teljes K+F ráfordítás és a GDP hányada tehát még a felét sem teszi ki az uniós átlagnak. De nemcsak az Európai Unió országaihoz képes jelentős a lemaradásunk e tekintetben, hanem pl. Szlovénia, Szlovákia vagy Csehországhoz képest is.

Az országon belüli megoszlást tekintve egyértelmű a főváros túlsúlya, a 2000-es adatok szerint itt költik el az ország K+F ráfordításainak 64 százalékát (Pest megyével együtt 68 százalékát). Az Észak-magyarországi régióra mindössze 2,4 százalék jut, amivel a régiók rangsorában az utolsó. Mindez annak ellenére van így, hogy a Miskolcon található Egyetemváros hatalmas innovációs forrást jelent.

A K+F ráfordítások tevékenység típusok szerinti megoszlása alapvetően nem változott a 90-es évek során: alapkutatásra 25-30 százalékot, kísérleti fejlesztésre 35-40 százalékot fordítottak. A fennmaradó rész az alkalmazott kutatásé.

Az összesített K+F ráfordítás közel fele *költségvetési eredetű*, de ennek aránya 1993. és 2000. között 65,1 %-ról 45,7 %-ra csökkent.

A *külföldi források* szerepe egyértelműen növekvő részarányú, ugyanezen időszak alatt megkétszereződött: 2,4 %-ról 4,7%-ra nőtt, de ennek ellenére sem jelentős.

A külföldi forrásokhoz hasonlóan ugyancsak növekedést mutat a *vállalkozói szektor* részaránya (28,6 %-ról 37,8 %-ra). Az innováció finanszírozásából azonban a vállalati szféra nem egyenletesen veszi ki a részét. A K+F jellemzően a nagy árbevételű, az erőteljes exporttevékenységet folytató, nagy létszámú, az 1990 előtt alakult és ezt követően privatizált szervezeteknél koncentrálódik.

A Szonda Ipsos által ötezer vállalat körében 1995 elején végzett felmérés adatai ugyancsak azt bizonyítják, hogy Magyarországon nem a kis- és középvállalatok alkotják a kutatás-fejlesztés bázisát, hanem a nagyvállalatok. Ezekben belül is a részben vagy egészében külföldi tulajdonban lévők járnak élen az innovációs fejlesztések terén.

Kutatóhelyek, kutatók, szabadalmak

A K+F költségek és azok szerkezete mellett az innováció jellemző mutatója a *kutatóhelyek száma*, illetve a *kutatói létszám*. A kutatóhelyek nagyobb részét a felsőoktatási kutatóhelyek adják, amelyek száma évek óta közel azonos, valamivel meghaladja az ezret. Az egyéb kutatóhelyek száma ennek csupán a fele. Területi

elhelyezkedésüket tekintve itt is jellemző a főváros-centrikusság, bár nem olyan erőteljesen, mint a költségek tekintetében. A főváros mellett meghatározó a vidéki tudományos centrumok, egyetemi városok (pl. Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs) szerepe. Az Észak-magyarországi régióban Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legtöbb a kutató helyek száma (77), amely az országos rangsorban a középmezőnyben helyezkedik el.

A kutatás-fejlesztésben dolgozók (kutatók, segéd személyzet és egyéb) száma jelentősen, az 1988 évi létszámhoz viszonyítva a felére csökkent. A teljes létszám kb. fele a tudományos kutató és fejlesztő, számuk 2000-ben országosan 14.406 fő volt. A K+F-ben foglalkoztatottak az intézményi megoszláshoz hasonlóan Budapestre, ezt követően az egyetemi városokra (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Veszprém) koncentrálnak. Itt (illetve a megfelelő megyékben) dolgozik a teljes létszám 80 %-a. Az Észak-magyarországi régió e tekintetben is sajnos a sor végén kullog.

A drasztikus létszámcsökkenést egyrészt a szűkülő források, illetve a kutatások iránti kereslet csökkenése miatti létszámleépítések, másrészt a 90-es években tömegével alakult új gazdasági szervezetek (köztük a külföldi tulajdonú vállalkozások) szívó hatása eredményezte. Ezek együttes eredményeként a létszámcsökkenés itt erőteljesebb volt, mint más ágazatokon belül, amit mutat, hogy a K+F-ben alkalmazottak részaránya az aktív keresőkön belül 2000-ben csupán 0,61 %-os, szemben a korábbi 0,9 %-kal.

Ha a kutató-fejlesztők számát *lakosságárányosan* vizsgáljuk (10.000 lakosra), akkor Magyarország csak kissé van lemaradva Olaszországtól, Spanyolországtól és Portugáliától. Igen nagy viszont a lemaradás a legfejlettebb országokhoz (Japán, USA, Németország) képest. A kutatói létszám szerinti rangsorban a fejlett országok középmezőnyéhez tartozó Írországból vagy Hollandiában is több mint kétszer magasabb a tízezer lakosra jutó kutató-fejlesztők száma, mint nálunk. E mutató tekintetében Magyarországot Csehország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia is megelőzi.

A Magyar Szabadalmi Hivatal adatai alapján egyértelmű növekedés mutatható ki a *szabadalmi bejelentések* számát tekintve. 1998-ban a bejelentések száma a három évvel korábbi duplájára növe már meghaladta a negyven-ezretet. A növekedés azonban egyértelműen a külföldről származó bejelentések gyarapodásával magyarázható, amelyek száma 1991-hez képest 1998-ra mintegy megnégyszereződött.

Ezzel szemben a belföldi bejelentések száma ugyanezen idő alatt kb. harmadrésze csökkent, így részarányuk az összes szabadalmi bejelentésből 1998-ban már nem éri el a 2 %-ot sem, szemben az 1991-es mintegy 20 %-kal. A belföldi bejelentések között kb. 2:1 arányban osztoznak a magánszemélyek és a szervezetek.

A központi innovációs politika alapelvei

Magyarországon a gazdaságirányítás tartós elemei közé tartozik az uniós orientáció, a vállalkozásbarát politika, a fejlesztések támogatása, az emberi erőforrásokat fejlesztő tevékenységek kiemelt kezelése, a következetes versenyszabályozás és a regionális fejlesztési stratégiára való támaszkodás. A különböző kormányzati dokumentumokból (GKM, OM) az alábbi törekvések és szándékok olvashatók ki az innovációt (is) érintő területeken.

Az országban rendelkezésre álló és fejlődő szellemi tőke értékesülésének, valamint a tartós növekedés háttérének megteremtéséhez feltétel a kutatás-fejlesztési kapacitások bővítése. A kormány a jövőben jelentős pénzügyi és szervezési erőforrásokat akar mozgósítani a kutatásra és fejlesztésre, különös tekintettel az új technológiáknak és alkalmazásuknak a kis- és középvállalatok körében történő elterjesztésére.

A legújabb műszaki eljárások nyújtotta esélyeket, ki kell használni, az általuk biztosított foglalkoztatási lehetőségeket megragadásával. A kormány tevékenységével elősegíti a tudomány és a gazdaság közötti technológiai cserét. Különös figyelmet fordít a kis- és középvállalkozásoknál folyó kutatás, fejlesztés és innováció támogatására is. A gazdasági jogszabályalkotás feladata a kis- és középvállalatokra vonatkozó törvények hatásvizsgálatának elvégzése.

A kkv szektort segítő kormánystratégiában (először 1998-ban) is kiemelt feladatként fogalmazódik meg a hazai kis- és közepes vállalkozások innovációs képessége erősítésének igénye. Különösen a technológia-orientált vállalkozások fejlesztése szempontjából fontos a regionális fejlesztési feladatokat is ellátó, *technológiaátadó intézmények*, innovációs központok és -parkok, technológiai inkubátorcentrumok, demonstrációs központok létrehozása. Ezek a kamarák, az önkormányzatok, vagy pl. a felsőoktatási intézmények kezdeményezésére is létrejöhetnek. Megalakulásukat módszertani segédlet rendelkezésre bocsátásával, a nemzetközi együttműködés

feltételeinek megteremtésével, a regionális fejlesztés céljait szolgáló alapok innováció-orientált mozgósításával, valamint célorientált pályázatok működtetésével is segíteni kell. A kutatás-fejlesztés egyik alapkérdése a vállalkozások együttműködése, bizonyos kutatási-fejlesztési infrastruktúrák és kapacitások közös fenntartása és finanszírozása, amelyek alkalmasak a fajlagos költségek csökkentésére. Ezek egyben elősegítik az állami, közösségi támogatások hatékonyabb felhasználását.

Mind a mostani, mind az előző kormány támogatja a kutatás, az oktatás és a szaktanácsadás megerősítését. A három tevékenységnek egymásra kell épülnie. A közös alap a tapasztalat hasznosítása, illetve a leghatékonyabb gyakorlat megtalálása.

Az elmúlt néhány évben Magyarországon a kutatásra, innovációra fordított ráfordítások reálértékükben a harmadára zsugorodtak. Nem lehet lemondani a saját kutatás-fejlesztésről, hiszen ez nem csak a versenyképesség, hanem a befogadóképesség előfeltétele is. Kormányzati feladat a szakemberképzés támogatása, az alapkutatások finanszírozása, az innovációs tevékenység ösztönzése és az innováció-terjedés segítése. Az európai felzárkózó országok sikerei általában a kormányzat kutatási-fejlesztési aktivitásán alapulnak.

A kormány a kutatás-fejlesztés közvetlen és közvetett támogatásának növelésével a hazai össztermék 1%-ra, középtávon 1,5%-ra kívánja emelni a kutatás és fejlesztés részesedését. Ennek az összegnek megközelítőleg 20-25%-át kell alapkutatásra fordítani, mert ilyen mértékű alapkutatási ráfordítás szükséges ahhoz, hogy az innováció rendkívül fontos elemeként említhető, hazai alkalmazott kutatásnak biztos alapja legyen.

A kormány fejlődést ösztönző gazdaságpolitikája megteremti a magánszféra kutatási-fejlesztési aktivitásának az alapját. Kedvezményes hitelekkel, adókedvezményekkel és állami megrendelésekkel is segíti ezt a folyamatot. Ösztönzi a műszaki fejlesztés sajátos igényeinek kiszolgálására szakosodott jogi, pénzügyi, marketing szervezetek alapítását. Fontos feladata a kis- és középvállalkozások műszaki fejlesztését elősegítő gazdasági és társadalmi feltételek megteremtése. A közép- és hosszú távú kutatás-fejlesztési stratégia kidolgozásában és a gyorsan változó körülményekhez való folyamatos igazításban a kormány ugyancsak meghatározó szerepet akar vállalni.

Sürgős kormányzati feladat a kutatás-fejlesztés intézményi infrastruktúrájának korszerűsítése: az eredményes intézetek folyamatos fejlesztése. A költségvetés fedezi a kutatóhelyek alapműködését, minden további pénzt pályázati úton kell megszerezni. A kormány ezen a területen is ellenőrizhetővé teszi a költségvetési pénzek felhasználását. Minden pénzforrás felhasználását számon kéri az eredmények tükrében. Tovább fejleszti a már működő és alapvetően bevált pályázati rendszereket.

Átfogó innovációs joganyagot dolgoz ki, amely egységesen tartalmazza a kutatás-fejlesztés, piac-fenntartás és fejlesztés rendszerét, garanciákat az állami kötelezettség-vállalásokra, a pénzügyi támogatási rendszert és a kutatás-fejlesztést támogató intézményhálózat szervezetét.

A következő években a hazai kutatás-fejlesztés legfontosabb céljai az Európai Unió kutatás-fejlesztési programjaihoz való csatlakozáshoz, ezen belül a 6. Keretprogramhoz való csatlakozáshoz kötődnek. El kell érni, hogy nagy számú hazai kutatócsoport legyen alkalmas az uniós pályázatokban való eredményes szereplésre. A kormány kidolgozza a sikeresen pályázó hazai csoportok részére az Európai Unió által megkívánt mértékű nemzeti támogatás módszereit.

Az innováció hazai intézményei, szervezetei

A hazai innovációt segítő intézményrendszer alapvetően két részre osztható. Az egyik részt a különböző vállalkozások fejlesztését támogató *szervezetek* alkotják, a másikba pedig különböző fejlesztési és innovációs szolgáltatásokat nyújtó *intézmények, intézetek* és *vállalkozások* tartoznak.

A magyarországi vállalkozásfejlesztési és innovációt segítő intézményrendszer magában foglalja az államigazgatás és a különböző érdekcsoportok képviselőiből álló szervezeteket, kezdve a Miniszterelnöki Hivataltól, a különböző minisztériumoktól a kamarákon át a vállalkozásfejlesztési központok hálózatán keresztül a műszaki fejlesztést, kereskedelemfejlesztést támogató szervezetekig. Ide tartoznak a pénzügyi támogatást nyújtó intézmények, a munkaadók, illetve a munkavállalók érdekegyeztető szervezetei, a fővárost, a régiókat és a vidéket képviselő szervezetek, illetve az önszerveződésen alapuló civilszervezetek, valamint szakmai szövetségek is. Természetesen ez utóbbiaknak a közvetlen hatása az innováció

támogatására vitatható, de mindenképpen jelen vannak és színesítik a kínálatot.

A másik csoportba sorolt fejlesztési és innovációs szolgáltatást nyújtó intézményrendszerhez elsősorban az akadémiai intézetek, a műszaki egyetemek és főiskolák kutatóhelyei, az alapítványi formában működő kutatóintézetek, az ipari kutatóintézetek, a technológiai transzfert segítő intézményhálózat, a vállalati kutatóintézetek, valamint a különleges fejlesztési szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások, mérnökirodák stb. tartoznak.*

A kis- és közép vállalkozások fejlesztését és innovációját támogató szervezetek

A hazai vállalkozások fejlesztését és innovációját támogató szervezetek a teljesség igénye nélkül a következők:

- Miniszterelnöki Hivatal
- Minisztériumok
- A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH, az Oktatási Minisztérium jogutódja a Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkárság tevékenységét érintő ügyekben)
- Vállalkozásfejlesztési Tanács
- Kamarák
- Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (MVA)
- A kkv szektor finanszírozását támogató intézmények:
 - Hitelgarancia Rt.
 - Magyar Export és Import Bank Rt.
 - Magyar Fejlesztési Bank Rt.
 - Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht.
 - Földhitel és Jelzálogbank Rt.
 - Magyar Szabadalmi Hivatal. (MSZH)
 - Ipar Műszaki Fejlesztéséért Alapítvány
 - Magyar Befektetési és Kereskedelem Fejlesztési Kht. (ITD-Hungary)
- Gazdasági érdekképviseltek, szakmai szövetségek
- Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége

* Magyar Innovációs Szövetség, 2001

- Ipartestületek Országos Szövetsége
- Magyar Természettudományi Egyesületek Szövetsége
- Magyar Innovációs Szövetség

A felsorolt intézmények szerepükből következően eltérő formában segítik a kkv szféra innovációját. Jelen dolgozatnak nem célja minden egyes szereplő részletes bemutatása.

A tudásbázist biztosító intézményrendszer

A különböző fejlesztési és innovációs szolgáltatásokat nyújtó intézményrendszer az elmúlt évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül. Az intézményrendszerben bekövetkezett változásokat nagyobb részt a K+F szempontjából kedvezőtlen piaci körülmények és kisebb részben a kormányzat vezetett pozitív központi akarat indukálta.

Azonban a hazai fejlesztési és innovációs szolgáltatásokat nyújtó intézményrendszer szervezetei még nem töltik be, nem játsszák azt a fontos szerepet a gazdasági életben, mint amelyet vállalniuk kellene. Ez azonban nem pusztán az ő hibájuk, a probléma gyökere a kapcsolatok hiánya.

A hazai fejlesztési és innovációs szolgáltatásokat nyújtó intézményrendszer elemei a teljesség igénye nélkül a következők:

- Magyar Tudományos Akadémia intézethálózata
- Felsőoktatási kutatóhelyek
- Bay Zoltán intézethálózat
- Ipari kutatóintézetek: (Műanyagkutató és Fejlesztő Kft., Villamosenergiaipari Kutatóintézet Rt., Építésügyi Minőségellenőrző és Innovációs Rt., Gyógyszerkutató Intézet Rt., Autóipari Kutató és Fejlesztő Rt. stb.)
- Hídképző szervezetek (Innotech Műegyetemi Innovációs Park Kft., Innostart Nemzeti és Üzleti Innovációs Központ, Nemzetközi Technológiai Intézet stb.)
- Mérnök Irodák
- Vállalati K+F kutatóhelyek
- Innovációs központok
- Inkubátorházak

Összességében megállapítható, hogy a magyar gazdaságban ugyan jelen vannak az *innovációt segítő intézmények*, de szerepük még nem olyan hangsúlyos, hogy meghatározzák a hazai K+F fő irányait. Kedvező folyamatnak tekinthető azonban, hogy egyre több fórumon megjelennek, helyet kapnak, amely pozícióikat erősítik. Mégis a *politika határozottabb megnyilvánulására* lenne szükség a helyzet gyorsabb rendezéséhez. Pozitívumként jelenik meg a *Nemzeti Innovációs Rendszer* kiépítésének gondolata, amelynek sikere majd ezután fog körvonalazódni.

*Általános innovációs helyzetkép**

Hazánkban szinte drámai erővel folyik a kutatás-fejlesztés területén is az átalakulás. Regisztrálható, hogy csökkentek a K+F ráfordítások, s visszaesett a vállalati kutatóhelyek száma. A hazai vállalatok egy felmérés alapján átlagosan 10 millió forint alatt költenek a különböző K+F tevékenységekre, s alig több mint 17%-uknál játszanak jelentős szerepet a belső K+F részlegek az innovációkban. A vállalatok a legfőbb versenytársakhoz képest a K+F ráfordítások területen érzik a legnagyobb lemaradást. Ugyanakkor az egyetemek, kutatóintézetek, volt vállalati kutatóhelyek munkatársaiból számos kis- és közepes, lényegében teljes mértékben műszaki fejlesztési tevékenységet végző vállalat jött létre az utóbbi években, amelyek esetében nem regisztrálható az elkülönült K+F részlegek léte, mert ilyen vállalati méret mellett ez igen ritka.

A szabályozó változások szintűgy hatással lehetnek a K+F tevékenységek számbavételére. Például korábban, mivel a vállalatoknak nem fűződött hozzá érdekük, tényleges K+F tevékenységet sem minősítettek annak, ebben az évben pedig, amikor kedvezmények kapcsolódnak hozzá, annak értékelnek.

A felmérések alapján a hazai vállalatok az *innováció* legnagyobb *gátjának* a finanszírozási források hiányát és az adóztatást tekintik. Az akadályozó tényezők sorában ezeket sokkal erőteljesebbnek ítélték, mint a vállalati adottságokat, a szervezet innovációs potenciálját. (Ugyanakkor a finanszírozás, mint az innovációt segítő tényező közvetlenül nem jelenik meg a vállalati véleményekben.) Legkedvezőbb helyzetben azok a vállalatok vannak e szempontból,

* Ebben a részben Szerb László tanulmányára támaszkodom

amelyeket olyan multinacionális cégek privatizáltak, amelyeknek érdeke az itteni K+F tevékenység fenntartása, s ennek minden feltételét igyekeznek megteremteni, beleértve az anyagiakat is. A többség azonban kénytelen szembenézni a források szűkösségével.

Kutatások megerősítik azt az évek óta regisztrált tendenciát, hogy jelentősen visszaesett a vállalatok K+F kapcsolata az egyetemekkel, kutatóintézetekkel. Az innovációk információs forrásaiként kevés vállalat nevezi meg őket, az innovációk sikerét elősegítő tényezők között alig említik szerepüket. Ezzel szemben az innováció-orientált vállalatokról készült esettanulmányok szerint e cégek nagy jelentőséget tulajdonítanak az ilyen kapcsolatoknak, és versenyképességük növelésének fontos elemének tartják azokat.

A versenyképesség javításának fontos tényezője lehet a *fejlett külföldi technológiák* átvétele. Ebből a szempontból öröndetes, hogy az új technológiához jutás leggyakoribb formája az európai és Európán kívüli országokból való berendezés-vásárlás. A vállalatok közel 1/5-ének vannak európai vállalatokkal a technológia terén kapcsolatai.

Napjainkban a minőségnek kitüntetett szerepe van. A *minőség* előtérbe kerülését jelzi, hogy a technológia fejlesztés céljait tekintve első, a termékfejlesztést tekintve pedig második a minőség szempontja. Ma a világpiacon nem lehet másodosztályú minőséggel megjelenni, s a belföldi piac is egyre igényesebb. Ez az a kihívás érinti a legközvetlenebbül a vállalatokat, ezért is bizonyul fontosabbnak például a termékszerkezet bővítésénél, vagy a termelés rugalmasságának növelésénél. A beszállítói viszony is állandó technológiai fejlesztésre kényszerít, ha egy ilyen pozíciót elnyert vállalat folyamatosan meg akar felelni a minőségi kívánalmaknak.

A termékfejlesztésben egyre nagyobb jelentőségű a marketing orientáció. A nyugati országokban végzett felmérések már évtizedekkel ezelőtt kimutatták, hogy az innovációk sikerének egyik legfontosabb tényezője a vevőorientáció. Kutatások szerint a piaci orientáció jelen van a hazai vállalatok innovációs gyakorlatában. Az innováció sikertényezői között előkelő helyen szerepel a vevőkkel való kapcsolat. Az innováció orientáltnak jellemzett vállalatok körében a marketing említettsége 80% körüli.

Mindezek után nézzük meg, hogy az innovációban sikeres vállalatot hogyan lehet meghatározni. Egy kutatás alapján a *sikeres vállalatok* közös *innovációs jellemzői* az alábbiakban összegezhetők:

- K+F szervezet jelenléte, folyamatos fejlesztési tevékenység;
- külső kutatási-fejlesztési szervezetek igénybevétele;
- gyors termékcserélődés;
- kreatív légkör, a menedzsment innováció elkötelezettsége;
- korszerű menedzsment módszerek alkalmazása;
- oktatás, képzés kiemelt kezelése.

Külön is érdemes kiemelni azt a szakirodalmi megállapításokkal is egybecsengő tapasztalatot, hogy az *innováció sikerkritériumai* között első helyen szerepel a felsővezetés támogatása, ami egyebek között a szükséges erőforrások biztosításában (beleértve a munkatársak képzését, továbbképzését), a kreativitást támogató légkörben, a megfelelő ösztönzőrendszer kialakításában nyilvánul meg. Tulajdonképpen, ha arra keressük a választ, hogy az általánosnak tekinthető kedvezőtlen feltételek mellett miért vannak vállalatok, amelyek mégis vállalják az innovációt, és sikereket is érnek el, azt a választ adhatjuk, hogy e sikerek mögött mindig egy ambiciózus, jól felkészült, stratégiákban gondolkodó vezető személye áll. Az ilyen vezető hamar szembesül azzal, hogy ha hosszú távon eredményes akar lenni, akkor többek között új termékekre, a technológiai színvonal állandó növelésére van szükség, s hasonló értékeket valló, jól felkészült munkatársakra.

Az innováció és az uniós csatlakozás összefüggései*

Az Agenda 2000-ben a Bizottság rögzítette, hogy az Európai Tanács számára rendszeres jelentést készít valamennyi közép- és kelet-európai tagjelölt ország tagságra való felkészülésének előrehaladásáról. Az első ilyen jelentését 1998 végén nyújtotta be, a következőt pedig 1999 őszén. Az országjelentések célja, hogy aktualizálja a Bizottság 1997. évi értékelését, amely azt vizsgálta, képes-e Magyarország eleget tenni a tagsággal járó kötelezettségeknek, azaz képes-e az *acquis*-ként ismert jogi és intézményi keret átvételére és alkalmazására, melyen keresztül az Unió érvényre juttatja céljait.

* Ebben a részben Kengyel Ákos tanulmányára támaszkodom

Ezen túlmenően minden tagjelölt felkérést kapott arra, hogy fogadjon el egy *nemzeti programot* az acquis átvételére (prioritások végrehajtásának ütemterve, a humán és pénzügyi erőforrásigények területén jelentkező kihatásai). Az acquis Átvételének Nemzeti Programját a magyar kormány 1998 márciusában fogadta el és adta át a Bizottságnak. A Bizottság értékelése szerint a dokumentum nem fedi le a teljes acquis-t. A legtöbb területen az információ hiányos és nincs megjelölve a kapcsolat a javasolt magyar intézkedések és a vonatkozó acquis között. Különösen sok hiányosságot tartalmaztak a belső piaccal, a távközléssel, az ágazati politikákkal (energia, mezőgazdaság, közlekedés, ipar), a környezetvédelemmel és a fogyasztóvédelemmel foglalkozó fejezetek. A magyar kormány jelezte, hogy felül fogja vizsgálni a dokumentumot, amit 1999 júliusában meg is tett.

E dokumentumok a csatlakozásra való felkészültséget vizsgálva külön fejezetet szentelnek az innovációnak, amit öt területen vizsgálnak:

- információs társadalom;
- oktatás, képzés és ifjúság;
- kutatás és technológia-fejlesztés;
- távközlés;
- audio-vizuális szektor.

AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ INNOVÁCIÓS JELLEMZŐI

Általános gazdasági helyzetkép

Az Észak-magyarországi régió az ország negyedik legnagyobb területű és egyik legsűrűbben lakott térsége.

A XX. század 80-as éveinek közepétől, különösen a 90-es évek első negyedében alapvető változások következtek be a régió gazdaságában és foglalkoztatási helyzetében. Drasztikus mértékben csökkent (a korábban meghatározó jelentőségű) a kohászat, a bányászat és a gépipar termelése. Erőteljesen visszaesett a mezőgazdasági termelés volumene és értéke is. A nagyvállalati struktúra felbomlását, a privatizáció előrehaladását, a felszámolási és csőd eljárások sokaságát a munkahelyek tízezreinek megszüntetése és a tömeges méreteket öltő munkanélküliség kísérte. Romlott a térség országos megítélése, a helyi

és az országos sajtó híradásaiban elsősorban a kohászat magánosítása körüli kudarcok, a privatizációt követő kényszerű reprivatizációról szóló beszámolók kerültek előtérbe.

Az északi régióban a gazdasági átalakulás tehát az országosnál több vonatkozásban nehezebb feltételek mellett indult meg, ez főként Borsod és Nógrád megyét érintette. Heves megyében az átalakulás és a gazdasági helyzet az autópálya közelségének köszönhetően kedvezőbben alakult. Jól tükrözik ezt az 1990-1995 közötti regionális statisztikák. A kilencvenes évek elején az ipari termelés az országosnál nagyobb mértékben esett vissza (az 1992. évi termelés összehasonlításon nem érte el az 1989. évi felét, míg országosan kétharmadára csökkent).

A XX. század utolsó évtizedének első felében a régióba eszközölt beruházások visszafogottabbá váltak, a külföldi befektetők mérsékelt érdeklődést mutattak a térség iránt.

A 2000. évi adatok szerint a külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak mindössze 3,1 százalékát jegyezték a régióban. (A külföldi befektetések összege 167 milliárd Ft-ot tett ki, nem érte el az országban beáramlott működő tőke 6 %-át.)

Az '90-es évtized második felében a régió gazdaságában pozitív jellegű változások indultak meg. Nőtt a régió ipari termelése, változatlan belföldi értékesítési arányok mellett emelkedett a regionális illetőségű ipari vállalkozások exportja, az évezred végére csökkentek valamelyest a foglalkoztatási gondok.

Miközben felismerhetők a javulás jelei, a régió gazdasági térszerkezetében markáns különbségek körvonalazódnak. A régió kistérségeinek többsége támogatásra kijelölt terület, amelyek nagyrészt társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, súlyos munkanélküliséggel küzdő, és mezőgazdasági vidékfejlesztésre / ipari szerkezetátalakításra egyaránt javasolt körzetek.

Az Észak-magyarországi régió K+F és innovációs helyzete

Kutatásra, kísérleti fejlesztésre 2000-ben országosan 105,4 milliárd forintot használtak fel. A ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya nemzetközi összehasonlításban meglehetősen alacsony, 1996-1999-ig 0,7 %, 2000-ben pedig 0,8 % volt. 2000-ben a régióban összesen 2,1

milliárd forintot használtak fel K+F célra, amiből 457 millió forintot beruházásra költöttek. Ez az országos érték 2,4; illetve 2,5 %-át tette ki.

A kutató-fejlesztő helyek száma 1996-2000 között országosan több mint 38 %-kal, az Észak-magyarországi régióban ezzel szemben csak 13 %-kal gyarapodott.

A régióban 2000-ben 909 kutatási témán és fejlesztési feladaton dolgoztak (országosan ez a szám meghaladta a 21 ezret). A munkaerő-ráfordítás összesen 764 fő (ebből 505 kutató és fejlesztő) éves munkaidejének felelt meg, ami 28,1 %-kal haladta meg a négy évvel korábbit. A tudományok doktorainak és kandidátusainak száma alapján a régió az 5. helyet foglalja el, a kandidátusok száma jelentősen (59,6 %-kal) növekedett 1996 óta.

A beadott szabadalmak számát tekintve a régió a 3. helyen áll az országos ranglétrán, de megadott szabadalmak tekintetében mindössze az 5-ik. Továbbá megemlítendő, hogy az országos 169 beadott szabadalomból 100 a Közép-Magyarországi régióból származik.

A számokból látható, hogy az egyébként nem túl fényes, de javuló tendenciát mutató országos adatokhoz képest a régió a kutatás-fejlesztés területén is lemaradást mutat. Pedig a fejlődést, és a gazdasági felzárkózást nagyban elősegítené a kutatás-fejlesztés helyzetének javulása.

A régió innovációs helyzetét jól szemlélteti tovább az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség által 2000-ben készített innovációs és technológiai SWOT-elemzése.

1. táblázat

Az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség innovációs és technológiai SWOT analízise

Erősségek:	Gyengeségek:
<ul style="list-style-type: none">• alkalmas kutatási központok;• magasan képzett K + F munkaerő;• változatos és jó minőségű továbbképzés;• Ipari parkok és technológiai központok.	<ul style="list-style-type: none">• a tudósoknak és fejlesztőknek csupán 5%-a dolgozik a régióban;• a 10.000 lakosra jutó K + F kiadás a legalacsonyabb az országban;• széles körű belső egyenlőtlenség - magas koncentrációjú K + F BAZ Megyében és nagyon alacsony Heves és Nógrád Megyében;• gyenge kapcsolat a K + F és a régió Kis- és Középvállalkozói bázisa között
Lehetőségek:	Veszélyek:
<ul style="list-style-type: none">• a felsőoktatáson alapuló K + F támogatásának növelése;• jobb kapcsolatok a régió új iparágaival;• üzleti szolgáltatások fejlesztése az innováció intenzív KKV-k támogatására.	<ul style="list-style-type: none">• a meglévő kutatási bázis visszaesése;• a szakértők kivándorlása a régióból.

A felmérés a következő *javaslatokat* teszi a régió innovatívításának növelése érdekében: a meglévő kutatási központok, K+F központok és technológiai központok fenntartásán kívül a régió innovációs iparát szélesebb alapokra kell helyezni. A kutatási központok számát növelni kell, a szakértők kivándorlását meg kell akadályozni, és támogatni kell a fiatal szakemberek helyi foglalkoztatását. A K+F központoknak és az eredményes vállalkozásoknak szorosabb kapcsolatot kell kiépíteniük, és a befektetéseket megvalósító technológia átadásokat támogatni kell.

Az ügynökség egy hasonló elemzést készített a régió vállalkozásai körében (amelyet a 2. táblázat tartalmaz), azonban a felmérés önkéntes alapon történt, ezért nem tekinthető reprezentatívnak. Azonban mindenféleképpen jó támpontot ad arra nézve, hogy a régió vállalkozói hogyan ítélik meg innovációs helyzetüket.

2. táblázat

Vállalatok saját innovációs helyzetének értékelése SWOT analízissel

Erősségek:	Gyengeségek:
<ul style="list-style-type: none">• a cégek ismerik a legjobb információforrásokat, és többségük használja az internetet;• az új termékek fejlesztését a fejlődésük lehetőségének tartják;• fontosnak tartják a munkatársak folyamatos képzését, a szakmai konferenciákat;• jó kapcsolatot alakítottak ki a helyi fejlesztési ügynökségekkel, és vállalkozásfejlesztési alapítványokkal;• az innovatív cégek a legerősebb vállalatok a régióban;• számos cég használja az ISO minőségbiztosítási rendszert;• egyre növekvő a pályázati kedv és tapasztalat.	<ul style="list-style-type: none">• sok az adminisztráció és a bürokrácia;• a cégek saját erőből nem képesek K+F tevékenységeik finanszírozására;• sokszor gondot jelent a nyelvismeret hiánya;• kevés befektető érkezik a régióba;• jelenleg kevés cég használja ki az e-kereskedelem nyújtotta lehetőségeket.
Lehetőségek:	Veszélyek:
<ul style="list-style-type: none">• külső finanszírozási források megjelenése;• kooperációs lehetőségek előtérbe kerülése;• állami szerepvállalás erősödése az innováció területén (pályázati lehetőségek, kedvezményes hitelek stb.)• az iskolákban egyre javul a nyelvoktatás, e mellett számos külföldi ösztöndíj lehetőség is rendelkezésre áll;• a számítástechnika oktatás az alaptanterv részévé vált;• a cégek számolnak az uniós csatlakozás nyújtotta lehetőségekkel.	<ul style="list-style-type: none">• az uniós csatlakozás felerősíti az eddig is éles versenyt;• a multinacionális cégek megjelenése piacvesztést okoz a helyi vállalkozók számára;• az elmúlt évek kedvezőtlen piaci körülményei legyengítették a régió vállalkozóit, akik még nem állnak készen a fokozódó versenyre.

Az elemzésből látható, hogy a régió vállalkozói ambivalens érzésekkel várják az uniós csatlakozást, mivel nem érzik magukat elég erősnek a fokozódó versenyre. Az országban mindenhol jelentkező innovációs forráshiány, a régióban még kedvezőtlenebb az alacsony befektetési kedvnek köszönhetően. Pozitív azonban a helyi vállalkozók pályázatíró ambíciói, amelyek pótolhatják a hiányzó forrásokat.

Összefoglalás

Az innováció nem egyszerűen csak a versenyképesség növelése, hanem társadalmi és közpolitikai célok megvalósítása is. Ez utóbbi jelentősége az innováció sajátos egyensúlyellenes és destruktív jellegéből fakad. Az innovatív társadalom természete szerint állandóan mozgásban van a kifejlődés és a visszafejlődés lehetőségei között. A bizonytalanság az innovációban megtestesülő versengéshez tartozik. A lényegileg új és a régi újrendeződő és felbomló viszonya nemegyszer a folyamatok előreláthatatlanságával jár együtt.

Az innováció folyamata magában foglal minden olyan fejlesztést, megújítást, ami új technológiák, termékek, szolgáltatások, ismeretek, tudások, társadalmi kohéziók létrehozását eredményezi, kezdve az ötletek gyűjtésétől, az ezekkel kapcsolatos ismereteken keresztül a piaci, közösségi bevezetésig. Ez a fejlesztés nem kizárólag magának a terméknek, szolgáltatásnak, tudásnak a kifejlesztésére irányul, hanem magába foglalhatja a technológiák módosítását, a szervezeti átalakítást, a társadalmi megújítást vagy bármilyen más területekre kiterjedő korszerűsítést. A végcél minden esetben az igények magasabb színvonalú kielégítése, illetve az új iránti igények felkeltése mind a fogyasztók, mind a szolgáltatók, mind általában a gazdasági szereplők és a közösségek részéről. Az innováció egyben a társadalmi jólét növelését is eredményezheti. Épp ezért fontos a politikai jelenlét e téren.

Megvizsgálva az innovációs tevékenység mutatószámait Magyarország tekintetében, elmondható, hogy a nyolcvanas évek végi állapotot még nem érte el az ország, azonban a rendszerváltást követő érdektelenség eltűnt, és a kilencvenes évek közepétől egyre magasabbak a kutatás-fejlesztésre szánt források. Azonban ez még közel sem elegendő.

A kis- és középvállalkozások számára az innováció terén a legnagyobb problémát a forráshiány jelenti. Ennek feloldására a

kormány számos eszközzel próbálkozik (pályázatok, kedvezményes hitelek, stb.), az erőfeszítések azonban még nem elegendők.

A magyar gazdaságban ugyan megtalálható az innovációt segítő intézményrendszer, amely két fő csoportra osztható, vállalkozásfejlesztő, illetve innovációs szolgáltatást nyújtó szervezetekre. Ezen intézmények szerepe azonban még nem elég erős ahhoz, hogy jelentős befolyást gyakoroljanak az ország innovációs teljesítményére.

Azonban nem elegendő a kormány, és más intézmények szerepvállalása az innováció tekintetében, fontosak a vállalkozásokban rejlő és kiaknázásra váró lehetőségek. Jelenleg elsősorban a nagy, és külföldi tulajdonban lévő cégek innovatívak, de már számos kis- és középvállalkozás ismeri fel az innováció fontosságát, amely megjelenik a növekvő pályázási kedvben, a kooperációkban, a minőségbiztosítási rendszerek alkalmazásában.

A tanulmány külön fejezetet szentel az Észak-magyarországi régióknak, amely az ország egyik legelmaradottabb gazdasági térsége, tehát fontos lenne az innováció, a kutatás-fejlesztés erősítése a felzárkózás érdekében. Azonban a statisztikai számokat nézve inkább az elszakadás jelei mutatkoznak. Pedig az egyre közeledő uniós csatlakozás egyben növekvő versenyt is fog jelenteni a régió vállalkozói számára. Ha nem készülnek fel megfelelően, elbuknak a versenyben, elvesztik piacaikat, megszűnnek, nő a munkanélküliség, és ezáltal fokozódik az elszakadás.

A régió vállalkozói azonban optimisták, a kedvezőtlen körülmények ellenére megpróbálnak minden lehetőséget a fennmaradásra. Látják, hogy erre az egyetlen mód az innovativitás fokozása, megteremtése. Ezt azonban gátolja a forráshiány.

A kormánynak növelnie kellene a régióba áramló K+F forrásokat, továbbá a helyi vezetésnek fokozni kellene a befektetői tőke ideáramlását, valamint a KKV-k számára innovativitást fokozó intézményhálózatot kellene létrehozni, a meglévőt erősíteni.

Összességében elmondható, hogy az innováció a gazdasági növekedés kulcsa, azonban az elmaradottabb régiókban a felzárkózás szinte egyetlen lehetősége, ami állami szerepvállalás nélkül nem valósulhat meg.

Felhasznált irodalom

1. Drucker, P.: Innováció és vállalkozás, Park Kiadó, 1993.
2. Gáspár László: Általános innovációelmélet. Magyar Innováció Szövetség, 1998.
3. Kengyel Ákos: Az Európai Unió regionális politikája. Budapest, Aula 2000.
4. Rechnitzer-Dőry: Regionális Innovációs Stratégiák (OM, 2000.)
5. Román Zoltán: Kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban KSH, Budapest, 2002.
6. Schumpeter, J.A.: The Theory of Economic Development. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1934.
7. Szerb László: Kis-és középvállalkozások gazdálkodása. Pécsi Tudományegyetem, 2000
8. Az ipari parkok innovációs szolgáltatásait segítő intézmény- és informatikai hálózat rendszerének kidolgozása (Tanulmány, elkészítését a Gazdasági Minisztérium támogatta) Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 2001.
9. A magyar kis-közepes vállalatok innovációs képességének fejlesztése (Tanulmány, elkészítését az Oktatási Minisztérium Kutatás-Fejlesztési Helyettes Államtitkársága támogatta) Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 2002.
10. A magyar régiók zsebkönyve 2001. KSH, Budapest
11. Statisztikai Évkönyv 2002. KSH, Budapest

KÍSÉRLET AZ ÖNFoglalkoztatás Gazdasági Szerepének Meghatározására

Gubik Andrea
egyetemi tanársegéd
Miskolci Egyetem

The role of entrepreneurship has changed over the last half century because of the globalisation and the technological change. Entrepreneurship has become the engine of economical and social development. Entrepreneurship however has many aspects; the motivation of the starting up, the role of the family in the business makes these enterprises extremely interesting. The present paper deals with self employment, the determinants of the increasing level of entrepreneurship and is based on some recent literature and empirical research.

Die Rolle des Unternehmertums fortdauernd wachste im vergangenen Jahren, welches Grund die Globalisierung und die technologische Entwicklung war. Die kleinen Unternehmungen werden der Motor der sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung. Unternehmertum hat viele Aspekte: der Beginn der Unternehmung, die Rolle der Familie machen sich diese Unternehmungen interessant. Das Ziel dieses Essays ist die Definierung des Selbstarbeiters und die Bestimmung die Faktoren der wachsenden Stufe des Unternehmertums, und es beruht auf derzeitige Literatur und empirischen Vermessungen.

A vállalkozói készségek szerepe folyamatosan nőtt az elmúlt néhány évtizedben, aminek a globalizáció és a technológiai fejlődés az oka. A gazdasági és szociális fejlődés motorjává váltak a kisvállalkozások. A vállalkozóvá válás motivációi, a működés módja és a család meghatározó befolyása teszi rendkívül színessé ezeket a vállalkozásokat. A tanulmány célja az önfoglalkoztatás definiálása, valamint a növekvő vállalkozói hajlandóság tényezőinek meghatározása, a szakirodalom és néhány empirikus tanulmány alapján.

A múlt század közepéig a nagyvállalatok álltak a gazdasági vizsgálódások középpontjában a méretgazdaságosság, a külföldi piacokhoz való hozzájárulás és az új technológiák megszerzésének képessége miatt. A 20. század utolsó harmadában számos olyan folyamat zajlott, mely ezt a kizárólagosságot megszüntette. Egyrészt új, innovatív iparágak alakultak, melyben a kisvállalatok fontos szerepet játszanak. A kis- és középvállalatok bizonyos területeken innovatívabbak, mint a nagyvállalatok (Acs, Audretsch 2001), itt komparatív előnyre tehetnek szert.

Elmozdulás figyelhető meg a tradicionális iparágak felől a tudásalapú tevékenységek irányába. Ez azt jelenti, hogy a hagyományos inputok helyett a termelés egyik legfontosabb forrásává a tudás válik. Ez többek között azt eredményezi, hogy a méretgazdaságosság jelentősége csökken, megszűnik bizonyos ágazatokban a nagyvállalatok korábbi kizárólagos elsőbbsége. Az új technológiák ugyanezt a folyamatot erősítik. Ennek egyik oka, hogy a telekommunikáció fejlődése következtében lecsökkent a standardizált gazdasági tevékenységek alacsonyabb költségű régiókba való telepítésének a költsége. (Audretsch, Thurik 2001). A magas jövedelmek fenntartása tudásalapú tevékenységeket követel meg, amiket viszont nem lehet a tudás jellege miatt áthelyezni.

Az innováció, a kommunikációs- és információ-technológiai vívmányok alkalmazása előtérbe kerül. Olcsóbbá válásuk átalakítja a nemzeti határok és a távolság fogalmát, a kisebb vállalatok számára is potenciális lehetőséggé válik segítségükkel a gazdaságos méret, a nemzetközi piacok elérése. A technológiai vívmányok használata nem feltétlenül jelent már versenyelőnyt, mint korábban, nem használatuk viszont jelentős hátrányt okozhat a vállalatoknak. A nagyvállalatok figyelmen kívül hagyják a kulcskompetenciák irányába történő elmozdulása szintén a kis- és középvállalkozói szektor térnyeréséhez járul hozzá többek között az outsourcing-on, a beszállítói kapcsolatok kiteljesedésén keresztül. (Carree, Thurik 2002)

Egyre növekvő igény figyelhető meg a változatosság iránt, mely főként a magasabb jövedelmeknek köszönhető. Minél többet keresnek az emberek, annál inkább nyitottak az új, különleges dolgokra, amelyek tükrözik, vagy amelyekben tükröződni hiszik saját személyiségüket. Leginkább a kisvállalatok kínálják ezeket az új, specializált terméket. A szolgáltató szektor szerepe egyre inkább meghatározó. Ebben a

szektorban jelentős a kicsik túlsúlya, tekintve, hogy egy munkaerő-intenzív ágazatról van szó.

Végül a kisvállalkozói szektor bővülését eredményezi az önfoglalkoztatás javuló megítélése. Az USA-ban élők 67 százaléka preferálja az önfoglalkoztatást, ugyanez az arány Európában csak 45 százalék. (EC 2003) Az emberek nagy része tehát még ma is a foglalkoztatotti létet részesíti előnyben az önfoglalkoztatással szemben.

A kis- és középvállalkozói szektor definiálása

A kis- és középvállalkozói szektor definiálása nem egységes. Általában három paraméter mentén határozzák meg az egyes nemzetgazdaságok szektorkategóriáit, ezek: az alkalmazottak száma, az árbevétel és a mérlegfőösszeg.

A kis- és középvállalkozói szektor az egységes meghatározás hiánya ellenére jól megkülönböztethető bármely országban. Egyrészt minőségi ismérvek mentén, ugyanis a legtöbb kis- és középvállalkozásra igaz, hogy egy-két vagy néhány személy, sokszor család vagy barátok tulajdonában van, sok esetben nem lehet szétválasztani az egyén és a vállalkozás vagyont, illetve, általában nagy a szubjektív és perszonális elemek jelentősége. Egy más megközelítésben azt lehet mondani, hogy a vállalat abszolút mérete kevésbé meghatározó. Amelyik vállalat az egyik országban nagynak számít, lehet, hogy egy másikban „csak” kisvállalat. Ezért érdemes komparatív tényezőket figyelni a méret helyett, vagy azok mellett, mint például a problémák jellegét, amellyel e vállalatok szembe találják magukat, ezek ugyanis hasonlóak akármelyik országot is vizsgáljuk. (Hibbert 2000)

A mennyiségi megközelítés akkor mutatkozik hasznosabbnak, ha vállalatok speciális csoportjait el akarjuk határolni annak érdekében, hogy egy-egy csoportjuk megcélozható legyen például különféle politikák kapcsán.

A legtöbb OECD ország és az Európai Unió definíciója szerint kis- és középvállalatnak tekinthető a 250 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalkozás.

Munkanélküliség, gazdasági növekedés - kisvállalkozások

Tanulmányok sora igazolja, hogy a kisvállalkozások jelentős hatással vannak a foglalkoztatásra és a gazdasági növekedésre. A 80-as években

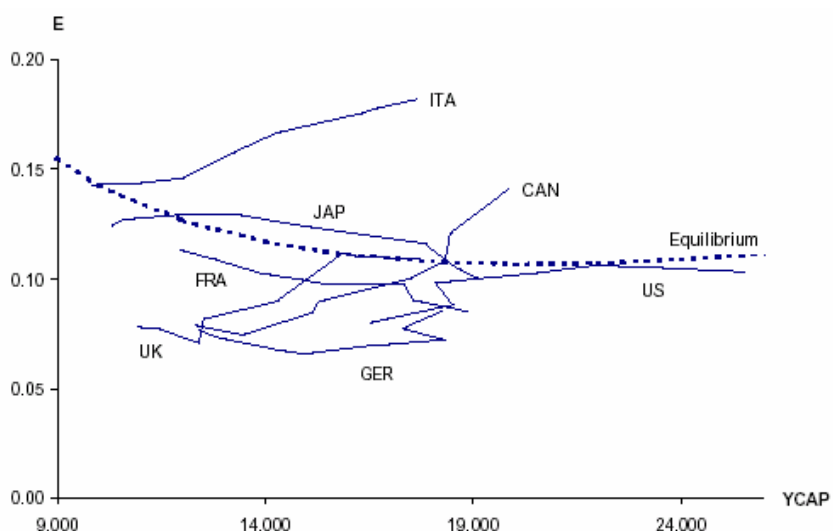
a nagyvállalati leépítések és átszervezések nyomán növekvő munkanélküliséget a kis- és középvállalkozói szektor képes volt enyhíteni. Leginkább a mikro-vállalkozások (és talán a kisvállalkozók) köre szélesedett, mert a munkahelyüket elveszítők a munkanélküliség elől önfoglalkoztatásba, vállalkozás indításába menekültek. A munkanélküliség és a vállalkozási arány között pozitív kapcsolat áll fenn, a munkanélküliség növeli az azt követő időtáv vállalkozói aktivitását (refugee effect); egy munkanélküli nagyobb valószínűséggel dönt az önfoglalkoztatás mellett, mint egy alkalmazásban álló. Empirikus kutatások igazolják, hogy a szociális biztonság mértéke közvetlen, negatív hatással van a munkanélküliség és önfoglalkoztatás közötti döntésre. (Stel, Wenekers, Turik, Reynolds, Wit, 2003) E mellett negatív kapcsolat létezik a munkanélküliség és az önfoglalkoztatás között is (Audretsch, Carree, Thurik 2001), a magas fokú vállalkozói arány csökkenti a következő időszak munkanélküliségét (Schumpeter effect).

A vállalkozói hajlandóság és a gazdasági növekedés között szintén kapcsolat van. Egyrészt a gazdasági növekedéssel járó jólét növeli annak a valószínűségét, hogy az egyének a biztonságosabb alkalmazotti létet preferálják. Ugyanebbe az irányba hat a reálbérek emelkedő szintje, amely megnöveli az önfoglalkoztatás alternatív költségét. Itt említhetjük viszont Maslow jól ismert hierarchia-elméletét, mely az emberi motivációkat tartalmazza a legalul helyet foglaló fiziológiai szükségletektől az önmegvalósításig, ami egyben a legmagasabb szint. A gazdasági növekedés növelheti is a vállalkozói hajlandóságot, mint az önmegvalósítás egyik eszköze.

Blanchflower (2000) 23 OECD ország adatait megvizsgálva az 1966-1996 közötti intervallumban, nem talált összefüggést a gazdasági növekedés s az önfoglalkoztatás szintje között. Carree, Stel, Thurik és Wenekers (2002) szintén a gazdasági növekedés és a vállalkozások aránya közötti kapcsolatot vizsgálták ugyancsak 23 OECD országban, korrigált statisztikai adatok felhasználásával. Meghatározták a vállalkozási arány és az egy főre eső jövedelem egyensúlyi szintjét, majd összevetették azt az aktuális arányszámokkal.

Megállapították, hogy a vállalkozási arány egyensúlyi szintje esetén legnagyobb a vállalkozások gazdasági növekedésre gyakorolt hatása (középtávon). Akár e felett, akár ez alatt helyezkedik el egy ország aktuális aránya (amit kulturális vagy intézményi sajátosságok, vagy gazdasági erők okozhatnak), kedvezőtlenül fogja befolyásolni a

növekedést. Számításaik szerint 5 százalékpontos eltérés 3 százalékos növekedés-veszteséget jelent a következő 4 éves periódusban.

Forrás: Carree, Stel, Thurik, Wennekers 2000

1. ábra

Az aktuális és az egyensúlyi vállalkozói arány a G-7 országokban, 1972-1998

Leggyakrabban az önfoglalkoztatók arányát használják fel arra, hogy a vállalkozói hajlandóságot, aktivitást szemléltessék. Bizonyos esetekben ez helytelen következtetések levonásához vezethet, mivel nem ismerjük a vállalkozások megalakulásának motivációit. A kényszerből létrejött vállalkozások nagy része semmilyen hatást nem gyakorol a gazdasági növekedésre.

Miért lesz valakiből vállalkozó?

Azonos társadalmi körülmények között az egyéni sorsok eltérő módon alakulhatnak. A munkanélkülivé válás az egyik embernél meggyorsíthatja az önállósodás melletti döntést, míg a másíknál sokszor akkor sem merül föl komolyabb formában ez a lehetőség, ha esetleg megvolna az induláshoz szükséges tőkéje. Az ilyen különbségekre azonnal adódik két kézenfekvő magyarázat. Az első szerint azért lesz az egyik emberből vállalkozó, a másíkból pedig

örökös alkalmazott, mert különböznek a személyes adottságaik. Az egyik nyughatatlan, kockázatkereső, és nagy az autonómiaigénye, a másik viszont óvatos, és mindennél többre becsüli a biztonságot. A másik magyarázat szerint az ember vállalkozói-újítói hajlama mindig az adott kultúrában ölt konkrét formát, hiszen ha a személyes képesség, az egyéni rátermettség volna a döntő, akkor egy jól kidolgozott személyiségteszttel megjósolható lenne, kiből lesz önálló vállalkozó. Ez azonban nem lehetséges, mert az autonómiaigény, a kockázatkereső magatartás a legkülönbözőbb tevékenységekben, foglalkozásokban realizálódhat. (Kuczi 1998)

A vállalkozói szektor bővülésének okai

Az OECD országainak 1966 és 1996 közötti időszakra vonatkozó paneladatait vizsgálva, Blanchflower (2000) országoként eltérő nagyságú, de – Izland és Olaszország kivételével – mindenütt negatív összefüggést talált a munkanélküliségi ráta és az önfoglalkoztatás szintje között. Ugyanerre az eredményre vezettek többek között a Stel, Wenekers, Turik, Reynolds és Wit, (2003), illetve Audretsch, Carree, Thurik (2001) által végzett vizsgálatok is.

A jelenség egyik általánosan elfogadott magyarázata a recessziós nyomás, ami azt jelenti, hogy a válság miatt nő a munkanélküliek száma, következésképpen bővül az önállók köre. Más felfogás szerint a kis- és mikrovállalkozások tulajdonosi körének bővülése egyszerűen abból adódik, hogy magas a megszűnési arány; számos ember próbálkozik az önállósodással, így egy adott időpontban sokan vannak a szférában, de csak kevesen lesznek sikeres vállalkozók, mivel a többség rövid időn belül feladja. Azaz a magas létszámot a nagy átmenő forgalom magyarázza.

Kelet-Európára vonatkozóan az önfoglalkoztatás és a munkanélküliség összefüggésével két empirikus tanulmány foglalkozik részletesen. Köllő és Vincze (1999) román és magyar kistérségi aggregált adatok alapján azt vizsgálta, hogy az önfoglalkoztatás növekedése összefügg-e a foglalkoztatottság csökkenésével, illetve a foglalkoztatás későbbi bővülésére milyen regionális eltérésekkel reagált az önfoglalkoztatási és a munkanélküliségi ráta. A szerzők arra az eredményre jutottak, hogy Magyarországon az önfoglalkoztatás növekedésében nagyobb szerepet játszott az üzleti lehetőségek bővülése, mint a munkanélküliség növekedése, illetve a munkaerő-kereslet csökkenése.

Earle és Sakova 1993-ban (Earle, Sakova 1998) hat tranzíciós kelet-közép-európai országban, többek között Magyarországon végzett kérdőíves felmérést az önfoglalkoztatással kapcsolatban. Feltételezésük szerint, amennyiben az önfoglalkoztatók jövedelme magasabb, mint az alkalmazottaké, és ez a jövedelemkülönbség megnöveli az önfoglalkoztatás valószínűségét, ez azt igazolná, hogy az önfoglalkoztatás növekedését inkább keresleti (az üzleti lehetőségek kibővülése), mint kínálati (a munkanélküliség növekedése) tényezők alakították. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a kilencvenes évek elején az önfoglalkoztatóvá válás döntésében, illetve az önfoglalkoztatási ráta alakulásában nagyobb szerepet játszottak a kibővült lehetőségek, mint a munkaerőpiac beszűkülése. Ugyanezt a véleményt osztja Kuczi is, aki szerint a magyar adatokból az derül ki, hogy az évi több mint százszázalékos bővülést nem az átmenő forgalom magyarázza, a számbeli növekedés oka, hogy új, alacsonyabb presztízsű vállalkozói csoportok jelentek meg, jellemzően alacsony bekerülési küszöbvel. (Kuczi 1998)

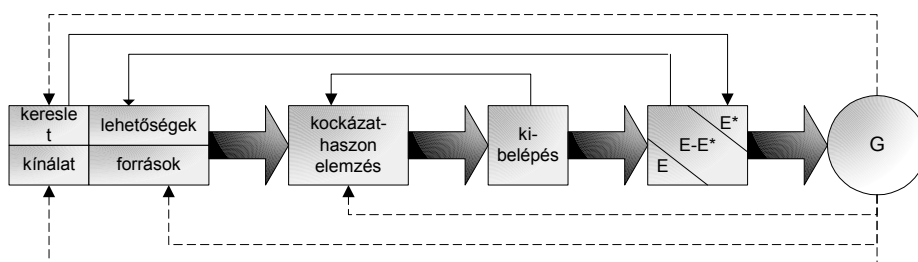
A vállalkozói aktivitást befolyásoló tényezők

A vállalkozói hajlandóság vizsgálata összetett feladat, mert számos gazdasági és szociális tényezőt kell figyelembe venni, e mellett meghatározóak a közvetett és közvetlen politikai intézkedések is. Több tudományág vizsgálódik, más-más aspektusból. A pszichológia az egyén motivációit, fő jellemvonásait, a szociológia a vállalkozási hajlandóság kollektív hátterét vizsgálja, míg a közgazdaságtan célja annak meghatározása, hogy hogyan hat a gazdasági környezet, a technológiai fejlődés, vagy akár az alternatív költségek változása a vállalkozásokra. A vizsgálatok mikro-, mezo- és makroszinten történhetnek. A mikroszint az egyén motivációit, döntéshozatalát vizsgálja, mezoszinten a vállalkozói hajlandóság piac-specifikus jellemzőinek meghatározása történik, a makroszint pedig a két előbbi szint aggregálása technikai, gazdasági és kulturális tényezők figyelembe vételével. A vállalkozói arány magyarázata során különbséget kell tenni keresleti és kínálati oldal között. A kereslet a vállalkozóvá válás lehetőségét reprezentálja. Ilyen tényezők például az ipari szerkezetben végbemenő – már említett - változások, mint a szolgáltató szektor dominanciája, outsourcing, hálózatosodás,

klaszterek jelentőségének növekedése, vagy a fogyasztói igények mentén végbemenő elmozdulás.

A kínálati oldal nem más, mint olyan tényezők összessége, melyek meghatározzák, hogy a népesség milyen arányban válhat potenciális vállalkozóvá. Ilyenek a demográfiai jellemzők, mint a népességnövekedés, népsűrűség, a városi lakosság aránya, a lakosság korösszetétele, a migráció, a nők részvétele, a reálbérek szintje és egyenlőtlenségei, valamint a munkanélküliség.

Különbséget kell tenni a vállalkozási arány aktuális (E) és egyensúlyi szintje (E*) között, az előbbi nem más, mint a kereslet és kínálat rövid távú egyenlege, míg az utóbbi a hosszú távú, gazdasági fejlődés, technológia és piaci struktúra által meghatározott szint. A döntés az egyén szintjén történik, külső tényezők (external resources) és az egyén személyes jellemvonásai (internal characteristics) alapján. A döntés egyfajta kockázat-haszon elemzés, az önfoglalkoztatás, alkalmazotti lét és a munkanélküliség közötti döntés. Ezen egyéni döntések összessége határozza meg a ki- és belépést (fluktuációt) és a vállalkozások aktuális szintjét. Nincs garancia arra, hogy ez a szint megfelel a már említett egyensúlyi szintnek, a kormányzat (G) közvetlen vagy közvetett beavatkozással próbálhatja meg a kettőt közelíteni egymáshoz.

Forrás: Verheul, Wennekers, Audretsch, Thurik 2001

2. ábra

A vállalkozói aktivitást meghatározó tényezők

A család szerepe a kisvállalkozásokban

A kisvállalkozások jelentős részében fontos szerepet kap a vállalkozásban a család. Kérdéses, hogyan befolyásolja ez a vállalkozói szellemet, hozzájárul-e a vállalat sikerességéhez, vagy éppen gátolja azt.

Sok esetben a családtag bevonásának az oka a sajátos vezetési módszerek, különösen a nem családtag szakemberek bevonásától való ózdkodás, a generációk közötti együttműködés nehézségei, a vezetési vagy szakmai képességek átadásának (öröklésének) esetlegessége vagy az, hogy a család biztonsága fontosabb, mint a kockázatvállalással elérhető üzleti haszon. A családi kapcsolatokon keresztül ugyanis megbízható munkaerőhöz jut a vállalkozás, a családi ajánlás egyfajta fegyelmező erővel is bír, az ilyen munkaerő nagy rugalmassággal alkalmazható, stabil és fegyelmezett.

Varga (2003) és munkatársai a hazai vállalkozók szemléletét térképezték fel vállalkozói attitűd-teszt és önösségi skála segítségével. E szerint a magyar vállalkozók súlyos „fogyatékoságokkal” rendelkeznek a törvényi-etikai környezet észlelésében. A vállalkozók nagy részénél a törvények nem bensőségesülnek („megszegheted a törvényt, csak rajta ne kapjanak” hozzáállás). Ez szintén a megbízhatóbb családtagok melletti döntést vonja maga után.

A vállalkozás vezetője esetenként „kötelességének” érezheti, hogy akkor is alkalmazásba vegyen egy családtagot, elengedje szabadságra, kölcsönt adjon neki, ha erre szigorúan vett gazdasági oka nincs. A kényszerek és előnyök elegeből egyfajta „egyeztetési paternalizmus” alakulhat ki, és ez jellemezheti a családi vállalkozás működését. A család egyszerre lehet erőforrás és korlátozó tényező.

Kuczi a család szerepét a közösségben uralkodó értékrendtől függőnek tételezi fel. E szerint az olyan kultúrákban, ahol erős a családi összetartás, és a megszokott életvitel fő szervező ereje nem a gazdasági racionalitás, ott a család befolyása a vállalkozásra inkább kedvezőtlen. Míg ott, ahol összetartanak a családok, és erős a gazdasági racionalitás, inkább kedvezően hat a vállalkozás működésére.

Egy további kétség is felmerülhet a családtagok bevonásával kapcsolatban. Ma a vertikális és horizontális vállalati kapcsolatok egyre meghatározóbbak a vállalatok életében. Kérdéses, hogy a családra hagyatkozás mennyiben segíti vagy inkább hátráltatja ezen tágabb kapcsolati hálók megerősödését.

Vállalkozó vagy önfoglalkoztató

A működő vállalkozások lakosság létszámához viszonyított aránya Magyarországon megegyezik az Európai Unió átlagával. A magyarországi kis- és középvállalkozások nagy része azonban adózási

okok miatt vagy kényszerből jött létre, ami megkérdőjelezi a vállalkozói szemlélet meglétét. Ezen vállalkozások nagy részét nem a tőke hatékony működtetése vagy a profitszerzés motiválja, nem jellemzi őket a hosszú távú tervezés. Sok esetben a vállalkozások tulajdonosainak „csak” az a céljuk, hogy a család számára megfelelő életszínvonalat biztosítsanak saját munkavégzési képességük önálló értékesítésével. A megkülönböztetés azért fontos, mert eltérő célokkal rendelkezik egy vállalkozói szemlélettel bíró tulajdonos, mint az, aki a munkanélküliség elől menekült a vállalkozói szerepbe. A különbség a tervezés időtávjában, az eredményességben, vagy a növekedési kilátásokban érhető tetten.

A nemzetközi szakirodalom az önfoglalkoztatókat (self-employed) vállalkozónak tekinti. Ezen a kategórián belül tesz különbséget a schumpeteri értelemben vett vállalkozó és a vállalkozás-tulajdonos között. Előbbi új ötletet, eljárást, terméket vagy szolgáltatást hoz létre gazdasági tevékenysége során, míg az utóbbinak a tevékenysége közelebb esik a rutin-munkához, de ez a csoport lehet a schumpeteri vállalkozó forrása.

Az Európai Unió definíciója szerint önfoglalkoztató, aki maga végez jövedelemszerző tevékenységet alárendeltségi viszony nélkül, ami lényeges különbség a munkavállalóval szemben, aki a munkáltatójával valamilyen függő, alárendelt viszonyban van. A 86/613/EGK irányelvben egészül ki azzal, hogy az önfoglalkoztató a tevékenységet saját felelősségére folytatja. Mindez csak keretet ad, a tagállamokra bízva a kategória pontos meghatározását, ami rendkívül heterogén nemzeti szabályokhoz vezetett. Egyes országok azokat a vállalkozásokat értik alatta, melyek személyes szükségletek kielégítését célozzák, és amelyekre jellemző a tulajdonos személyes felelőssége. (Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, többek között). Más országokban (például Dánia, Németország, Spanyolország) az önfoglalkoztató egy tágabb kategória, a fentiekén túl magába foglalja azokat a vállalkozásokat, ahol a tulajdonos elsődleges célja a profitszerzés, felelőssége pedig csak a befektetett tőkéje erejéig terjed. Az OECD harmonizált adatbázisai ez utóbbi, tágabb megközelítést alkalmazzák.

A magyar fordítás – önfoglalkoztató – nem szerencsés, a fogalom egyedül dolgozóra utalhat, számos félreértést okozva ezzel, tekintve, hogy az önfoglalkoztatók mintegy harmada alkalmazottat is

foglalkoztat. Laky Teréz szerint a helyes kifejezés a gazdaságilag önálló lenne.

Az önálló gazdasági tevékenységet végzők egyes csoportjainak típusjegyeit Laky Teréz az alábbiak szerint foglalta össze (1994):

A többletmunkát értékesítők célja a pótlólagos jövedelemhez jutás, az irányadó társadalmi réteg fogyasztási színvonalának követése. Csak akkora keresletet képes kielégíteni, amekkorát a tagok munkavégző kapacitása lehetővé tesz. Tőkebefektetés nincs, mert a tevékenység sem igényli, és a jövedelmet amúgy is felélik, elfogyasztják. Ebbe a kategóriába tartoznak a főfoglalkozás mellett munkát vállalók vagy a nyugdíjasok.

Az önfoglalkoztatók (kistermelők) célja a családi megélhetés biztosítása, megfelelő fogyasztási színvonalon. Termelésük meghatározott tevékenységi körhöz kapcsolható, stabil piaci helyzet megőrzésére törekszenek, és minimálisan szükségesnek vélt tőkebefektetésük is e stabilitást biztosítja.

A vállalkozásban a tulajdonos a befektetett eszközök értékét meghaladó nyereségre törekszik, saját tőkén kívül idegen forrásokat is kész mozgósítani, befektetését, illetve a tőke kivonását a várható megtérülés határozza meg.

Az önfoglalkoztató teljes munkaidejét arra szánja, hogy önállóan teremtse meg saját vagy családja létalapját. Tevékenységének eredménye, befektetéseinek jövedelme a háztartásba kerül, fogyasztásra fordítják. A termelés vagy szolgáltatás színvonalának emelését a konkurencia kényszeríti ki, és a stabil piaci helyzet megőrzése érdekében eszközölt pótlólagos tőkebefektetések, beruházások nem haladják meg a szükségesnek tekintett minimális mértéket. Háztartása és jövedelemszerző tevékenysége nem válik el élesen. (Czakó 1997)

A vállalkozó ezzel szemben üzleti tevékenysége során – mivel lekötött tőkéje megtérülését, hozamát a lehető legkedvezőbbnek szeretné tudni (bármekkora is ez a tőke) – kockázatot vállal, befektetését a kisebb hozadékot biztosító piacokról kivonja, és az ígéretesebb területre irányítja át. Természetesen a vállalkozó is önálló tevékenységének jövedelmeiből él, de megélhetését ésszerűen nem teszi ki az üzleti kockázatnak, vagyis formálisan, szervezetenként elkülönítve kezeli vállalkozását és háztartásának gazdaságát. Üzleti nyereségét és a rendelkezésre álló szellemi erőforrásokat a tőke lehető legkedvezőbb értékesülése érdekében használja fel, visszaforgatja a gazdaságba, ha ez mutatkozik számára célravezetőnek.

A magyar jog a self-employed közösségi jogi fogalom fordításaként először az önálló vállalkozót vezette be (1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek között a magyar társulásról létrejött Európai Megállapodás). A 2215/1998. (IX. 30.) Korm. határozat a Társulási Megállapodás végrehajtásánál ezzel szemben már a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló törvény szerinti egyéni vállalkozót ért alatta, éppúgy, mint az 1990. évi V. törvény, miközben az önfoglalkoztató fordítást használja. Az 1998. évi LXXII. törvény két fogalmat ad a self-employed fordítására: önálló vállalkozó és önfoglalkoztató. Itt az önfoglalkoztatás az önálló vállalkozás egyik esete. Látható, hogy meglehetősen zavaros a fogalom értelmezése. Célravezető lehet a Laky által meghatározott értelemben használni az önfoglalkoztatás definícióját, ez esetben a vállalkozás jogi formája alapján lehet meghatározni a kategória nagyságát. A következtetéseket ennek fényében kell levonni, nemzetközi összehasonlításnál pedig korrigálni kell az adatokat.

Az ILO definíciója szintén azokat a személyeket nevezik önfoglalkoztatónak (Laky megközelítéséhez hasonlóan), akik gazdasági tevékenysége nem válik el a háztartás gazdálkodásától, a „vállalkozásnak” nincs önálló, a háztartásétól elkülönülő vagyona. Nemcsak az egyéni vállalkozók tartoznak ebbe a csoportba, hanem a nem jogi személyiségű társas vállalkozások, betéti társaságok, közkereseti társaságok, valamint más, számszerűségében nem meghatározó, jogi formában működő „csoportos” önfoglalkoztatók is. (Vajda 1999)

A jogi személyiségű cég önálló, a tulajdonos magánvagyonától elkülöníthető vagyonnal rendelkezik, ami egy vállalkozás, vagyis tőkebefektetés alapfeltétele. A tulajdonlás ezen formája biztosítja, hogy a termelő tulajdon elszakad a természetes személytől, nincs kitéve a személyes vagy családi döntések "szubjektivitásának". A jogi személyiségű cégek tulajdonosai háztartásuktól elkülönített vagyont visznek a termelésbe, a szolgáltatásba úgy, hogy gazdálkodásukban csak e meghatározott mértékig viselnek felelősséget. A jogi személyiséggel nem rendelkező társas vállalkozások és a tradicionális (egyéni) vállalkozók, akik tehát nem cégek tulajdonosai, úgy gazdálkodnak, hogy háztartásuk és piaci tevékenységük nem feltétlenül különül el, piaci jövedelmüket a háztartásban elfogyasztják vagy a

háztartás vagyonát, pénzét használják fel üzleti tevékenységük erőforrásaként.

A hazai képet változatosabbá teszi, hogy kiegészítő foglalkozásként is lehet valaki akár egyéni, akár társas kisvállalkozó. Az önfoglalkoztatás vizsgálatokor viszont csak a teljes munkaidőben foglalkoztatottakat kell számításba venni. Ez a változatosság teljesen megfelel a hazai munkavállalók évtizedek óta bevált jövedelemszerző stratégiájának. (Czakó 1997) A mellékfoglalkozású vállalkozás a főállás mellett végzett legális keresőtevékenység, bármely vállalkozási jogi formában megszervezhető.

Leginkább ezzel a „mellékesen” - munkaviszony mellett - működtetett vállalkozási formával kapcsolatban szokott felmerülni, hogy a vállalkozás üzleti célja pusztán költségcsökkentés, adóelkerülés, jövedelemmaximalizálás. A 90-es évek elején a mellékállásban vállalkozásba fogók nagy része a rendszerváltás előtt állami állásban dolgozott. Vezetőként vagy diplomás ügyintézőként lépett vállalkozásba, s üzleti partnerei között azok a szervezetek szerepeltek, amelyek az állami redisztribúcióból származó erőforrásokból rendelték meg és fizették ki a szolgáltatást (oktatási, egészségügyi szervezetek, állami vállalatok stb.). A mellékállásban vállalkozók nagy része ma is főállású munkahelye tárgyi és személyi infrastruktúráját, kapcsolatrendszerét használja tőkeként. Nekik kell a legkevesebb erőforrást mobilizálniuk a többi csoporttal összehasonlítva. Jól képzettek, ismerik az adójogszabályokat, ebben jól eligazodnak. A mellékállású vállalkozók - különösen a szellemi önállók és a szaktanácsadók - jelentős része képes arra, hogy az állami munkahelyen megszerzett társadalmi pozíciót kihasználja, és kisvállalkozásával kombinálva még meg is erősítse. Ez a kombinációs lehetőség hasonlít a jó érdekérvényesítő képességű csoportok hajdani másodállás, mellékállás halmozásához, illetve ahhoz, ahogy régebben is a pozíciójukban megszerezhető természetbeni juttatásokkal és mozgósítható kapcsolatrendszerük révén növelték jövedelmüket. (Czakó 1995)

A tulajdonosokat a fentiek szerint három csoportba oszthatjuk:

1. teljes állásban vállalkozók, akik csak a vállalkozói szférában dolgoznak főállásban, kiegészítő foglalkozásuk is vállalkozói tevékenység;

2. mellékállásban vállalkozók, akiknek van munkaviszonya valamely állami vállalatnál, szövetkezetnél vagy költségvetési, illetve önkormányzati intézménynél;
3. nyugdíj mellett vállalkozók. (Czakó 1997)

A magyarországi kisvállalkozói kör jellemzői

A rendszerváltás után a nagy állami cégek és szövetkezetek széthullása után látszólag minden előzmény nélkül számos kis és közepes méretű vállalkozás alakult Magyarországon. A hirtelen változás valójában mindössze láthatóvá tette az addig rejtett folyamatokat. A magánszféra hirtelen kitágulása érthetővé válik, ha tekintetbe vesszük, hogy ezt kulturális és társadalmi változások készítették elő.

1. táblázat

A regisztrált vállalkozások számának alakulása gazdálkodási formánként

Időszak	Egyéni	Kkt	Bt	Kft	Rt	Szövetkezet	Összesen
1990	387340	n.a.	n.a.	12159	519	7134	407152
1991	510459	n.a.	n.a.	41206	1072	7232	559969
1992	606207	n.a.	n.a.	57262	1712	7694	672875
1993	688843	2492	67301	72897	2375	8175	842083
1994	778036	3287	89001	87957	2896	8252	969429
1995	791496	3685	102560	102697	3186	8321	1011945
1996	745247	4394	127725	122044	3536	8362	1049590
1997	659690	4509	140043	143109	3929	8330	998264
1998	648701	5006	161857	157990	4251	8230	1026642
1999	660139	5217	170762	160647	4350	8191	1049410
2000	682925	7 873	188 136	167 033	4 372	7 516	1175480

Forrás: Kállay, Kőhegyi, Kovács, Maszlag 2001

Látható, hogy Magyarországon a 90-es évektől fokozatosan bővült a vállalkozások köre, eltekintve az 1997-es visszaesésétől. A vállalkozások összességének száma leginkább az egyéni vállalkozások számától függ, tekintve, hogy rendkívül nagy a vállalkozásokon belül betöltött súlyuk.

A regisztrált vállalkozások száma 1995-ben meghaladta az egymilliót. Ezen vállalkozások nagy száma azonban ténylegesen nem működik. A legnagyobb eltérést az egyéni vállalkozóknál lehet megfigyelni, itt a legnagyobb a regisztrált és ténylegesen működő vállalkozások közötti eltérés és a fluktuáció. Összességében a statisztikák szerint közel nyolcszáz ezer, zömmel magyar tulajdonú kis- és közepes méretű társas és egyéni vállalkozás működik Magyarországon.

Méret szerint a vállalkozások elsöprő többsége, 97%-a mikrovállalkozás (1-9 foglalkoztatott), a kisvállalkozásokkal együtt arányuk már meghaladja a 99%-ot. A vállalkozások jogi formák szerinti összetételét mutatja a következő táblázat. Értelemszerűen a társas vállalkozások között a jogi személyiségű vállalkozások átlagosan nagyobbak, mint a jogi személyiség nélküliek.

2. táblázat

A működő gazdasági szervezetek aránya jogi formánként és létszám-kategóriánként 2000-ben (%)

	Alkalma- zott nélküli	Mikro- vállalkozás	Kis- vállalkozás	Közepes vállalkozás	Nagyvállal- kozás	Összesen
Egyéni váll.	83,0	16,6	0,4	0,0	0,0	100,0
Kkt	36,6	60,0	3,3	0,1	0,0	100,0
Bt	46,0	52,3	1,6	0,1	0,0	100,0
Kft	30,4	55,6	11,6	2,1	0,3	100,0
Rt	20,3	22,7	20,4	22,4	14,3	100,0
Szövetkezet	43,7	23,5	18,9	13,0	0,9	100,0
Összesen	65,1	31,3	2,9	0,6	0,1	100,0

Forrás: Kállay, Kőhegyi, Kovács, Maszlag 2001

1988-ban, 1993-ban és 1996-ban készült adatfelvétel a kisvállalkozók társadalmi összetételéről. Ezen felmérések a kis- és középvállalkozások demográfiai és szociológiai jellemzőit vizsgálták, másrészt céljuk volt a vállalkozások gazdasági viselkedésének tipizálása. Ezt a vállalkozások jogi formája és a vállalkozás módja szerinti csoportosítással végezték el annak érdekében, hogy elhatárolják egymástól a vállalkozói szemlélettel bíró „tényleges”, közgazdasági értelemben is vállalkozónak tekinthető tulajdonosokat, illetve azokat, akiket főként saját maguk foglalkoztatása, a család eltartása motivált.

1993-ban a vállalkozásoknak mintegy 90 százaléka működött jogi személyiség nélküli társaságként vagy egyéni vállalkozásként. A felmérés szerint ezen vállalkozók több mint 60 százaléka volt teljes állásban vállalkozó, őket önfoglalkoztatónak tekinthetjük. Az 1996-ban elvégzett felmérésben már kisebb az önfoglalkoztatók aránya, számuk a vállalkozókénál nagyobb mértékben csökkent. Mindez azt támaszthatja alá, hogy a társas forma életképebb stabilabb.

3. táblázat

Önfoglalkoztatás a teljes foglalkoztatás arányában Magyarországon
1993-ban és
2000-ben (%)

	Nők	Férfiak	Összesen
1993	11,3	17,4	14,6
2000	9,6	18,7	14,6

Forrás: Cazes, Nesporova, 2003

A kisvállalkozói kört nagy fluktuáció jellemezte és jellemzi ma is. Az elvégzett felmérések szerint a legnagyobb túlélési esélye a kisvállalkozások közül azoknak van, melyek tulajdonosai főállásúak, illetve, akik egyszerre több vállalkozásban is érdekeltek. (Czakó 1997) A második gazdaságban való részvétel 1989 előtt szignifikánsan növelte annak valószínűségét, hogy valaki vállalkozóvá vált 1989 után. (Róbert 1999) E szerint a második gazdaságban végzett munka során olyan szakismeretek, piaci tapasztalatok voltak megszerezhetők, melyek az önállóvá válás után is hasznot hajtottak tulajdonosuknak (kérdéses, hogy ezek mennyiben ösztönözték a költségérzékeny gazdálkodást).

A kisvállalkozók két nagy csoportja alakult ki. Az egyik csoportba a szakmunkás vállalkozók tartoznak, a rendszerváltás után a nagyvállalatok megszűnése miatti munkanélküliség elől menekültek a vállalkozói létbe. Ők megfelelő szaktudással rendelkeztek, amit igyekeztek kihasználni. A vállalkozók másik csoportjába a magasabb iskolai végzettségűeket sorolhatjuk. A rendszerváltás előtt diplomás ügyintézők, vezetők igyekeztek megszerzett piacképes ismereteiket kamatoztatni. Ma legjellemzőbben mellékállásban vállalkoznak, sokszor munkahelyük infrastruktúráját kihasználva. Leginkább a kedvezőbb adózási lehetőség vonzó számukra.

A rendszerváltás után a társadalom más területein jól ismert szelekciós mechanizmus érvényesült: csak azok lettek vállalkozók, akik az átlagosnál jobb társadalmi, kulturális, kapcsolati tőkével rendelkeztek. Ebből következően automatikusan kiestek a munkaerőpiacon (is) hátrányosabb helyzetben lévők: a nők, az alacsony iskolai végzettségűek, a kedvezőtlen foglalkozási pozícióban lévők, az idősebbek és az akkor még jellemzően kiskeresetű fiatalok. Viszont az elmúlt néhány évben a legkülönbözőbb társadalmi csoportok tagjai léptek be a vállalkozók közé, mivel a jogszabályok a vállalkozást szabaddá tették, valamint eltűnt az önállósodás politikai kockázata. Elmozdulás figyelhető meg a nők belépésében és a kisvállalkozói kör fiatalodásában. A kisvállalkozásba fogók között ugyanis egyre növekszik azok szerepe, akik magasan képzettek, nyelvtudással rendelkeznek.

A statisztikákból jól látható, hogy az önálló szféra kibővült, megnőtt a létszám, belsőleg tagolttá vált, ami értelemszerűen lejjebb vitte a bekerülés társadalmi küszöbét. A számbeli növekedés nemcsak azt jelenti, hogy a korábban ismert vállalkozói pozíciók megsokszorozódtak, hanem azt is, hogy új, alacsonyabb presztízzsel rendelkező önálló csoportok keletkeztek; példaként elég megemlíteni az ügynökök, utcai árusok népes csapatát. A bekerülési küszöb alacsonyabbá válását az is befolyásolta, hogy a nagyvállalati szférában is döntő átalakulások történtek; a menedzserek karrierlehetőségei megváltoztak, differenciálódtak.

Az átmenő forgalom tehát abban a vállalkozói rétegben a legnagyobb, amelybe gyakorlatilag pénz, kapcsolati és tapasztalati tőke nélkül is be lehet kerülni, s a sikeres megmaradásnak sem e tőkék birtoklása az előfeltétele. (Kuczi 1998)

Összefoglalás

A kis- és középvállalkozások szerepe az elmúlt néhány évtizedben egyre meghatározóbb. Egy rendkívül heterogén csoportról van szó, melyet számos dimenzió mentén tagolhatunk, és melynek talán legérdekesebb, csoportja a kisvállalkozások köre. A vállalkozóvá válás motivációi, a működés módja és a család meghatározó befolyása teszi rendkívül színessé ezeket a vállalkozásokat. Tanulmányok sora igazolja, hogy a kisvállalkozások jelentős hatással vannak a foglalkoztatásra és a gazdasági növekedésre, éppen ezért került a vizsgáladások középpontjába a vállalkozói aktivitás, melynek meghatározására az önfoglalkoztatók arányát használják fel, holott az önfoglalkoztatás és a közgazdasági értelemben vett vállalkozás szerepe, illetve hatása a gazdasági folyamatokra eltérő.

Felhasznált irodalom

1. Ach, Z.J., Audretsch D.B. 2001: The Emergence of the Entrepreneurial Society. Presentation for the Acceptance of the 2001 International Award for Entrepreneurship and Small Business Research, 3 May, Stockholm
2. Audretsch, B.D, Carree M.A., Thurik, A.R. 2002: Does Entrepreneurship reduce Unemployment? Tinbergen Institute Discussion Paper
3. Audretsch, B.D., Thurik, R. 2001: What's new about the new Economy? Sources of Growth in the Managed and Entrepreneurial Economies. Institute for Development Strategies
4. Az önfoglalkoztatás körébe tartozó jogviszonyok szociális biztonsági szabályozásának vizsgálata az egyenlő bánásmód elve érvényesülése terén. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Munkajogi Tanszék 2001. Pécs. <http://www.szochalo.hu/europa/fogl03.rtf>
5. Blanchflower, D.G. 2000: Self –employment in OECD Countries. National Bureau of Economic Research, Working Paper 7486
6. Carree, M., Stel, A., Thurik, R., Wennekers, S. 2000: Economic Development and Business Ownership: an Analysis using Data of 23 OECD Countries in the Period 1976-1996. Bloomington, IN, April 2000

7. Carree, M.A., Thurik, A.R. 2002: The Impact of entrepreneurship on Economic Growth. In: International Handbook of Entrepreneurship Research
8. Cazes, S., Nesporova, A. 2003 Munkaerőpiacok átalakulóban: rugalmasság és biztonság Közép- és Kelet-Európában. International Labour Organization International Labour Office Subregional Office for Central and Eastern Europe Budapest
9. Czákó Ágnes 1997: Kisvállalkozások a kilencvenes évek elején. Szociológiai Szemle, 1997. 3. szám
10. Earle, J.S., Sakova, Z. 1998: Self-Employment in Transitional Economies: Entrepreneurship or Disguised Unemployment? OECD/CERF/CILN International Conference on Self-Employment in Ontario, Canada, September 24-26, 1998.
11. European Commission 2003: Green Paper, Entrepreneurship in Europe. Brussels
12. Hibbert, E. 2000: The Globalisation of Markets – how can SMEs Compete?
13. Kállay László Kőhegyi Kálmán Kissné Kovács Eszter Maszlag Ludmilla 2001: A kis- és középvállalkozások helyzete. Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet
14. Köllő, J., Vincze, M. 1999: Self-employment, Unemployment and Wages: Regional Evidence from Hungary and Romania. Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Working Papers No.1999/7. Budapest
15. Kuczi Tibor 1998: Vállalkozói kultúra – az életutak finalitása. Replika 29. szám 1998.
16. Laky Teréz 1994: A magánvállalkozások növekedési esélyei Magyarországon. 1994. Külgazdaság 12. sz.
17. Róbert Péter: Kikből lettek vállalkozók? A vállalkozóvá válás meghatározó tényezői Magyarországon a kommunizmus előtt, alatt és után. Közgazdasági Szemle, XLVI. évf. 1999. május
18. Stel, A., Wennekers S., Thurik A.R., Reynolds P., Gerrit de Wit 2003: Explaining nascent Entrepreneurship across Countries. Scientific Analysis of Entrepreneurship and SMEs (SCALES), EIM Business and Policy Research
19. Vajda Ágnes: Munkahelyteremtés a mikrovállalkozásokban. Közgazdasági Szemle, XLVI. évf., 1999. 6. sz.

20. Czakó Ágnes – Kuczi Tibor – Lengyel György – Vajda Ágnes
1995: A kisvállalkozások néhány jellemzője a 90-es évek elején.
Közgazdasági Szemle, XLII. évf. 1995. 4. sz.
21. Varga Károly 2003: Hazai kisvállalkozók az ideális vállalkozói
szemlélet és a munkanélküli életérzés között. Helyi Fejlesztések
Közép-Európai Információs Hálózata. www.celodin.org
22. Verheul, I., Wennekers, S., Audretsch, D., Thurik, R. 2001: an
eclectic Theory of Entrepreneurship: Policies, Institutions and
Culture. Programme Research SMEs and Entrepreneurship,
Zoetermeer, March 2001

**INFORMÁCIÓS RENDSZEREK, INFORMATIKAI
ESZKÖZÖK A KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALATOK
SZOLGÁLATÁBAN**

Horváth Ágnes

PhD hallgató

Miskolci Egyetem Gazdálkodástani Intézet

Nowadays information has an increasing importance, efficient information management became key factor of enterprises' success, that is why we can say, that information appear as a resource in enterprises' activity. In this study I deal with possibilities of SME-sector for keeping abreast with the IT-development. This article is written about necessity of information system, Internet application, e-business and administration. But SMEs have difficulties in following of IT-development and IT-projects. IT-outsourcing can be a suitable answer to this problem. This paper based on results of some recent empirical research.

Heutzutage hat die Information immer größere Bedeutung, die effiziente Wirtschaftung mit den Informationen ist ein sehr wichtiger Erfolgsfaktor von den Unternehmungen. Die Informationen erscheinen als eine der wichtigsten Kraftquellen in der Tätigkeit der Unternehmungen. In diesem Artikel untersuche ich, welche Möglichkeiten die Klein- und Mittelunternehmenssektor hat, mit der IT Schritt zu halten. In dieser Studie handelt es sich um die Einführung des inneren Informationssystems, die Internetapplikationen, E-business, die Dokumentbehandlung. Aber die Klein- und Mittelunternehmungen haben auch einige Schwierigkeiten in der Hinsicht des Folgens der IT-Entwicklung und IT-Projekten. IT-outsourcing kann die entsprechende Lösung für diese Probleme werden. Ich belege meine Bestimmungen mit der Hilfe der Ergebnisse einiger empirischen Forschungen.

Napjaink információs társadalmában egyre nagyobb jelentőséget kap az *információ*, az információk kezelése, tárolása, összegyűjtése és felhasználása mind az egyének, mind a társaságok tekintetében. Napjainkra az információ értéke meghaladja az ipari termelés értékét, az információ termelése önálló „iparágga” nőtte ki magát, maga az

információ materializálódott, önálló fizikai mennyiséggé, saját értékkel bíró árucikké vált. Az információ kultúránk részévé válik, és alapjaiban alakítja át társadalmunkat. A termelés, a kereskedelem egyre inkább az információról szól, és nem az anyagi javakról. Az egészséges gazdasági fejlődésnek elengedhetetlen feltétele a gazdasági információk léte, áramlása, szabad hozzáférhetősége (Csóti, 1997).

Témaválasztásommal arra szeretnék rávilágítani, mennyire fontos az üzleti életben a releváns, naprakész információkkal való ellátottság, s mi által válik az információval való hatékony gazdálkodás a vállalkozások egyik kulcsfontosságú sikertényezőjévé. Korábbi publikációimban azt vizsgáltam, milyen információkra van szüksége a kis- és középvállalkozásoknak, milyen forrásokból tudják beszerezni a számukra fontos releváns információkat, milyen szerepet játszik az információ a vállalatok döntéshozatali folyamataiban.

E tanulmányban arra keresem a választ, milyen *lehetőségei vannak e szektornak az információtechnológiával való lépéstartásra*. Vizsgálom a belső információs rendszer bevezetésének szükségességét, számba veszem a rendszerrel szemben támasztott követelményeket. Az informatikai alkalmazások funkcionális (tevékenység szemléletű) megközelítése mellett fontosnak tartom kitérni a dokumentumkezelés jelentőségére, valamint az Internet-alkalmazásokra (ezen belül részletesebben az e-business lehetőségeire a kkv-k számára), melyek nem egy konkrét funkcionális területhez kapcsolódnak, hanem áthatják a vállalkozás teljes működését.

Az információtechnológiával való lépéstartás azonban a kkv-k számára nemegyszer nehézségekbe ütközik. E tanulmányban érintek néhány olyan jellemzően előforduló problémát, mely megnehezítheti az információtechnológia hatékony alkalmazását a kis- és középvállalkozások számára. Végül – mintegy a problémákra való megoldásként – az outsourcing lehetőségéről, fejlődési trendjeiről írok.

A kis- és középvállalkozások körében végzett empirikus felmérések eredményeinek alapul vételével szeretnék bemutatni néhány adatot, melyből képet kaphatunk a következő kérdésekről:

- Milyen számítógép-állománnyal rendelkeznek a megkérdezett vállalkozások?
- Van-e a vállalkozásnak Internetes csatlakozása és azt milyen célra használja? Van-e saját honlapja?
- Milyen a vállalkozások számítástechnikai szakember ellátottsága, milyen informatikai feladatokat végeznek el a

vállalatok „házon belül”, s melyek azok, amelyeket „kiszereződnek”?

Elemzésembe három empirikus felmérés eredményét építettem be:

- A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézete (MKIK GVI) a megyei kamarákkal együttműködve, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) támogatásával 2001. májusában kérdőíves felmérést végzett a vállalatok körében az informatikai eszközök és az Internet alkalmazásáról;
- Drótos György-Szabó Zoltán: Vállalati informatika Magyarországon az ezredfordulón – mítosz és valóság című felmérése (A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Versenyben a világgal című kutatási programja keretében);
- Bálint András: A magyar kis- és középvállalkozások jövőképeinek jellemzői című felmérése (Vezetéstudomány XXXIII. Évf. 2002. 1. szám).

Míndezek alapján tekintsük át, milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a kis- és középvállalkozások számára az információtechnológiával való lépéstartásra.

Belső információs rendszer

A vállalkozások a sikeres működéshez rengetegféle információt igényelnek, és ezeket különböző forrásokból tudják beszerezni. A siker kulcsa az *információval való hatékony gazdálkodás*, aminek egyik követelménye, hogy teljes körű információkkal rendelkezünk, de képesek legyünk a lényeges és lényegtelen információk megkülönböztetésére. Egy másik fontos követelmény, hogy az információkat egyfajta rendszerben, rendszerszemléletben kezeljük. A rendszerszemléleti követelmény megjelenik azoknál a vállalatoknál is, ahol az információk mennyisége, többfélesége még manuális módszerrel kezelhető. Amikor viszont olyan nagy mennyiségű és sokféle információ kezelését kell megoldani, ami a manuális megoldásokat rendkívül bonyolulttá és átláthatatlanná teszi, szükség lehet a számítógépes támogatottság megteremtésére. Ilyen esetekben az információval való hatékony gazdálkodást a vállalatok számára egy *belső információs rendszer* kifejlesztése teszi lehetővé. Az információs

rendszerek különböző típusaira, fajtáira e tanulmányban nem térek ki, sokkal inkább néhány közös jellemzőjük megragadása a célom.

Az információs rendszerek (IR) mindig egy szervezeten, vállalaton belül működnek és annak céljait szolgálják. Természetes tehát, hogy a szervezet felépítése hatással van az információs rendszer felépítésére is. Nem mindegy sem a vállalat mérete, sem a belső szerkezete, sem pedig az információáramlás iránya, amikor számítógépes rendszert szeretnénk bevezetni. A hatás fordított is lehet, maga az információs rendszer is befolyásolhatja, módosíthatja a vállalat már jól bevált struktúráját, de a cél elsősorban az, hogy az információs rendszer alkalmazkodjon a vállalat igényeihez, és ne fordítva.

Az IR-rel szemben támasztott követelmények

Az információs rendszer működése a vállalkozásnál akkor hatékony, ha megfelel az alábbi követelményeknek:

- Az IR a vállalati folyamatokat *teljes egészében lefedi*, de *kiszűri* a lényegtelen információkat.
- Az IR *integrált*: a modulok tökéletesen integrálódnak, a köztük lévő kapcsolat problémamentes.
- Az IR *moduláris felépítésű*: a rendszer funkcionálisan jól elkülöníthető modulokból áll, melyek önállóan is képesek működni.
- A rendszer *nyílt*: a hiányzó funkciókat könnyedén lehet pótolni, a rendszer képes együttműködni külső alkalmazásokkal.
- A rendszer *rugalmas*: testre szabható, képes alkalmazkodni a vállalkozás speciális igényeihez, a megváltozott követelményekhez.
- A rendszer *maximális adatvédelmet* nyújt.
- A rendszerből szerzett információ *világos, áttekinthető*.
- Az összes *ráfordítások nem haladhatják meg* a rendszerből eredő *hozamok összegét*.
- Az információs rendszer bevezetésénél alapszabály, hogy a létrejövő rendszer *illeszkedjen a vállalat struktúrájához, kultúrájához*. Mivel a vállalat információs rendszere a szervezet céljait szolgálja, hatékony működése csak a szervezet egészével összhangban képzelhető el. Olyan információs rendszer kialakítása a cél, ami természetes módon

illeszkedik a szervezet meglévő felépítéséhez, és harmonizál a szervezeti kultúrával. Egész más információs rendszerek bizonyulhatnak hatékonyak az egyszerű struktúra, a funkcionális, a divizionális, és a mátrix szervezetek esetében. Ennek a követelménynek való megfelelés egyszerűbbé teszi a rendszer bevezetését, csökkenti a vele szembeni ellenállást, és hatékonyabb kihasználást tesz lehetővé.

A *kisvállalatok gyakorlatában* az informatikai alkalmazások szintje, kiterjedése rendkívül differenciált képet mutat. A semmitől az integrált informatikai rendszer teljes vállalkezési folyamatot átfogó, vezetésirányítást támogató rendszerig minden megtalálható. A fejlődés iránya, valamint az üzleti kapcsolatokban érvényesülő kényszerhatás megköveteli a kis- és középvállalkozások kategóriájában az informatikai alkalmazások egyre szélesebb körű kiterjedését.

Az informatikai alkalmazások funkcionális (tevékenység szemléletű) megközelítése

Gyakorlatilag minden vállalatnál, annak szervezeti formájától függetlenül, létezik egy hagyományos, *funkcionális területek szerinti felbontás*. A vállalkozások nagyon sokfélék lehetnek. Ahány cég, annyiféle tevékenységi kör. De akár termelő, akár kereskedő, akár szolgáltató cégről van szó, van néhány alapvető funkcionális terület, mely mindegyiknél megtalálható, mivel az üzleti körforgás tevékenységeit minden cégnél el kell látni. Ilyen területek a marketing, a gyártás, a könyvelés, a pénzügy, az emberi erőforrások (*Kacsukné, 2002*). Ennek megfelelően kis- és középvállalatok az alábbi területeken alkalmaznak informatikai eszközöket az üzleti folyamatokban (*Pálinkás (2000)* alapján):

- *Hagyományos irodai alkalmazások*, mint például a *bérszámfejtés*, a *létszámgazdálkodás*, mely elvégzi a dolgozókkal kapcsolatos bér- és munkaügyi nyilvántartásokat, elszámolásokat, kimutatásokat, valamint a bérszámfejtést, vagy az *eszköznyilvántartás*, mely nyilvántartja a vállalkozás eszközeit, különös tekintettel a tárgyi eszközökre, feldolgozza a készletforgalommal kapcsolatos ügyviteli tevékenységeket stb.

- *Termelési folyamatok támogatása*, mely a termelés fő- és mellékfolyamatait segíti.
- *Logisztika*, ahol többek között a raktár- és készletgazdálkodás, a rendelés-nyilvántartás (vevői és szállítói rendelésállományok kezelése), a készáru-nyilvántartás kap jelentős szerepet.
- *Könyvelés, pénzgazdálkodás*. Ide sorolhatjuk a könyvelési feladatok ellátását, a mérleg, eredmény-kimutatás, cash-flow kimutatás elkészítését, a számlázási rendszert, a partnerkapcsolatok és pénzügyi kapcsolatok bonyolítását stb.
- A *kontrolling alrendszer* a tervezési, elemzési, ellenőrzési feladatok ellátását könnyíti meg.
- Az *emberi erőforrás alrendszer* a munkaerő-ráfordítások tervezésében, a munkaerő tervezés feladatainak ellátásában nyújt segítséget.
- A *marketing* területen is alkalmaznak informatikai eszközöket. A piackutatás eredményeinek elemzése, a piacról, versenytársakról való információszerzés megkönnyítése a feladata.
- *Vezetés, döntéstámogatás* során is támogatást nyújthat egy ilyen információs rendszer megléte. A vezetői vállalatirányítási rendszer a döntéshozó számára biztosít információt úgy, hogy a rendelkezésre álló információk közül kiválasztja azokat, amelyek az adott döntés meghozatalához szükségesek.

Ezek a területek, s a területekre épülő *modulok* a vállalkozás információs rendszerének részét képezik. Nyilvánvalóan a *nagyvállalatok igényeihez alkalmazkodó információs rendszerek a kisvállalatok számára nem nyújtanak megoldást*, mivel egyrészt megfizethetetlenek, másrészt a nagy méretekből adódó bonyolultabb folyamatokra koncentrálnak. Azonban egyre jobban terjednek a kisvállalatok igényeinek megfelelően kialakított változatok.

Néhány empirikus adat ismertetésével szeretném bemutatni, hogy milyen a kis- és középvállalkozások információtechnológiával való ellátottsága.¹

¹ Terjedelmi korlátok miatt csak a felmérések eredményeit ismertetem, a hozzá kapcsolódó táblázatok, értékek az eredeti felmérésben tekinthetők meg.

Az MKIK GVI 2001-es felmérését kizárólag a kis- és középvállalkozásokra átdolgozva a következőket állapíthatjuk meg:

- A felmérésben résztvevő mikro-, kis-, és középvállalkozások 86,11%-a rendelkezett számítógéppel, ezen belül az 50 fő feletti cégek szinte mindegyike (99,4%). A mikro- és kisvállalkozások 75,3%-ának, a kisvállalatok 94,3%-ának volt számítógépe. A számítógéppel nem rendelkező cégek jellemzően maximum 4-5 fős kereskedelmi, építőipari, lakossági szolgáltatási vagy vendéglátó vállalkozások.
- A számítógép-piac további dinamikus fejlődésének lehetőségét vetíti előre, hogy a magyarországi géppark átlagos életkora 2,8 év, ami azt jelzi, hogy a cégek átlagosan 3 évente cserélik le számítógépparkjukat. Ez viszonylag lassúnak mondható, tekintettel a számítógépek teljesítményének viharos változására, az új generációk gyors megjelenésére.
- A felmérésből látható, hogy *levelezésre és szövegszerkesztésre* általánosan használják a számítógépet vállalat-nagyságrendi, ágazati és regionális kategóriától függetlenül (a felhasználó kkv-k 83,2-87,3%-a). A kérdőívek tanúsága szerint a középvállalkozások körében teljesen általános a *könyvelésben* (95,4%), a *raktárkészlet-nyilvántartásban* (75,7%) és a különféle *számításokban* (57,2%) történő alkalmazás is. A 10-49 fővel dolgozó cégek 50-70%-a él e feladatkörökben a számítógép adta lehetőségekkel. Ezekre a célokra azonban a tíz fő alatti vállalkozásoknak már csak 30-40 %-a használja a számítógépét. A *termelésirányításban* és a *műszaki tervezésben* a megkérdezett kis- és középvállalkozások 18-25%-a használ számítógépet. (MKIK GVI, 2001)

Az informatikai alkalmazások funkcionális (tevékenység szemléletű) megközelítése mellett igen fontos szerepet játszanak a dokumentumkezelés és a különféle Internet-alkalmazások, melyek nem egy konkrét funkcionális területhez kapcsolódnak, hanem áthatják a vállalkozás teljes működését.

Dokumentumkezelés²

A dokumentumkezelés lényege, eljárásai, feladatai *Fülöp-Hernádi-Kovács* (2003) cikke alapján a következőkben foglalhatók össze.

A dokumentumok tárolása és visszakeresésének lehetősége minden vállalkozás számára alapvető jelentőségű feladat. Egy átlagos vállalkozás több száz különféle – különböző tárgyú, illetve nevű – dokumentumot kénytelen tárolni és előkeresni.³ Ilyen méretekben a dokumentumkezelés átláthatósága érdekében célszerű számítógépes támogatást igénybe venni. Általában az ügyvezető alakít ki egy dokumentumtárolási módszert, a környezet elvárásaihoz igazodva. A vállalkozásoknál különféle dokumentumkezelési eljárás közül választhatnak.⁴ A dokumentumkezelés számítógépes támogatottsága különböző módokon valósítható meg:

- dokumentumkezelő programcsomag megvásárlásával vagy kifejlesztésével;
- egy olyan szoftver platform installálásával, amelyek sok más funkciójuk mellett támogatják a dokumentumok kezelését (például a Lotus Notes);
- létező szoftverben meglévő lehetőségek felhasználásával (például a Microsoft Office).

² A dokumentumkezelés az az informatikai funkció, amely a dokumentumokat a teljes életcikluson át kezeli és kontrollálja a létrehozástól vagy beérkezéstől kezdve a tároláson, visszakeresésen, archiváláson át a megsemmisítésig.

³ Ilyen dokumentumok lehetnek például az üzletvitel során használt üzleti dokumentumok (bizonylatok, jogi dokumentumok), vagy olyan átmeneti munkadokumentumok, amelyek szerkesztésük végén üzleti dokumentumokká válnak.

⁴ A dokumentumok *dupla tárolásáról* beszélhetünk, ha az elektronikus dokumentumok papír alapon is megjelennek, illetve a papír alapú dokumentumokat beszkennek. A *teljes papír alapú tárolás* lényege, hogy az elektronikus dokumentumokat kinyomtatják, és mindent csak papír alapon tárolnak. Ennek ellentéte a *teljes elektronikus dokumentumtárolás*, amikor a papíralapú dokumentumokat szkennel segítségével elektronikus formájúvá tesznek, és csak így tárolják. És végül választhatják a *vegyes tárolást*, aminek a lényege, hogy egyes dokumentumokat papír alapon, másokat elektronikus formában tartanak.

Internet-alkalmazások

A vállalkozás üzleti folyamataiban egyre nagyobb jelentőségűvé válik a hálózat. Az Internet-gazdaságot döntően két hatás hozta létre: az üzleti élet globalizációja és az információs technológia hálózatosodása. Ez új lehetőséget teremt a piacok kiszélesítésére, korszerűsíti a vállalkozások ügyviteli folyamatait.

Egy vállalkozás a következőképpen alkalmazhatja üzleti folyamatainak támogatására az Internetet:

- kapcsolódás az Internethez, elektronikus levelezés, információgyűjtés;
- saját céges honlap kialakítása, információk elhelyezése a weben a termékekről;
- e-commerce: rendelések feladása, on-line pénzügyi tranzakciók;
- e-business: a céges folyamatok Internet alapra helyezése, az értéklánc átalakítása.

Számos felmérés készült a hazai kis-és középvállalkozások körében az Internet-használattal, e-business hajlandósággal kapcsolatban. Ezek közül szeretnék néhány érdekes eredményt bemutatni.

Drótos-Szabó (2001) felmérésének adatai a következőket mutatták az Internet üzleti lehetőségeinek kihasználása vonatkozásában.

A minta vállalatának 58%-a megtette a kezdő lépést az Internet csatlakozás megteremtésével. A csatlakozással rendelkezők közül majdnem minden második önálló honlappal is rendelkezik, azon keresztül üzleti tranzakcióra azonban csak kis részük vállalkozik. Ennek oka lehet, hogy az internetes üzleti műveletek biztonságával kapcsolatban hazánkban negatívabb megítélés alakult ki.

A minta egészét tekintve az Internet elterjedtsége és hasznosításának szintjei a következőképpen alakultak: nincs Internet csatlakozása a minta vállalatai 42,3%-ának. Van Internet csatlakozása, de nincs honlapja 30,3%-nak. A vállalatok 24%-ának van honlapja, de csak vállalati és termékinformációkat tartalmaz. És csupán a vállalatok 3,4%-a végez üzleti tevékenységet a vállalati honlapján keresztül. Szintén magas, 44%-os arányban alkalmaznak elektronikus levelezést üzleti célra (*Drótos-Szabó*, 2001).

Párhuzamba állítva ezzel a felméréssel az *MKIK GVI 2001-es felmérését (a kis- és középvállalkozásokra átdolgozva)*, a következők állapíthatók meg:

- A mintában található mikro-, kis- és középvállalkozások 61,9%-a rendelkezik Internet-kapcsolattal: a középvállalkozások 83,7%-a, a kisvállalkozások 70,6%-a, a mikrovállalkozásoknak pedig 47,8%-a Internet előfizető. Ez az eredmény meglepően jónak mondható.
- A vállalatok ma még viszonylag csekély arányban használják az Internetet konkrét üzleti célokra (vásárlás, értékesítés), hirdetésre azonban már egyre inkább, ami a business-to-business tranzakciókhoz vezető első lépcső. Mindazonáltal az Internet ma még nem tartozik a preferált reklámhordozók közé a magyar vállalatok körében. A legfontosabb használati cél továbbra is a levelezés, valamint a hírek és információk letöltése.
- A vizsgált vállalatok mintegy egyharmadának volt saját honlapja a felmérés idején, az Internet-kapcsolattal rendelkezőknek pedig valamivel kevesebb, mint a felének (*MKIK GVI, 2001*).

Látható, hogy a két felmérés következtetései nagyjából megegyeztek.

Az Internet-alkalmazások egyik lehetséges területe – az e-business

Az e-business bevezetése alapvető változásokat eredményez a kis- és középvállalatok életében. A változás nagymértékben függ attól, hogy a vállalat alapvetően mely célokra alkalmaz elektronikus megoldásokat. Az e-business az információk gyűjtésével, tárolásával és továbbításával kiváló eszközt ad a vállalatvezetők kezébe, válaszul a mai gazdasági kihívásokra. Az e-business azonban nem alkalmazható receptszerűen. *Kápolnai–Nemeslaki–Pataki (2002)* felhívja a figyelmet, hogy az e-business bevezetését legalább olyan differenciáltan kell kezelni, mint az információrendszereket, vagyis *vállalati mérettől, iparágtól, egyéb külső és belső környezeti tényezőtől függően* más szinten és más funkcióval jelentkezik az e-business bevezetésének valódi igénye.

Az e-business alkalmazásának előnyei a kkv-k esetében:

- kiterjeszti a piacot;
- növeli a vállalat hatékonyságát;
- csökkenti a költségeket;
- új üzleti lehetőségeket generál;
- új üzleti tevékenységeket, termékeket generál;
- fokozza a versenyt és csökkenti az árakat;
- forradalmasítja a vevőkiszolgálást, növeli a választási lehetőségeiket;
- földrajzi és időkorlátok nélkül rendelkezésre áll.

A pozitívumok mellett számos olyan tényező van, amely hátráltatja az elektronikus üzleti tevékenység széles körű elterjedését a kkv-szektorban. Ilyen *kritikus tényezők az e-business alkalmazásával kapcsolatban:*

- *Műszaki tényezők:* hiányos, vagy elavult informatikai rendszerek, esetleg az informatikai rendszer teljes hiánya, technikai feltételek hiánya, nem kellő színvonala.
- *Személyi, illetve szociális tényezők:* informatikai ismeretek hiánya, informatikai ismerettel rendelkező alkalmazottak hiánya, szaktudásbeli hiányosság.
- Hiányoznak a nagyobb rendelési volumen kezelésének feltételei, a logisztikai és elosztó rendszerek nem készültek fel a megnövekedett feladatokra.
- *Az elektronikus kereskedelem kialakításának jelentős a költségvonzata:* az információs rendszer kialakításának, továbbfejlesztésének költségei – szoftverek, hardverállomány beszerzése, a szervezet belső működési rendjének átalakítása, szabályok bevezetése, megismertetése és betartatása a munkavállalókkal, a munkavállalók informatikai ismeretének bővítése, a rendszer üzemeltetésének, karbantartásának költségei - jelentős terhet rónak a vállalkozásokra.
- *Intézményi, illetve jogi tényezők.* A jogszabályok ma még nem nyújtanak kellő garanciát a biztonságos működéshez. Jelenleg hazánkban a szabályozás még gyerekcipőben jár, az elektronikus aláírásról szóló törvény, valamint a kapcsolódó rendeletek megalkotása csak az első lépcsőfokot jelentette. A törvénykezésnek figyelembe kell venni a kapcsolódó nemzetközi, ezen belül is elsősorban az uniós jogszabályokat, tekintettel a tevékenység országhatárokon átvívelő jellegére.

Az e-business iparágat meghatározó hatása

Az információ minden iparágban döntő szereppel bír, mégis más hatása van a különböző területeken. Ez eltérő stratégiát, alkalmazási taktikát tesz szükségessé.

Cash-McFarlan-McKenney (1992) stratégiai rács-modellje alapján az e-business alkalmazásának 4 típusát különböztetjük meg.

A vízszintes tengely az e-business iparágat meghatározó hatását a jelenben vizsgálja, míg a függőleges tengely e hatásnak a 3-5 éven belül várható növekedését.

Az e-business iparágat befolyásoló hatásának várható növekedése

Magas	<p>Kiugrási szegmens: a szegmens iparágaiban még nem általánosan elterjedt az e-business, de várható, hogy a jövőben meghatározó hatása lesz az iparágra. Jelen vállalatai számára az e-business megoldások alkalmazása kiugrási lehetőséget biztosít és így a versenytársak közül való kiemelkedéshez vezethet. Pl.: szórakoztatás, közbeszerzés, gyógyszeripar</p>	<p>Stratégia szegmens: az itt található iparágak életében már jelenleg is meghatározó az e-business, a jövőben ennek fokozódása várható. Ezért az iparág vállalatainak szükségszerűen e-businessben kell gondolkodniuk, stratégiájuk alapvető elemévé válik az e-business. Pl.: zene- és könyvkiadás, bank és biztosítás, légi közlekedés</p>
Alacsony	<p>Kiegészítés szegmens: bizonyos iparágakban sem jelenleg, sem középtávon nem tűnik kulcsfontosságúnak az e-business. Ezen iparágak vállalatainak tevékenysége, folyamatai egy-egy részterületén ugyan megjelenik az e-business, de ez a hatás mindenképpen kisebb, mint az előző három szegmens esetén. E vállalatoknál inkább csak a stratégia implementációjánál kerül előtérbe az e-business. Pl.: acél- és alumíniumipar, papíripar, malomipar, kő-, anyag- és üvegipar</p>	<p>Elvárás szegmens: ezen iparágakban az e-business már most meghatározó szerepet játszik. Az iparági szereplők számára az e-business elvárást, az új belépők felé belépési korlátot jelent. Bár jelentős fejlesztések, innovációk nem várhatók az e-business alkalmazása terén ezekben az iparágakban, a funkcionális stratégiáknak fontos eleme marad az e-business. Pl.: autógyártás</p>

Alacsony

Magas

Az e-business iparágat befolyásoló hatása a jelenben

1. ábra

Az e-business iparágat befolyásoló hatása a jelenben és a jövőben

Forrás: Kápolnai-Nemeslaki-Pataki, 2002

Az előzőekben áttekintettük, mely területeken alkalmazzák a kis- és középvállalatok az információtechnológiát, mint a hatékony működés kulcsfontosságú tényezőjét. De nézzük meg, milyen nehézségek merülhetnek fel ezzel kapcsolatban.

Az it-projektekkel kapcsolatban felmerülő nehézségek

Bögel (2003) nyomán a következőket emelhetjük ki többek között az IT-projektek vonatkozásában. *Az informatikai beruházások más befektetési/beruházási alternatívákkal versenyeznek.* Az informatikai rendszerek belesimulnak, beleolvadnak a vállalat egyéb rendszereibe, folyamataiba, ahonnan szinte lehetetlen kihámozni őket egy önálló pénzügyi elemzés céljából. Van tehát egy óriási tétel a beruházási költségvetésekben és vagyonleltárakban, amit a gazdaságosság és a megtérülés szempontjából homály vesz körül. De szembe kell nézni egy másik jelenséggel is: *az informatikai projektek körében szokatlanul magas a kudarcok aránya.* Az integrált vállalatirányítási rendszer (Enterprise Resource Planning, röviden ERP) bevezetését célzó projektek sok esetben többre kerülnek és tovább tartanak a tervezettnél, a munka elakad, leáll, a telepített rendszert nem használják, vagy ha igen, az nem teljesíti az eredeti elvárásokat. Mivel magyarázhatjuk ezt a jelenséget? Ennek okai lehetnek különféle technikai problémák, a szoftverekben leképezhető folyamatok és a valós folyamatok közti nagy eltérések, vezetési és szervezési tényezők, a vezetők támogatásának hiánya. Kihívást, veszélyt jelenthetnek még a kkv-k számára az IT fejlődésével kapcsolatban: IT befektetésekhez szükséges tőke hiánya, lépéstartás az IT fejlődésével, IT szakemberek megszerzésének nehézsége stb.

A Standish Group CHAOS elnevezésű felméréseiben mintavételes eljárással évek óta vizsgálja az USA-ban az informatikai projektek eredményességét. Az évről évre kiadott CHAOS jelentések határozottan javuló, de egyébként elég gyászos helyzetről adnak tanúbizonyságot. 1994-ben az IT projekteknek csak 16%-a bizonyult sikeresnek, és bár ez az arány 1998-ban elérte a 26%-ot, 2000-ben is csak 28%-ig tudott felkúszni. A rendszerprojektek 30-45%-a zátonyra fut, még mielőtt befejezték volna. A Standish Group állítja, hogy a kisebb cégek IT projektjei, illetve a kisebb méretű projektek általában sikeresebbek a nagyoknál, minden bizonnyal az egyszerűségüknek, áttekinthetőségüknek köszönhetően. A CHAOS jelentések szerint az

informatikai projektek sikerességének feltételei az alábbiak, a fontosságukat jelző, összesen 100 pontot adó értékekkel együtt (Forrás: Bögel, 2003):

- a felhasználók bevonása (20 pont),
- felsővezetői támogatás (15 pont),
- világos üzleti célok (15 pont),
- tapasztalt projektmenedzser (15 pont),
- jól meghatározott mérföldkövek (10 pont),
- szilárd alapvető követelmények (5 pont),
- kompetens munkatársak (5 pont),
- szakszerű tervezés (5 pont),
- gazda-szemlélet (5 pont),
- egyebek (5 pont).

Az informatikai outsourcing lehetőségei, trendjei

Az imént említett nehézségek mérlegelésre készítetik a vállalatvezetőket, hogy megéri-e az információtechnológia alkalmazását házon belül megoldani, vagy inkább ezen feladatok ellátását részben vagy egészben külső szolgáltató cégre kell bízni. Érdeemes megfontolni az informatikai outsourcing⁵ lehetőségét, ha korlátozottak az erőforrások az IT-beruházásokra, ha nincs meg a beruházási döntésekhez a kellő szakértelem.

A „kihelyezhető” informatikai szolgáltatások kategóriái, trendjei

Az informatikai szolgáltatások palettája rendkívül széles képet mutat. A rendszerüzemeltetés, rendszerszervezés, rendszertervezés, projekt tervezés, a programozás, a WEB hosting⁶, a

⁵ *Informatikai outsourcing*: az IT-szolgáltatások egészének, vagy egy részének külső szolgáltatóval való megoldása a belső kapacitások igénybevétele helyett. Ez szoros partnerséget feltételez a vevő és a szolgáltató között, jelentősebb szolgáltatások outsourcingja stratégiai szövetségnek tekintendő.

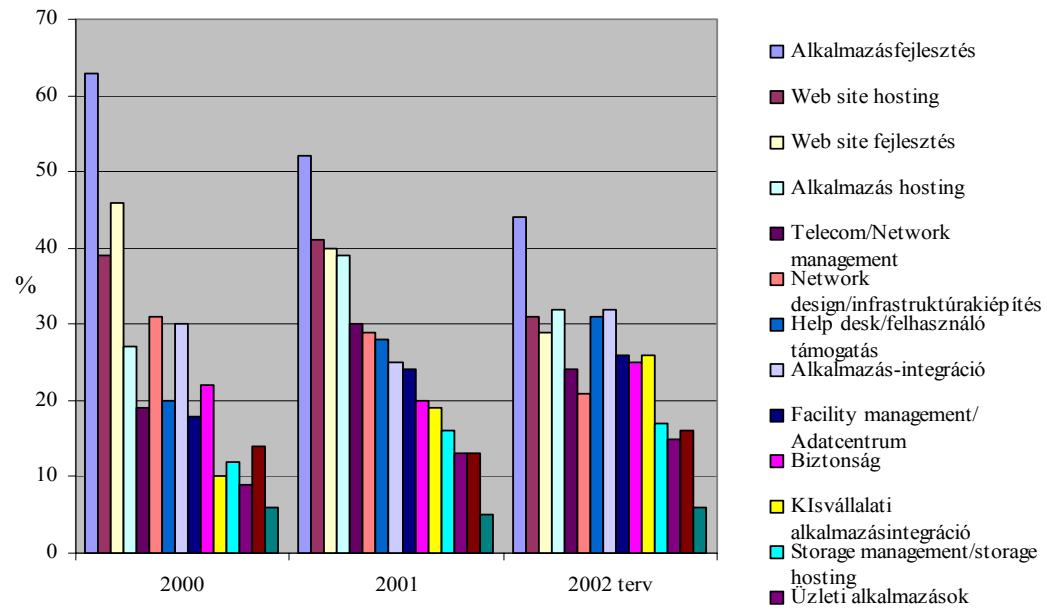
⁶ A *hosting-szolgáltatás* magába foglalja a nagyvállalati integrált vállalatirányítási szoftverek bérelt vonalon vagy a világhálón keresztüli elérhetőségét, a rendszer üzemeltetéséhez szükséges hardverek központi adatközpontban való működtetését és megteremti az alkalmazás-karbantartásához és ügyfélszolgálatához szükséges feltételeket. A szoftver tulajdonjoga az ügyfélé.

rendszerkarbantartás, az alkalmazás szolgáltatás⁷, alkalmazás fejlesztés, rendszer infrastruktúra tervezés, az üzemeltetés és felhasználó támogatás, a hardver és szoftvermegoldások, kommunikációtechnológiai megoldások, dokumentumkezelési megoldások, a rendszergazdai feladatok, az informatikus képzettségű munkaerő kihelyezése mind ezen szolgáltatások körébe tartozik. Ezek közül az informatikai szolgáltatások közül a legtöbb elvégezhető „outsourcing” által, azaz kihelyezhető. Az outsourcing is többféleképpen valósítható meg: Előfordul, hogy a kapacitás kihelyezése a külső vállalkozónak való eladásával történik, de olyan eset is van, amikor a külső vállalkozó csak bérlő az eszközöket a kihelyezőtől. Egy harmadik változat: a kihelyező egyszerűen megszabadul a berendezésektől, és a külső szolgáltatóra bízta a kihelyezett funkció eszközháttérének, infrastruktúrájának a megteremtését. Néha a berendezésekkel együtt a munkaerőt is kihelyezik.

A 2. ábra 2000-től 2002-ig mutatja a kihelyezett informatikai szolgáltatások arányát az összes kihelyezéshez viszonyítva⁸.

⁷ Az *alkalmazás-szolgáltatás* ezeken az elemeken kívül tartalmazza a szoftver licenc bérletét, a legjobb üzleti gyakorlatnak megfelelő megoldást, valamint a bevezetést, amelyet az adott üzleti területen jártas szakembergárda végez el. A hozzáadott érték ebben az esetben a vállalat üzleti folyamatainak optimalizálása. A legjobb üzleti gyakorlat az ügyfelek számára nemcsak költséghatékonyabb technológiai és alkalmazáshasználati lehetőséget tesz elérhetővé, hanem üzletviteli tanácsadóként a vállalat számára üzleti folyamatokat és szerepköröket definiál. Az alkalmazásslátogatás tehát egyszerre üzleti és információtechnológiai tanácsadás. A piaci tapasztalatok azt mutatják, hogy e két terület azonos bázison történő kezelése biztosítja a vállalatvezetők és döntéshozók részére egy integrált rendszer használatát, amely mindenkor naprakész információt nyújt.

⁸ Több szerző kutatási eredményeit vizsgáltam e tekintetben. A különböző szerzők kutatásai némiképp eltérő kategóriákat alkalmaznak, de észrevehető, hogy tendenciájukban azonos képet mutatnak. Így kiválasztva egy releváns kutatási eredményt, e tanulmányban csak ez kerül ismertetésre.

Forrás: Gerardo Tena, 2002
 2. ábra
 Kihelyezett IT-funkciók 2000-2002

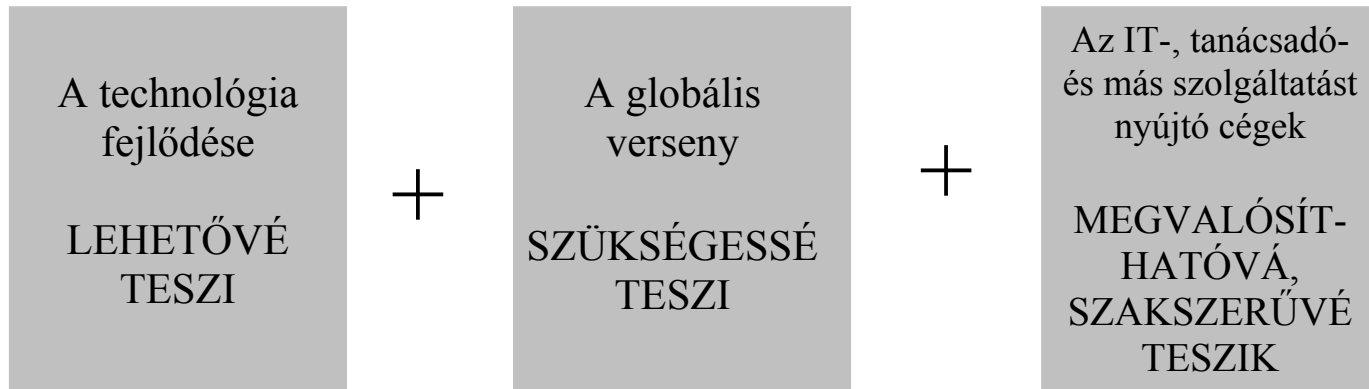
A 2. ábrából látható, hogy 2000-ről 2002-re a hangsúlyok némiképp eltolódnak, csökken (de még mindig domináns!) az alkalmazásfejlesztés és a Website fejlesztés kiugró súlya, és növekedésnek indulnak más területek kihelyezési megoldásai is.

A szakirodalom eddigi tanulmányozása során az derült ki számomra, hogy még mindig nem egyértelmű az üzleti élet, a vállalati szféra outsourcinggal kapcsolatos állásfoglalása. Számos érv szól mellette, de több probléma is felmerül a tevékenység kihelyezéssel kapcsolatban, ami felett nem szabad szemet hunyni⁹.

Mindezek ellenére a végső következtetés az, hogy mivel az outsourcing mögött *korszakformáló gazdasági és technológiai erők mozognak*, a kihelyezési trend további erősödése várható, az outsourcing további erősödését prognosztizálhatjuk.

Mi lehet ennek az oka? →

⁹ Az *IT-outsourcing előnyök* az ügyfél számára (forrás: www.hostlogic.hu): Nincs hardver-beruházási igény, nem kell megvásárolni az alkalmazás licencét, nincs utólagos, pótlólagos hardverbővítési igény az ügyféllel szemben, a szoftververzió-váltásokat átvállalja a szolgáltató, nem kell alkalmazni kvalitatív számítástechnikai szakembergárdát, nem kell súlyos tanácsadói díjért ügyfélszolgálatot biztosítani, mivel a bérleti konstrukcióban a szolgáltatás havidíjért vehető igénybe, így a vállalatok költségeik között tarthatják nyilván ezen kiadásait, amely többek között az esetleges adómegettakarítás lehetőségét teszi elérhetővé. Az ügyfél magasabb szintű, integráltabb szolgáltatáshoz jut a következők által: az eddig csak nagyvállalatok számára megengedhető világszínvonalú alkalmazások a kis- és középvállalatok számára is elérhetővé válnak, az Internet általi mobilitással bárholnan elérhetővé válik a rendszer, a szolgáltatás méretezhetősége, a mindenkori legfrissebb alkalmazásverzióhoz való hozzáférés, a mindig megfelelő hardverpark biztosítása a szolgáltató által, magas szintű adatbiztonság. Az *outsourcing hátrányai* (forrás: Drótos, 1995) esetleges költségnövekedés, az elavult technológiához való hozzájárulás veszélye, a szolgáltatást igénybe vevő cég üzleti folyamataival kapcsolatos szakértelem hiányossága, a szerződések hosszú futamideje bizonytalanságot és rugalmatlanságot visz a kapcsolatokba, a bizalmas információk illetéktelen kezekbe jutásának veszélye, a szállító esetleg nem érti meg a vevő céljait, érdekeit, esetleg nem tud igazodni a cégek sajátos igényeihez, a külső vállalkozás megbontja a vállalat integritását, a cég elveszíti az ellenőrzést a fölött a tevékenység vagy funkció fölött, amelyet másra hárít, és nehéz elválni a külső cégtől.

3. ábra
A kihelyezési trend erősödésének okai

A következőkben tekintsük át néhány hazai felmérés eredményét a hazai kis- és középvállalkozások „outsourcing-hajlandósága” vonatkozásában.

Drótos-Szabó (2001) többek között e kérdésben végzett felméréséből az derül ki, hogy az általuk vizsgált minta vállalatai meglehetősen érdektelennek (vagy tudattalannak) mutatkoznak a tevékenység-kihelyezéssel kapcsolatban. A vizsgált vállalatok túlnyomórészt a kizárólagosan házon belüli megoldást preferálják, illetve a külső szolgáltatást igénybevevő vállalatok között is azok vannak többségben, amelyek informatikai tevékenységük csak negyedét-felét végeztetik másokkal

1. táblázat

Külső informatikai szolgáltatás igénybevétele a múltban, a jelenben és a jövőben

Külső informatikai szolgáltatás igénybevétele a múltban, a jelenben és a jövőben			
A külső partnerek bevonásának mértéke	A külső szolgáltatást igénybe vevő vállalatok a válaszolók százalékában		
	3 évvel ezelőtt	Jelenleg	3 év múlva
Csak saját kapacitás	77,6%	79,9%	72,8%
Kevés idegen kapacitás	8,6%	8,5%	13,6%
50% idegen – 50% saját	8,6%	8,1%	8,9%
Sok idegen kapacitás	2,6%	2,1%	2,6%
Csak idegen kapacitás	2,6%	1,3%	2,1%
Összesen	100%	100%	100%

Forrás: *Drótos-Szabó*, 2001

Az MKIK GVI 2001-es felmérését tekintve (a kis- és középvállalkozásokra átdolgozva):

- Az adatok szerint csak a vállalkozások 26,2%-a alkalmaz főállású számítástechnikust. Természetesen a vállalat nagysága és profilja ebből a szempontból meghatározó. A nagyvállalatok ma már nem boldogulnak saját informatikusok nélkül, körükben majdnem 90% azok aránya, amelyek főállású informatikust alkalmaznak. A kisebb és közepes cégek többsége azonban nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy mindig kéznél legyen a számítástechnikus. A felmérés alapján látható, hogy a kis- és középvállalkozásoknak csak 20,9%-a alkalmaz főállású számítástechnikust.
- Ez persze még egyáltalán nem jelenti azt, hogy a főállású számítástechnikussal nem rendelkező cégek kevesebb gondot fordítanak erre a területre, hiszen a piacon számos olyan cég van, amelyik szerződéses rendszerben vállalja számítógépek – és hálózatok – karbantartását, fejlesztését, általánosságban az informatikai tevékenységek elvégzését
- Általában is jellemző, hogy a cégek jelentős része (majdnem fele) állandó szerződéses kapcsolatban áll számítástechnikai cégekkel különböző informatikai feladatok ellátására. A szerződéses kapcsolat jellege rendszergazdai tevékenység, szoftver-fejlesztés, belső információs rendszer kialakítása és egyéb számítástechnikai terület lehet. A külső céggel való általános rendszergazdai szerződés az 5-50 számítógéppel rendelkező vállalatoknál jellemző. 5 számítógép alatt nem éri meg állandó szerződést kötni a gépek karbantartására, 50 gép felett pedig már olyan nagyságrendű vállalatról van szó, hogy ezt a tevékenységet maga is elvégzi (*MKIK GVI, 2001*).

Látható, hogy a MKIK GVI felmérése némiképp optimistább képet mutat az informatikai outsourcing igénybevétel tekintetében.

Felhasznált irodalom

1. Bálint A.: A magyar kis- és középvállalkozások jövőképeinek jellemzői. *Vezetéstudomány* XXXIII. Évf. 2002. 1. szám
2. Bögel Gy.: Adalékok az informatikai beruházások üzleti értékeléséhez. *CEO menedzser*, 2003. június
3. Bögel Gy.: Veled és nélküled – outsourcing az informatikában
4. Bögel Gy.-Krauth P.-Szlankó J.: Magyar Gazdasági Informatika: Közelebb az aranykorhoz? VIII. Országos Neumann Kongresszus, 2003
5. Bögel Gy.-Krauth P.-Szlankó J.: KFKI kaleidoszkóp
6. Csóti G.: Az információs robbanás hatása a vállalatok működésére. *Gazdaság-Vállalkozás-Vezetés*
7. Drótos Gy.: Vissza a jövőbe? Outsourcing az információtechnológiai szolgáltatások körében. *Vezetéstudomány*, 1995. 12. szám
8. Drótos Gy. – Szabó Z.: Vállalati informatika Magyarországon az ezredfordulón –Mítosz és valóság. *Vezetéstudomány* 2001. 32. Évf. 2. szám
9. Fülöp Gy.-Hernádi L.-Kovács Z. Cs.: Az üzleti folyamatok elektronikus dokumentumainak kezelése. *Vezetéstudomány*, 2003. 03. szám
10. Gábor A.: *Információmenedzsment*. Budapest, Aula Kiadó, 1997
11. Kápolnai A. – Nemeslaki A. – Pataki R.: *E-business – stratégia vállalati felsővezetőknek*. Budapest, Aula Kiadó, 2002
12. Kacsukné Bruckner L. – KISS, T.: *Bevezetés az üzleti informatikába. Amit a sikeres üzletembernek tudnia kell*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002.
13. MKIK GVI 2001-es felmérése
14. Pálincás J.: *Vállalkozások szervezése*. Gábor Dénes Főiskola Budapest, 2000.
15. Tordai B. *Optimális IT-outsourcing*. *IT-Business Magazin*, 2002
16. Willot P. H.: Az információ költségkihatásai. *Vezetéstudomány*, 1992. 2. szám
17. www.outsourcing.lap.hu
18. www.idc.hu
19. www.kfki.hu
20. www.outsourcingcentral.com
21. www.outsourcing-center.com

**A MEZŐGAZDASÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK
INFORMÁCIÓSZERZÉSI LEHETŐSÉGEI
ÖSSZEFÜGGÉSBEN AZ EU INTEGRÁCIÓS
FOLYAMATTAL**

Szűcsné Szaniszló Zsuzsa

egyetemi tanársegéd

Miskolci Egyetem, Gazdálkodástani Intézet

Az Európai Unióhoz való csatlakozás óriási lépést jelentett Magyarországnak számára. Azonban ahhoz, hogy kihasználhassuk a csatlakozás pozitívumait, számos területen kellett, illetve kell fejlődést produkálnunk. Az agrár szektort különösen érintik a tagállammá válás hatásai, mivel az EU-ban a mezőgazdaság a leginkább támogatott, illetve szabályozott szektor. A tanulmány összefoglalja a magyar mezőgazdasági kis- és középvállalkozások információszerzési lehetőségeit, illetve az e területen még elvégzendő feladatokat.

The EU accession has meant a significant step for Hungary. Although, in order to make the most out of it, we had and we have to develop in many fields. The impact of getting a member-state affect particularly the agricultural sector, because this sector is the most supported and regulated one within the EU. This study sums up the facilities of acquiring information and also the work to do in the agricultural sector.

Der EU-Beitritt bedeutete einen wichtigen Schritt für Ungarn. Um die Vorteile des Beitrittes auszunutzen zu können, mussten bzw. müssen wir auf mehreren Gebieten eine Entwicklung schaffen. Ab dem 1. Mai 2004 wurde Ungarn zu einem Mitgliedstaat, dessen Wirkungen das Agrarsektor besonders berühren, weil die Landwirtschaft in der EU das meistens unterstützte, geregelte Sektor ist. Diese Studie zusammenfasst die Möglichkeiten für die Informations-Erwerbung von den ungarischen Klein- und Mittelunternehmungen, und die auf diesem Gebiet noch erliegenden Aufgaben.

Bevezetés

A magyar agrárgazdaság fejlődési pályáját az elmúlt években alapvetően meghatározta az Európai Unió tagságra való felkészülés. A csatlakozással az agrárpiacon szereplői számára közel 400 millió különösen igényes fogyasztói piac nyílik meg. A magyar agrárgazdaság ezen kedvező lehetőségeket kihasználhatja, ehhez azonban szükség van az utóbbi évtizedben elmaradt beruházások miatti fejlesztésekre, a kereskedelmi, finanszírozási és egyéb feltételek korszerűsítésére. Az Európai Unió csatlakozásra való felkészülés keretében át kell venni az Unió joganyagát, rendelkezünk kell a jogérvényesítést biztosító intézményrendszerrel az Unió szabályozás végrehajthatósága érdekében.

Néhány fontosabb adat a hazai mezőgazdaságról

A mezőgazdaság az elmúlt évek súlyos megpróbáltatásai ellenére, még napjainkban is őrzi viszonylag stabil gazdasági pozícióját, a jó belső ellátás mellett fönntartott exportorientációját, pozitív külkereskedelmi szaldóját. Mindezek mellett a mezőgazdaság, illetve az egész élelmiszergazdaság fokozatosan csökkenő aránnyal részesedik a GDP-ből és a foglalkoztatottaknak is mind kisebb hányada keresi meg kenyerét az agrárszektorban. A '80-as évektől az ezredfordulóig a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből körülbelül 10%-kal csökkent, a foglalkoztatás 18%-ról 7% alá csökkent, és az export részesedésben is jelentős visszaesést „produkáltunk”. (1. táblázat) *A mezőgazdaság „kiemelkedő szerepe” tehát fölöttebb viszonylagos, semmiképpen nem azt jelenti, hogy az agrárszektor lenne a gazdaság, vagy akár csak a termelő szféra egyik legjelentősebb ágazata. Az azonban egyértelmű, hogy az általános fejlettségi szinthez képest Magyarországon mindig is fokozott szerepet játszott a mezőgazdaság, s ez lényegesen a jövőben sem módosulhat.*

Az agrárgazdaság kitüntetett szerepéről való lemondásunk ugyanis az egyik versenyképes, számottevő *komparatív előnyöket* is hordozó gazdasági ágról való részbeni lemondást jelentené, anélkül, hogy ezt bármivel is kompenzálni lehetne.

Magyarország – némi túlzással szólva – nem csak a legutóbbi években fedezte fel magának az EU-t, hanem exportőrként régóta „otthonosan”

mozog e piacon. A kivitelnek évtizedek óta mintegy fele a mostani tagországokba irányul.

1. táblázat
A magyar mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban (%)

	GDP	Foglalkoztatottak	Import	Export
1991	7,8	11,9	-	-
1992	6,5	11,3	-	-
1993	5,8	9,1	6,4	22,4
1994	6,0	8,7	7,3	21,7
1995	5,9	8,0	6,3	22,7
1996	5,8	8,3	5,2	17,4
1997	5,2	7,9	5,1	15,0
1998	4,9	7,4	4,7	12,1
1999	4,2	7,2	3,5	9,2
2000	3,6	6,6	3,2	8,0
2001	3,8	6,3	3,4	8,3
2002	3,3	6,2	3,5	7,7

Forrás: KSH 2002

Magyarországi versenyelőnyök az EU elvárásokhoz viszonyítva

Magyarország a következő területeken rendelkezik *versenyelőnnyel* az Európai Unióval szemben:

- ökopotenciál,
- szaktudás,
- a mezőgazdasági termelés tradíciói.

Magyarországon a mezőgazdasági termelés (és részben a rá épülő feldolgozóipar) mindenekelőtt az ország kitűnő, s csaknem egyedüli természeti kincsének, a bőséges és jó minőségű termőtalajának, klimatikus adottságainak és munkaerő-állományának közepes mértékű kihasználásán alapul.

Európában hazánk egyike azon kevés országoknak, ahol *a mezőgazdaságilag hasznosított területek aránya rendkívül magas*. Az agrártermékek széles skálájának termesztését lehetővé tevő kedvező földrajzi viszonyok mellett további előnyöket jelent a munkaerő szakképzettsége és a lakosságnak a mezőgazdasági tevékenység iránti

szeretete. Mindezen pozitív tényezőknek köszönhetően a magyar mezőgazdaság tradicionálisan exportorientált és nyitott a nemzetközi folyamatokra.

Klimatikus adottságaink jobbak az északra fekvő hűvös és napfényben szegény országoktól, de kedvezőbbek a száraz, déli országoknál is, ahol nagyobb az öntözési igény. A nyugati csapadékos, hűvösebb országokhoz képest napsugárzásból adódó előnyünk van.

Magyarország összes területének 51,7 %-a jól művelhető szántó és kert, míg ugyanez az arány az EU-15 átlagában csupán 23 %. (FVM, 2001) Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy ha az Európai Unióban lévő legalacsonyabb földárakkal számolunk, körülbelül 1700-1800 milliárd forint többlet termelői tőkével rendelkezünk. Tehát amikor az ágazat ügyeit érintő döntés születik, akkor ez a döntés ilyen magas értékű természeti kincset érint. Országunknak nincs még egy ilyen értékű többlet természeti kincse és adottsága az Unió tagállamokkal szemben.

Képzés, szakképzés

Az ágazatban dolgozók számára vannak olyan alapvető ismeretek, amelyek megléte nélkülözhetetlen mind a mezőgazdasági tevékenység folytatásához, mind pedig a rendszerek szolgáltatása információk értelmezéséhez, hasznosításához. Ezeket az ismereteket biztosítja a képzés, illetve szakképzés.

Az agrárágazat integrálódásának lényeges kérdése a szakemberek felkészítése, amely nem nélkülözheti az általános műveltségi alapokat, hiszen attól elszakítva nem fejlődhet. Az általános képzés, az általános művelődés és a szakképzés egymásra épülését kellene hazánkban is megteremteni. Az Unió Fehér Könyvében leírt egész életen át tartó tanulást (life-long learning) pedig komolyan kellene venni, nem pedig csak divatos szólamként hangoztatni. *A magyar agrároktatás* hosszú múltra tekint vissza, így ezen a területen is bőven vannak hagyományaink és tapasztalataink.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás kérdésében kiemelt szerepet kapott az agrárgazdaság az elmúlt időszakban csatlakozott országoknál. Az agrárágazat az, amely a legtöbb fejlődést okozta, ez tehát nem magyar sajátosság. A kérdés súlyát mutatja az is, hogy míg az összes harmonizációs joganyag 60.000 oldalt tesz ki, addig ebből mintegy 30.000 oldal, tehát a fele az agrárgazdaságra vonatkozik. A probléma érthető, hiszen még egy iparilag fejlett országban is a lakosság jelentős

részét alkotja a mezőgazdasági környezetben, a vidéken élő népesség. Ebből a szempontból Magyarország még inkább speciális helyzetben van, hiszen nem rendelkezünk olyan ásványi kincsekkel, amelyekre az ország fennmaradását biztosító ipar épülhetne. Ökológiai adottságaink az agrártermelésre adnak rendkívül nagy lehetőséget, amelyet az ország jövője érdekében ki kell használni. Tudomásul kell venni, hogy a további fejlődés lényeges eleme az agrárágazat és a sokat emlegetett „szürkeállomány”. E két területen nagyon jó lehetőségeink vannak, de ennek fejlesztéséhez, kiaknázásához az oktatás területén még többet kell tenni.

A nemzetközi szakértők a magyar oktatásügyet megfelelőnek ítélik, ezen belül az agrároktatás színvonalát is pozitívan értékelték. Statisztikai adatok azt mutatják, hogy szinte valamennyi szakmai területen - a kiadott okleveleket tekintve - elegendő szakember áll rendelkezésre. A gond azonban ott jelentkezik, hogy a képzett szakemberek közül sokan elhagyják az agrárterületet, vagy akik a korábbi képzési rendszerekben tanultak, még nem foglalkoztak azokkal a szakmai kérdésekkel, amelyek a mai, vállalkozásokra épülő világban szükségesek lennének. Így kiegészítő ismeretek nyújtására van szükség. Ezen új ismeretek átadását *tanácsadás* útján is meg lehet oldani. A szaktanácsadás új ismeretek átadásával segíti a gazdálkodókat problémáik kezelésében, tehát oktatási tevékenységként értelmezhető. Az oktatás színvonala pedig attól függ, hogy mennyire képes a tanácsot kérőben a hatékony gazdálkodás iránti igényt felkelteni. Tehát a szaktanácsadás olyan *szellemi szolgáltatás*, melynek értéke és gazdasági haszna van.

A tanácsadásnak mindig igazodnia kell a felhasználók szakmai felkészültségéhez, legyenek azok felsőfokú végzettséggel rendelkezők, vagy szakismerettel egyáltalán nem bírók. A tanácsadás eredménye a felhasználók oldalán abban nyilvánul meg, hogy a kapott ismeretek mennyire könnyítik meg a döntéshozatalt, a különféle módszerek, eljárások, eszközök kiválasztását, a végrehajtást, a termékek áruvá alakítását, valamint értékesítését.

Annak kérdése, hogy a szaktanácsadás mely formáját választják, már másodlagos. A fejlett országokban általában egymás mellett létezik az államilag szervezett és finanszírozott, illetve a piaci alapú szaktanácsadás.

A legnagyobb gondot a magyar szakmai képzésben az okozza, hogy a gyakorlatorientáltság helyett inkább az elméleti oktatásra helyezik a

hangsúlyt. A gyakorlati képzés feltételeinek megteremtését nehezíti, hogy az üzemek átalakulása, a privatizáció miatt a kezdő üzemek, ahol a stabilitás még nem biztosított, nem szívesen fogadnak tanulókat, hallgatókat.

A mezőgazdasági szakképzés sokáig nem tartozott a divatos területek közé, és ma is sok a hátrányos helyzetű fiatal, vagy az úgynevezett peremcsoportba tartozók közül jelentkezés az iskolákba. A kimaradottak részére a felnőttoktatás keretében kell megtalálni az ismeretbővítés formáit, de nem csak a szakmai ismereteket kell pótolni, hanem az *általános műveltségi* hiányosságokat is. Ennek különös jelentősége van a mai világban, amikor az országban megváltozik a termelő feladata. Munkája a hagyományos paraszti tevékenység mellett nagyon sok kiegészítő tevékenységgel bővül, folyamatosan jelentkeznek az új igények: minőségi piac, feldolgozottsági fok növelése, nemzetközi kapcsolatok, pénzügyi ismeretek, beruházási lehetőségek, pályázatok.

Az Európai Unióhoz történő közeledés lehetőséget teremt arra, hogy jobban megismerjük a tagországok agrárképzéssel kapcsolatos oktatási rendszerét, megismerjük a szakképzés tartalmi elvárásait, követelményeit. A csatlakozást megelőző vizsgálatok azt mutatják, hogy oktatási rendszerünk, az oktatást érintő törvények és jogszabályok alkalmasak a korszerű képzés folytatására és a további kapcsolódásban a szakképzési rendszer felépítése nem jelent akadályt.

Az EU tagországai rendkívül nagy súlyt fektetnek a képzésre, a szakképzésre, a szakemberek, dolgozók felkészítésére. A tagországok képzési rendszerük kialakításához szabad kezet kapnak. Nincs tehát uniformizálási kötelezettségünk, nem kell mechanikusan átvenni egy másik ország agrár-oktatási rendszerét, de természetesen minden tapasztalatot és minden eredményt érdemes felhasználni.

Agrárstatisztika és –informatika

Mindazon agrárpolitikai eszközök működéséhez, amelyek együttesen szabályozzák az EU mezőgazdaságát, a megbízható statisztikai és információs rendszer alapfeltétel. Az EU agrárgazdaságának irányítása hatalmas mennyiségű, pontosan egyeztetett előírásoknak megfelelő információ szabályozott áramlásán alapszik.

Az információs csatornák kölcsönösen összekötik a tagországokat az Unió döntést hozó központjaival. Az ezen információk alapján hozott

döntések komoly előnyöket, illetve súlyos hátrányokat jelenthetnek az érintett országoknak. Ezért az adatok hitelességével, megbízhatóságával és összehasonlíthatóságával kapcsolatos előírások betartása nemcsak nagyon szigorú követelmény, hanem elemi érdeke a tagoknak és a belépni szándékozók számára is.

A mezőgazdasági információs szolgáltatás fő célja a vidéki népesség életszínvonalának emelése azáltal, hogy javítja a termelés hatékonyságát, így növeli a bevételeket. Ezen cél megvalósítását szolgáló tényezők:

- információ: termelőknek nyújtott szolgáltatás a piaci helyzetről, valamint a korszerű, hatékony technológiákról;
 - információ terjesztése: technológiai újítások alkalmazása a mezőgazdaságban;
 - tanácsadás: termelői tevékenység hatékonyabbá tételéhez;
 - oktatás: mezőgazdaságban dolgozók tudásának fejlesztése.
- (Vajdáné, 2001)

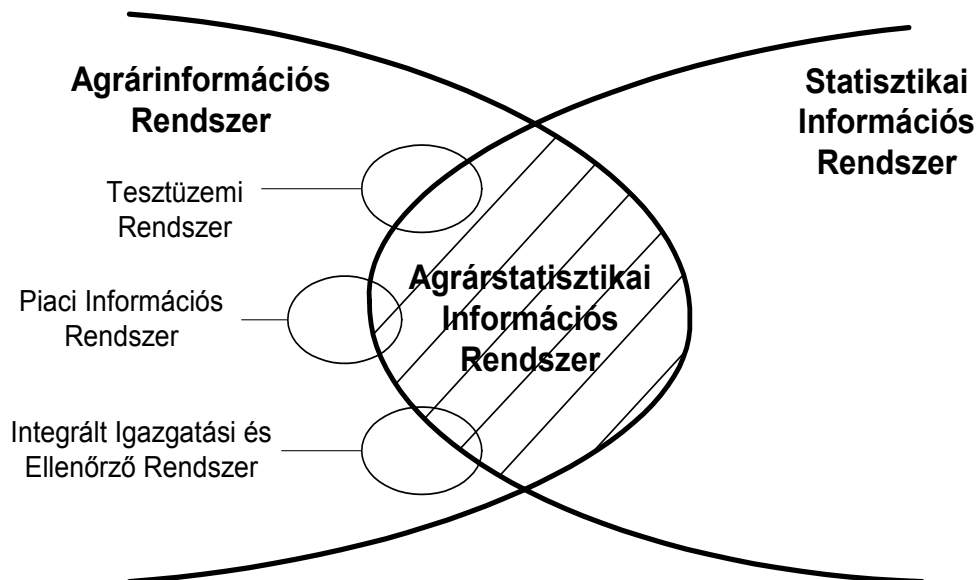
Hazánk számára a tagság előnyeinek valóra váltásához az agrárinformációs rendszer kifejlesztése és működése alapvető feladat.

Az információs rendszernek szolgálnia kell:

- a gazdaságpolitikai döntések, beleértve az Unióval folytatott tárgyalások megalapozását szolgáló gazdasági és jövedelemadatok bázisának felépítését;
 - a megbízható EU-konform mezőgazdasági statisztikai rendszer megteremtését, az üzemi regisztrációt;
 - a piaci információs rendszer működését a keresleti-kínálati viszonyokra érzékenyen reagáló termékpiacok esetében;
 - az európai régióban előírt és standardnek tekintett hatósági és minőségi követelmények adminisztrációs feltételeit;
 - a kutatás, az oktatás és a szaktanácsadás igényeit.
- (Wittmann, 1999)

Az EU - nem vállalati - agrárinformációs rendszere lényegében három „alaprendszerre” - az „EUROSTAT”, a „FADN” (Farm Accountancy Data Network) és a „MIS” (Market Information System) rendszerekre - épül. (1. ábra) Ezek már részben a magyar agrárinformációs struktúrában is megtalálhatók, de működésük, feltételrendszerük, hatókörük és főként az általuk nyújtott szolgáltatásaik még nem

felelnek meg az EU követelményeinek, sőt már a mai és egyre szaporodó igényeknek sem.

1.ábra

Az agrárstatisztikai információs rendszer

Forrás: Horváth, 2003

Nyilvántartási rendszereinket három vonatkozásban is összhangba kell hoznunk az EU-belivel:

- szakmai, tartalmi területen;
- az adatgyűjtési kör és a fegyelem;
- valamint a nyújtott szolgáltatások és hozzáférhetőségük tekintetében.

Az agrárágazat információs rendszerének fejlesztésekor szembe kell néznünk azzal a körülménnyel, hogy a kialakult magángazdaságok még nyilvántartást sem vezetnek tevékenységükről, a nyilvántartási fegyelem laza, a feketegazdaság tért nyer a gazdasági társaságok körében is (amire többek között az egyenlőtlen verseny rá is

kényszerít). Mindemellett az agrárágazatban világszínvonalon termelő vállalatok is vannak, amelyek saját helyzetüknek és körülményeiknek megfelelő minőségű és mennyiségű, de több területen nem EU kompatibilis nyilvántartási rendszereket alakítottak ki és működtetnek. Kettős tehát a feladat. *Egyrészt* hosszú éveken keresztül jól működő nyilvántartási rendszereket kell átalakítani a korábbi nagyüzemeknél az EU követelményeinek megfelelően (pl. a fedezetszámítást - is - lehetővé tevő számlakezelési rendszer kell), *másrészt fel kell készülnünk az EU-ban elterjedt nyilvántartások bevezetésére a magángazdaságokban*. Ez utóbbi alighanem kemény - részben politikai töltetű - ellenállásba ütközik majd, s új apparátusok létrehozását is igényli.

Magyarországnak csak az agrár-nyilvántartási rendszer harmonizálását szabad felvállalnia, a nyugat-európai rendszer teljes adaptálását nem. Tekintettel kell lennünk ugyanis a magyar agrárstruktúra hosszú távon is fennmaradó sajátosságaira, nevezetesen a nagy- közép- és a kisüzemek léteire és az ebből fakadó igényekre (többek között a nagyobb pontosság és részletesség iránti követelményekre, melyeket a jogi személyiségű vállalatoknak kötelező is betartaniuk).

Napjaink információs rendszerének egyik gyengéje az *adatgyűjtési és a továbbítási fegyelem lazulása*. Az orvoslás leghatékonyabb módja az információs rendszer működtetésével kapcsolatos jogok és kötelezettségek tisztázása, törvényi szabályozása, a rendszer elemeinek koordinálása és átláthatóvá tétele.

Az adatgyűjtési rendszer csak akkor válhat be, ha a közreműködők munkáját világosan definiált fogalmakkal, eljárásokkal, normatív tervezési adatbázisokkal segítik. Magyarországon még megoldatlan az egységes terminológia használata, illetve a normatív adatgyűjtemények közrebocsátása. Ezeket a problémákat nálunk alábecsülik, pedig létfontosságúak az információs rendszer működőképessége szempontjából. Az érdekelt intézmények összefogásával mielőbb meg kell kezdenünk az idevágó munkákat.

A magyar és a nyugat-európai mezőgazdasági statisztika közti leglényegesebb eltérés - amely az összehasonlíthatóságot számos esetben gátolja - *a gazdaságok osztályozási rendszerében* van. A reprezentatív adatszolgáltatói kör kiválasztása az EU-beli üzemek egységes osztályozási szisztémájára épül. Ez a kérdés nálunk jelenleg a teljes körű gazdasági regiszter hiánya és az osztályozási szempontok kialakulatlansága miatt megoldatlan. 1999-ben sor került ugyan a teljes

körü mezőgazdasági gazdaságszerkezeti összeírásra, de ez sem teremti meg az Európai Unió módszerének megfelelő csoportosítási szempontok (körzet, gazdasági méret és termelési irány) érvényesítésének lehetőségét.

E problémakör megoldásához szükséges:

- Magyarország statisztikai területi egységeinek kialakítása (természetesen az EUROSTAT-tal egyeztetve);
- a körzetenként és ágazatonként differenciált standard fedezeti hozzájárulások meghatározása; és mindezek alapján
- az EU koncepciójának megfelelő fő termelési irány szerinti gazdaságtípusok felállítása. (Wittmann, 1999)

Néhány EU tagország példája alapján Magyarország esetében is hasznos lenne, ha törvény kötelezné a kormányzatot a mezőgazdaság helyzetét évente értékelő statisztikai jelentés parlamenti beterjesztésére. Ebben különös figyelmet kell kapnia a jövedelmi helyzet vizsgálatának és a más szakágazatokkal történő összehasonlításnak. Ebből a célból a rögzített üzemi adatokat statisztikai módszerrel kell értékelnünk, hogy a fejlődésről, a meghozott vagy meghozandó intézkedésekkel összefüggésben véleményt lehessen alkotni.

Célirányos, hatékony információs rendszer ma már nem képzelhető el az információ-technológia korszerű módszereinek alkalmazása nélkül. Ezért a hardver-szoftver lehetőségek és fejlesztési irányok felvázolásánál tekintettel kell lennünk arra, hogy a fejlesztési koncepció vegye figyelembe az európai országokkal kialakuló új típusú együttműködés követelményeit, az egyesült Európában létrejött szabványosított rendszereket. Mindezek mellett építenünk kell a hazai információs infrastruktúra fejlesztési tapasztalataira is.

A magyar mezőgazdaság *infokommunikációs fejlesztésében* a legfontosabb területek a következők:

- információs rendszer egységessé tétele,
- intézményfejlesztés,
- vidékfejlesztés,
- földnyilvántartás,
- kormányzati információs szolgáltatás,
- agrárinformatikai képzés fejlesztése. (Vajdáné, 2001)

Az EU-konform informatikai rendszer kialakításának feltétele, hogy pontos információk álljanak rendelkezésre az agrárgazdaság piaci

szereplőiről, azok földterületéről, ültetvényeiről, hozamairól, termeléséről, stb. A feladatot a KSH-val szorosan együttműködve kell a mezőgazdasági tárcának ellátnia.

Ágazati szintű (makroökonómiai) gazdasági információs rendszer

Ez a rendszer EU-konform módon mérlegszerű összeállítást ad a mezőgazdaság termékeiről, ráfordításairól és jövedelmeiről makroszinten, az ágazat egészére vonatkozóan. Működtetése az EU-tagországok számára kötelező.

Üzemgazdasági (mikroökonómiai) közhasznú adatokat tartalmazó információs rendszer

A mezőgazdasági statisztikai rendszer mellett az EU-tagországokban a tesztüzemi hálózat a primer adatgyűjtési rendszer másik meghatározó eleme. A rendszer azt a célt szolgálja, hogy az output információk alapján megítélhetővé váljon az ágazat, illetve ennek részeként a termelők termelési irány, régió, üzemforma, stb. szerint képzett csoportjainak jövedelmi helyzete.

Az agrárágazat közérdekű információs rendszer

Feladata a magánvállalkozói szektor termelési szerkezetének, vagyoni helyzetének, költség-jövedelem viszonyainak feltárása.

Piaci információkra alapuló közhasznú informatikai rendszer

Alapvető feladat, hogy tájékoztatást adjon a termelőtől a fogyasztóig a hazai és külföldi piacok keresleti-kínálati viszonyairól, továbbá információkat szolgáltatson az agrárpiacok szabályozásában résztvevő hivatalos szervezetek, intézmények részére.

Az agrár-külkereskedelem információs rendszere a vámstatisztikákra épülve nyújt ismereteket az export-import forgalom alakulásáról, árakról, stb.

Állami Támogatási Monitoring információs rendszer

Az EU-ban az állami támogatási rendszerek biztosítják az adófizetők pénzéből történő kifizetésekkel történő elszámolást. Ennek megfelelően Magyarországon is ki kell alakítani egy olyan *ellenőrző rendszert* (informatikai infrastruktúra, személyi feltételek), amelyen keresztül megoldható a támogatások lehívásának folyamatos figyelése, ezáltal az EU és WTO kötelezettségek betartása és nem utolsósorban a *támogatási rendszer hatékonyságának* megítélhetősége.

Nemzetközi adatszolgáltatási információs rendszer

Feladata az OECD, WTO és Brüsszel részéről felmerülő kérdéskörrel kapcsolatos koordinált adatközlés, szolgáltatás szervezése, lebonyolítása.

Az előbbieken vázolt rendszerek kiépítése több tárcát érintő kormányzati szintű feladat.

Mindezek mellett jelentős feladat, hogy az EU gyakorlatában már alkalmazott *térkép alapú információs* (térinformatikai) *rendszerek* bevezetése mind az agrárirányítás döntéshozó és döntési szintjein, min a gazdálkodási folyamatokkal összefüggő igazgatásban és ellenőrzésben, valamint az erőforrások és agrárkörnyezet térségi, helyi és idő szerinti állapotának nyomon követésében.

Létre kell hozni az FVM térkép alapú, tulajdonosi parcella mélységű információs keretrendszerét. A feladat keretében meg kell indítani:

- az EU (és OECD) nomenklatúra és jelentési igényeit biztosító földhasználati monitoring rendszer kialakítását és bevezetését;
 - az EU harmonikus agrárkörnyezet-gazdálkodás és a környezetileg érzékeny térségek lehatárolása és megfigyelése céljából az ország 1:50000 méretarányú felszigorítási adatbázisának létrehozását;
 - 1999-től az országos szántóföldi növényterületi felmérésen alapuló, állapotkövető és mennyiségi előrejelzést biztosító növénymonitoring rendszer operatív működését;
 - a földpiac élénkítését eredményező földhitel- és piaci monitoring rendszer kialakítását;
 - a természeti adottságokat már térinformatikai alapon kezelő új, korszerű földértékelési rendszer előkészítését.
- (Kapronczai, 1999)

A munka 2004. első felében elkezdődött, jelenleg folyik a parcellák beazonosítása.

A csatlakozáshoz, a teljes jogú tagsághoz szükséges agrárstatisztikai és információs rendszerek létrejöttét a pénzügyi és technikai feltételek hiánya mellett Magyarországon nehezíti az adatszolgáltatásban való érdektelenség. Ez utóbbit rövid távon meg lehet változtatni, ha a támogatások nyújtását megfelelő rendszerességű és részletezettségű adatszolgáltatáshoz kötjük úgy, mint ahogy ez az EU-ban már régóta működik.

A fenti célok megvalósításához az adatgyűjtés és a szolgáltatás törvényi feltételeit már megteremtették, most elsősorban a finanszírozási háttér forrásainak biztosítása szükséges.

Információs rendszerek az Európai Unióban és Magyarországon

Az EU információs rendszerei két fő csoportba sorolhatók:

- primer, vagy elsődleges,
- szekunder, vagy másodlagos információs rendszerek.

A primer információs rendszerek gyakorlatilag az EU adatgyűjtő és feldolgozó rendszerei. Ezekre épül az egész Unió agrárinformációs rendszere. Legfontosabb elemei:

1. *Agrárstatisztika*, amely statisztikai jellegű információkat gyűjt az EU egész területéről, majd ezen információkat az EUROSTAT rendszer által koordinálva továbbítja a felhasználók számára.

Az Európai Bizottság 23 Főigazgatósága közül a VI. felel a Közös Agrárpolitika megvalósításáért, az ehhez szükséges információkhoz két csatornán keresztül jutnak:

- az EUROSTAT-on keresztül,
- a tagorságoktól közvetlenül.

A tagorságoktól érkező információk főleg az operatív irányítást szolgálják. Az EUROSTAT hitelesíti a tagorságok statisztikai hivatala által nyújtott információkat és továbbítja a Bizottság felé. Azonban nem csupán hitelesítő és továbbító szerepe van. Az EUROSTAT feladata a tagorságok információs rendszereinek kialakítása, fejlesztése, módszertani alap nyújtása az

adatgyűjtésekhez, valamint a tagországok statisztikai munkájának koordinálása.

Magyarországon a közelmúlt legnagyobb statisztikai feladata volt a KSH által végzett 2001. évi szőlő- és gyümölcsültetvény összeírás. (Kapronczai, 1999)

2001-ben kialakításra került az EU előírásainak megfelelően a 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás során összegyűjtött adatok rendszerezése, a gazdaságok méret és tevékenységi kör szerinti besorolása, tipizálása. Ez a tipológia lehetővé teszi a magyar és az európai uniós gazdaságok jobb összehasonlíthatóságát.

2. *A Farm Accountancy Data Network (FADN)* az egyik legfontosabb információs rendszer az EU-n belül. Magyarországon inkább a német gyakorlat alapján a Tesztüzemi Rendszer elnevezés terjedt el. Feladata a gazdaságok pénzügyi, jövedelmi helyzetének nyomon követése. (Laczka, 1999)

A Tesztüzemi Rendszer szervezése 1996-ban kezdődött el Magyarországon, német szakemberek segítségével. A rendszer bázisintézménye az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet lett. Az AKII feladata a hálózat szervezése, működtetése, az érintett intézmények közötti kapcsolattartás, az adatok ellenőrzése, feldolgozása, elemzése, illetve az eredmények közzététele. Ők végzik az EU harmonizáció miatt szükségessé váló fejlesztéseket is. Önkéntes alapon választották ki az információs szolgáltatásra kész üzemeket, természetesen bizonyos méret felett. A mérethatár 5 hektár, illetve 5 számosállatnál többet tartó egyéni gazdaság, vagy gazdasági társaság. A rendszer folyamatos bővítésének eredményeként ma már valamennyi megyében működik a rendszer és a reprezentációs fok 3%, amely magasabb, mint az Európai Unióban.

A tesztüzemek adatainak gyűjtését az alábbi területeken végzik:

- az üzemek méretében, tulajdonviszonyaiban bekövetkező változások;
- a termelés műszaki, anyagi feltételeinek alakulása;
- a termelés és a termelési szerkezet változása;
- a foglalkoztatottság, munkatermelékenység, jövedelmek alakulása;
- termékek és termelési folyamatok versenyképességének alakulása;

- agrártámogatások hatása a jövedelmezőségre és a versenyképességre.

Az AKII az ilyen módon összegyűjtött és feldolgozott adatokat évente megjelenteti és mindenki számára elérhető módon közzéteszi. A jelentés nagyon hasonlít az EU Bizottság eredmény-beszámolójához, hasonló adatokat és információkat tartalmaz, ezzel is elősegítve a későbbi kapcsolódást.

3. *A Piaci Információs Rendszer* elsősorban a piaci folyamatokról tájékoztatja a termelőket, de ennek segítségével jut információhoz a brüsszeli apparátus is.

A piaci és árinformációkat lényegében két csoport használja fel, ez alapján lehet ezen információkat csoportosítani:

- a piaci szereplők igényeit kielégítő információs rendszerek;
- a központi irányítás igényeit szolgáló rendszerek.

Magyarországon elsősorban a piaci szereplők igényeit kielégítő információs rendszerek kiépítése terén történtek lépések, a központi irányítást egyelőre nem tudnánk megfelelő információval ellátni.

Az AKII-n belül működő Piaci Árinformációs Rendszer széles kör számára hozzáférhető. Az adatgyűjtés és a bulletin megjelentetése kéthetente, bizonyos termékpályák esetén havonta történik. (Kapronczai, 1999)

4. Az EU adminisztrációs működését segíti elsődlegesen az *Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer*.

Alapvetően különbözik az előző három rendszertől, mivel azok utólag kontrollálják a gazdaságpolitikai döntések megalapozását. Ezzel szemben az Integrált Rendszer csak a Közös Agrárpolitika (CAP) egyik meghatározó eleme, nevezetesen a kompenzációs támogatások odaítélésének jogosságát vizsgálja.

Hazánk ezen rendszer kialakításában van a legnagyobb hátrányban az EU-hoz képest. Jelenleg az IIER már részlegesen működik Magyarországon. Hazánk három év haladékot kapott a rendszer véglegesítésére, amely kétszer egy évre meghosszabbítható. A kérdés jelentőségét mutatja az is, hogy amennyiben a feladatot nem sikerül a megadott határidőn belül elvégeznünk, a támogatásokat az akkor érvényes szinten befagyasztják. Feloldására pedig csak a rendszer tökéletes működése esetén kerülhet sor.

Magyarországon az uniós támogatások szintje 2004-ben 25%, melyet 2007-ig évente 5%-kal, majd évi 10%-kal emelnek. Így érhetjük el 2013-ra – a 2007-es KAP reform végére – a 100% támogatottságot.

A szekunder, vagyis *másodlagos információs rendszerek* nem gyűjtenek közvetlenül információkat, ezek a primer információs rendszerek által nyújtott adatokból dolgoznak és céljuk egy-egy szűkebb terület információs igényének kielégítése. Ezen rendszerek közül a legjelentősebb a *Mezőgazdasági Számlák Rendszere*. Feladata a termelési- és a hozzáadott érték prognosztizálása, valamint az agrárpolitikai intézkedések hatásának előrejelzése.

A Mezőgazdasági Számlák Rendszerét a Nemzeti Számlák Rendszeréhez kapcsolódva alkották meg, az EU agrárpolitikai igényeihez igazodva. A rendszer keretében a mezőgazdasági tevékenységről lehet átfogó, részletes elemzésre is alkalmas képet kapni.

A rendszer kidolgozása 1996 óta folyik az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézetben. Itt történt az adatok feldolgozása, a hiányosságok megállapítása, ezek kiküszöbölése, előzetes becslések készítése, illetve különféle elemzések elkészítése, melyek agrárgazdasági döntések alapjául szolgálnak. A rendszer ma már alkalmas arra, hogy negyedévente készüljenek előrejelzések, becslések. Amint láthatjuk, ma Magyarországon a döntések alapjául szolgáló adatokat és információkat főleg a Központi Statisztikai Hivatal és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet szolgáltatja. Azonban az információk gyűjtésével és feldolgozásával rajtuk kívül még számos szervezet foglalkozik.

Mindenképpen indokolt információs rendszereink gyors fejlesztése annak érdekében, hogy ez ne jelentsen hátrányt az Európai Unióban, illetve hogy ne essünk el lehetőségektől az azokhoz szükséges rendszerek hiánya miatt.

Az Unióban már általánossá vált az a gyakorlat, miszerint törvényi keretet határoznak meg az információs rendszerek működéséhez. Követendő példa ez, mivel ezáltal szilárd keretet teremtenek a feladatok meghatározásához, a kapcsolódási pontokhoz, valamint a rendszerek finanszírozásához.

Felhasznált irodalom

1. Horváth József: Uniós és magyar agrárstatisztikai információs rendszer: a harmonizáció kérdései, *Gazdálkodás XLVII. Évfolyam* 6. sz
2. Kapronczai István: EU-konform információs rendszerek és intézményi háttérük, Debrecen, *Agrárinformatika '99*
3. Laczka Sándorné: Mezőgazdasági statisztikai információs rendszer, Debrecen, *Agrárinformatika '99*
4. ifj. Pályi István: Az IIER szerepe az EU Közös Agrárpolitikájában és a rendszer kiépítésének magyarországi feltételei, *Európai Tükör* 2003. 3. szám
5. Szaniszló Zsuzsa: Hogyan alkalmazkodjon agrárgazdaságunk az EU-hoz? *MicroCAD* 1999
6. Szaniszló Zsuzsa: A Magyar agrárgazdaság EU-csatlakozási stratégiája, *Szakdolgozat* 1999
7. Wittmann Róbert: Az ágazatirányítás informatikai igényei, Debrecen, *Agrárinformatika '99*
8. Vajdáné Horváth Piroska: Információ Társadalom Monitoring tanulmányok, No. 16.,
9. Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról – Kis- és középvállalkozóknak, *Kézikönyv, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium*, 2003
10. Jelentés a magyar mezőgazdaság helyzetéről, www.fvm.hu, 2003
11. Információs Társadalom Monitoring tanulmányok, 2001.

A kiadásért felelős a Miskolci Egyetem Rektora
Megjelent a Miskolci Egyetemi Kiadó gondozásában
Felelős vezető: Dr. Péter József; Műszaki szerkesztő: Petrovics Szilvia
Közlemény készítése: Gazdaságtudományi Kar. Példányszám 150
Készült DUPLO fóliáról
A sokszorosításért felelős: Kovács Tiborné üzemvezető

HU ISSN 1586-0655

A Miskolci Egyetem Közleményeinek rövid története

A Miskolci Egyetem soproni jogelődje indította el az Egyetemi Közlemények sorozatát. A soproni M. Kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Bányászati és Kohászati Osztályának Közleményei címmel (I.-VI. kötetek) 1929-ben. Az 1934-től 1947-ig terjedő időszakban M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudomány Egyetem, Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar Sopron volt az intézmény neve. Ennek megfelelően változott a közlemények címe: Bánya és Kohómérnöki Osztály Közleményei (VII.-XVI. kötetek). Az 1950 előtti utolsó kötetnek - az intézmény nevének további változása miatt - Műszaki Egyetem, Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar, Sopron, Bánya és Kohómérnöki Osztály Közleményei volt a címe.

A közlemények kiadása 1950 után átmenetileg szünetelt.

A Gépészmérnöki Kar 1949-es miskolci megalapítását, illetve a soproni Bánya és Kohómérnöki Karok Miskolcra történő költözését követően 1955-ben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei címmel újra indult a közlemények kiadása mind magyar, mind pedig idegen nyelven.

1976-ban, a kari struktúrához is igazodva., négy sorozat indult - A Sorozat (Bányászat), B Sorozat (Kohászat) C Sorozat (Gépészet) és D Sorozat (Természettudományok). Ezek magyarul és idegen nyelveken (angol, német, orosz) is megjelentek.

1990-ben, újabb karok alapítását követően, Miskolci Egyetem lett az intézmény neve és Miskolci Egyetem Közleményei lett a közlemények címe. Egyidejűleg kibővítették a Közleményeket, oly módon, hogy továbbra is igazodjon a kari szerkezethez. Ennek megfelelően három új sorozat indult: E Sorozat (Jogtudomány), F Sorozat (Gazdaságtudomány) és G Sorozat (Bölcsész és Társadalomtudományi Közlemények). 2002-ben H Sorozat (Társadalomtudomány) címmel új karközi sorozat indult.

A Gazdaságtudományi Közlemények 2004-es 1. száma egy kis- és középvállalkozások gazdálkodási jellegzetességeivel és fejlődésének lehetséges távlataival foglalkozó kiadvány, ami a Gazdaságtudományi Kar fiatal kutatóinak munkáját dicséri.

Tartalomjegyzék

Dr. Tóth László: Előszó	3
Nagy Zoltán: Kis- és középvállalkozások szerepe az észak-magyarországi régió gazdaságában a 90-es években	7
Ing. Marián Gál: Small and medium enterprises in the region of Košice	29
Sitkei Lili Eszter: A hazai kis- és középvállalkozások innovációs lehetőségei, különös tekintettel az Észak-Magyarország régióra.....	45
Gubik Andrea: Kísérlet az önfoglalkoztatás gazdasági szerepének meghatározására	67
Horváth Ágnes: Információs rendszerek, informatikai eszközök a kis- és középvállalatok szolgálatában	89
Szűcsné Szaniszló Zsuzsa: A mezőgazdasági kis- és középvállalkozások információszerzési lehetőségei összefüggésben az EU integrációs folyamattal	111